

III.

HUNSKÁ REVOLUCE

Až do třetí čtvrtiny 4. století existovalo minimálně šest samostatných gótských království. V poslední čtvrtině téhož století bylo toto politické uspořádání zcela rozvráceno záhadnou třetí silou: Huny. Hunové ještě více rozdrobili gótský svět. Mezi lety 376–406 se některé gótské skupiny rozhodly přejít do římské říše. Všechny se pokoušely uniknout nejistotě vyvolávané Huny. Současně se jiné skupiny Gótů rozhodly, že bude lepší čelit nástupu Hunů přímo.

Hunská moc ve střední Evropě stále rostla a svého vrcholu dosáhla v polovině 5. století. Do roku 450 byla naprostá většina Gótů, sídlících severně od Dunaje, včleněna do říše hunského vůdce Attily. Znovu získat nezávislost se některým skupinám podařilo až po Attilově smrti v roce 453. Mnozí z těchto Gótů znovu skončili v římské říši. Z pohledu římských úřadů tedy došlo ke dvěma gótským invazím: první v poslední čtvrtině 4. století a druhé ve třetí čtvrtině století pátého. I když je takové pojetí v zásadě správné, neříká nám zdaleka vše o hunském náporu na Góty.

Gótové v době „hunské bouře“

Ammianus uvádí, že Hunové přišli ze severu, z oblastí „u ledového oceánu“ (XXXI 2, 1). Dlouho se vášnivě diskutovalo, zda to má být bráno doslova, v kladném případě by pak Hunové měli ugrofinské kořeny, podobně jako dnešní Maďaři. Podle jiné varianty byli Hunové první skupinou tureckých kočovníků, která ohrožovala evropský kontinent.¹⁾ Ať tak či onak, jejich vpád měl vážné důsledky pro římskou moc, neboť vyvolal přesun dvou samostatných gótských skupin, Tervingů a Greu-

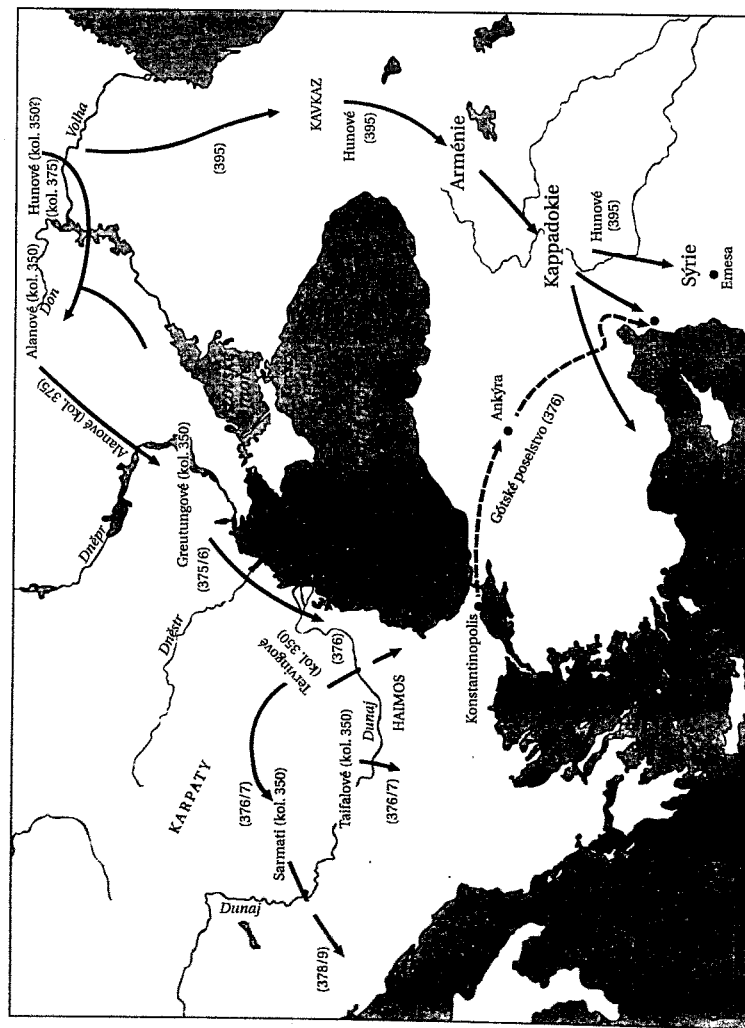
tungů, k římské hranici na Dunaji. Je nesporné, že gótskou žádost o azyl urychlil právě nástup Hunů. Přesný průběh událostí a základní povaha hunského náporu byly však často mylně chápány.

Hunové a Gótové na dolním Dunaji

Ammianův známý exkurs popisující hunské zvyky a chování zobrazuje Huny jako skupinu kočovných kmenů bez vrchního vládce. Není důvod, abychom této základní charakteristice nevěřili. Skutečnost, že šlo o kočovníky, však v žádném případě nevysvětluje jejich náhlý vpád do okrajových končin Evropy. Muselo se jednat o promyšlené rozhodnutí, a nikoli o ukvapené rozšíření obvyklých migračních cyklů. Naneštěstí nám žádný pramen nesděljuje, proč bylo takové rozhodnutí učiněno, a my se o tom můžeme jen dohadovat. Populační tlak, vysychající stepi, nebo obecná přitažlivost bohatších pastvin na západním konci euroasijské stepi – to vše jsou přijatelné motivy.

Poněkud lépe jsme zpraveni o důsledcích hunského vpádu. Ammianus zaznamenává, že Hunové si nejprve podmanili Alany, kočující východně od Donu, a poté s částí tohoto iránského etnika udeřili na sousední Góty. První náraz dopadl na Ermanarichovy Greutungy. Po několika střetnutích zemřel Ermanarich za velmi podivných okolností (alespoň nám se to tak jeví). Jeho obavy z nadcházejícího vývoje byly prý takového rázu, že raději sešel „dobrovolnou smrtí“. Pohanští germánští králové se někdy činili zodpovědnými za obecné blaho svého lidu, takže je možné, že se Ermanarich dobrovolně obětoval bohům, aby odvrátil hunskou hrozbu. Pokud tomu tak bylo, nepomohlo to. Po Ermanarichově smrti zahájil jeho nástupce Vithimer ofenzívnější postup a dokonce prý naverboval jistý počet Hunů, s nimiž chtěl čelit alanským útokům. Vithimer nakonec v jedné bitvě padl a následný ústup vedli jménem Vithimerova syna Vithericha předáci Alatheus a Safrax. Oba se stahovali na západ k řece Dněstru (AM XXXI 3, 12; mapa na str. 109).

U Dněstru se zastavili, utvořili obrannou vozovou hradbu, a mezitím Athanarich, vůdce Tervingů, postoupil ke stejnému místu.²⁾ Athanarich byl hunským vpádem jistě znepokojen, ale zároveň neviděl rád mocnou sílu „cizích“ Gótů, jak vstupuje na jeho území. Další překvapivé hunské útoky však podkopaly Athanarichovo postave-

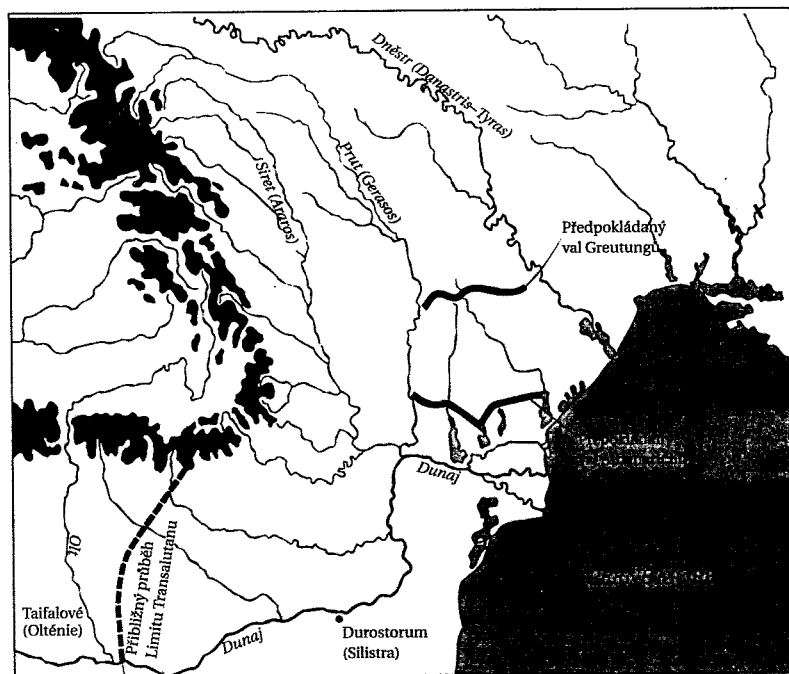
Počátek hunské invaze: krize v letech 376–380

ní na Dněstru a neúspěšně skončil i mnohem ambicióznější projekt – výstavba linie opevnění (tzv. vysokých zdí) v západněji položených krajích. Podle Ammiana stavěl Athanarich, „dotýká se zemí taifalských, vysoké zdi od břehů řeky Gerasu (dnešní Prut) až k Dunaji“.³⁾ Jejich přesným umístěním se zabývalo mnoho učených stránek. Významná část badatelů přitom spojovala tervingské zdi se zachovanými valy v jižním Moldavsku. Tyto valy ovšem nevedou až k Dunaji a už vůbec ne k taifalskému území v Olténii. Můj vlastní názor je takový, že Athanarich nezačal stavět nové obranné zdi, ale využil stávající římské opevnění na staré hranici, zvané *limes transalutanus*. Tato linie opravdu začíná na Dunaji a vede podél hranic Olténie a jihovýchodních svahů Karpat směrem k řece Prut.⁴⁾ Jak jsme viděli na příkladu Pietroasy, Tervingové ve 4. století někdy využívali dřívějších římských staveb.

Budování zdí, které nařídil Athanarich, bylo zhruba stejně úspěšné jako Ermanarichovo sebeobětování. Když se po dalších hunských nájezdech musela výstavba přerušit, opustila Athanaricha část jeho přívrženců a pod Alavivovým a Fritigernovým vedením začala ustupovat z krajů severně od Dunaje. Za svůj nový domov si předáci vybrali římskou říši. Ustupující Greutungové, které na Dněstru již nikdo nezadržoval, učinili podobné rozhodnutí. Tak se stalo, že roku 376 dorazily k Dunaji dvě gótské skupiny a požádaly římské úřady o azyl (XXXI 2, 12; 3, 1nn). Hunové uvedli do pohybu dominový efekt, který rozvrátil zavedený pořádek v západní stepi.

Abychom plně pochopili „hunskou bouři“, jak událost emotivně označovala starší generace německých vědců, musíme se nyní na chvíli zastavit. Na základě Ammiana se obecně soudí, že roku 376 ustoupili Gótové před velkou masou Hunů. Obvykle se uvádí, že Hunové vyvrátili gótské říše v severním Přeběhnomoří poměrně rychle a okamžitě postupovali ve velkém počtu k Dunaji. Přitom byli zajati všichni Gótové, kteří před nimi neustoupili. Takové pojetí je však patrně mylné.

Za prvé, hunský tlak na Góty narůstal zřejmě několik let. Ermanarich jim prý vzdoroval „dlouho“ (*diu*: AM XXXI 3, 2) a Vithimer „nějakou dobu“ (*aliquantisper*), přičemž utrpěl „mnoho porážek“ (AM XXXI 3, 3). Nepokoje v oblasti Kavkazu, k nimž došlo na počátku 60. let 4.

Valy v Moldavsku a *Limes transalutanus*

století, mohli také vyvolat Hunové.⁵⁾ Uvedené indicie nejsou ani přesné, ani kompletní, ale určitě naznačují, že hunský tlak působil poměrně dlouhou dobu. Podle mého názoru se Ammianův popis v mnohém podobá událostem, které v 1. století př. n. l. donutily Usipety a Tenktery překročit Rýn: „Důvodem (...) bylo, že je Svěbové už léta znepokojovali, válkou tiskli a bránili jim tak v polním hospodářství“ (Caesar, *Zápisky* IV 1).⁶⁾

Za druhé je zřejmé, že silné oddíly Hunů se u Dunaje v roce 376 neobjevily. Rozhodnutí některých Tervingů hledat azyl v římské říši vedlo nejprve k převratu (Athanarich byl nahrazen Fritigernem a Alavivem) a po dlouhých úvahách předáků, jak uniknout hunské hrozbě

(AM XXXI 3, 8), následovala žádost místním římským velitelům, aby jim povolili překročit hranici. Gótové pak vyslali posly k císaři Valentovi, aby s ním celou záležitost projednali (AM XXXI 4, 1). Ale Valens byl v Antiochii, takže Gótové museli trpělivě čekat za Dunajem, než jejich vyslanci vykonají cestu delší než 1000 km (mapa na str. 109) a Valens se rozhodne. Celá věc musela trvat mnoho týdnů a během této doby není slechu po dalších hunských útocích.

Skutečností je, že větší počet Hunů se na Dunaji usadil až dlouho po roce 376. Několik nájezdnických oddílů operovalo zhruba v této době poblíž dunajské hranice a dokonce i na jih od ní, ale největší neklid vyvolávaly v oblasti gótské skupiny. Například Tervingové věrní Athanarichovi si v Karpatech našli koncem 70. let 4. století nová sídla. Sám Athanarich byl vyhnán asi kolem roku 380, ale jistý počet jeho stoupenců setrval i nadále severně od Dunaje. Tato skupina mohla anebo nemusela být totožná s gótským královstvím jakéhosi Arimera, které si udrželo nezávislost až do poloviny 80. let 4. století. Archeologické doklady z Transylvánie mohou svědčit o jedné z těchto skupin, o obou, nebo také o jiných Gótech. První nálezy černjachovské kultury v Rumunsku byly učiněny v Sîntana de Mureș, která leží právě v Transylvánii. Bylo zjištěno, že pohřebiště vzniklo v pozdní fázi kultury, asi v letech 380–400, a další průzkum odkryl v téže oblasti četné analogické lokality. Poněvadž starší černjachovský materiál se tu prakticky nevykazuje, mohla by tato naleziště svědčit o gótských osídleních, kteří uprchli před Huny do rumunských hor.⁷⁾

Roku 386 se pokusili překročit Dunaj další Greutungové, tentokrát pod vedením jakéhosi Odothea. Byli však drtivě poraženi, a ty, co přežili, usadili Římané v Malé Asii. Ačkoli je Odotheus často považován za uprchlíka z hunského teritoria, žádný pramen nenaznačuje, že by byl někým jiným než nezávislým gótským králem.⁸⁾ K podobnému pokusu došlo ostatně i mnohem později. V letech 405–406 narušil římskou hranici gótský král Radagaisus, který záutočil na Itálii. Moderní badatelé se opět domnívali, že se tak Radagaisus vymanil z hunské nadvlády, ale o tom není v pramenech ani slovo. Také on byl pravděpodobně zadunajským gótským králem, který si ještě 30 let po roce 376 udržoval nezávislost na Hunech.⁹⁾

Situaci v mnohém objasňují i naše znalosti o Hunech. V roce 395 – téměř 20 let po přesunu Tervingů a Greutungů k Dunaji – se těžiště hunské moci nenacházelo v Podunají, ale mnohem dále na východ. V tomto roce překročilo mnoho Hunů pohoří Kavkaz. Jedna skupina se vydala na jih směrem k Persii, další napadla římská území v Arménii, Kappadokii a Sýrii a pronikla až k městům Antiochii a Emese (mapa na str. 109). Často se tvrdí, že podstatnou část útočníků tvořili tehdy podunajští Hunové, kteří se rozhodli obchvátit římskou obranu. Ale vzhledem ke vzdálenostem je takový manévr krajně nepravděpodobný. Podunajští Hunové (a jejich koně) by se jistě nevypravili na tisíce kilometrů dlouhou cestu podél severních a východních břehů Černého moře a přes rozeklané horské hřebeny. Všechny těžkosti putování (pro lidi i zvířata) by oslabily jejich bojové schopnosti dlouho předtím, než by vůbec začali rabovat. Pravděpodobnější je, že hlavní část Hunů pobývala tou dobou daleko od dunajské hranice, nejspíš na dolním Donu a v dolním Povolží.¹⁰⁾ Tvzení některých badatelů, že roku 395 napadli Hunové také dunajské provincie, je založeno na špatné interpretaci pramenů.¹¹⁾

Ústup Gótů před Huny, který vyvrcholil roku 376, byl pouze prologem pomalu se odvíjejícího dramatu. Hunové nepřišli k Dunaji masově, po náhlém vzednutí v letech 375–376. Spíše šlo o pomalé narůstání tlaku, které nakonec uspíšilo krizi mezi některými Góty. Tervingův a greutungský postup na západ přitom vyvolal podobnou reakci u mnoha sousedních populací. S příchodem Gótů k Dunaji souvisely pohyby alanských, taifalských a sarmatských skupin, které se roku 376 nebo krátce poté přesunuly na římské území. Milánský biskup Ambrosius roku 380 napsal: „Hunové se vrhli na Alany, Alanové na Góty, Gótové na Taifaly a Sarmaty (...), a to není ještě konec“ (*Expositio Ev. sec. Luc. 10, 10*). Tyto skupiny však nebyly pronásledovány početnými hunskými oddíly. Jak už víme, nezávislé gótské skupiny existovaly severně od Dunaje ještě třicet let a roku 395 se většina Hunů nacházela na Donu či na Volze a nikoli na Dunaji. Teprve od počátku 5. století se množí důkazy o přítomnosti Hunů na dunajské hranici a v její blízkosti. Z roku 400 pochází například zpráva, že hunský vůdce Uldin poslal římským úřadům v Konstantinopoli hlavu zrádného velitele Gainy,

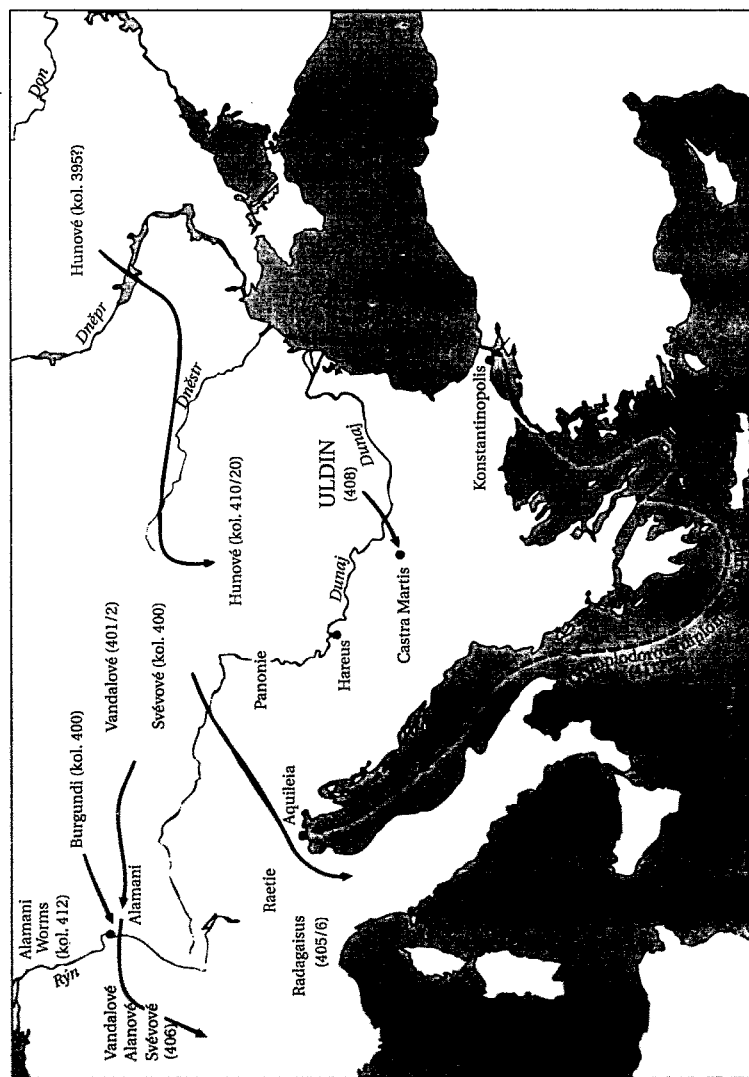
prechájecího před císařovou pomstou. Ale ani Uldinovo království založené čtvrtstoletí poté, co první Gótové překročili Dunaj, nebylo vrcholem „hunské bouře“ ve východní a střední Evropě.

Cesta do Maďarska

Za Attilovy vlády (440–453) se centrum hunské říše nacházelo ve Velké maďarské nížině – Alföldu – a nikoli na dolním Dunaji, kde se etablovala Uldinova moc. Rovinaté kraje středního Dunaje, v nichž se později usadili avarští a maďarští kočovníci, tvořily jádro hunské moci nejpozději od 20. let 5. století. Mezi lety 395 a 420 se tedy většina Hunů musela přemístit ze severního Přičernomoří do oblasti dnešního Maďarska. Jak tento přesun probíhal, nám bohužel žádný pramen neříká. Je také mimořádně nepravděpodobné, že by chybějící zprávy někdy nahradila archeologie, třebaže nálezy charakteristických hunských kotlů, lebečních deformací a bohatých pohřbů s koňmi potvrzují obecný posun na západ.¹²⁾ Je ovšem jisté, že první dekáda 5. století znamenala obzvláště důležitou etapu hunské expanze.

Krise, která kulminovala roku 376, zvrátila zavedený pořádek východně od Karpat. Jedním z jejích důsledků byl přesun různých kmenových skupin na římské území. O třicet let později – v prvním desetiletí 5. století – nastala nová krize. Hranice byla masově narušena celkem třikrát, a to jak na Rýně, tak na Dunaji. Nejprve říši napadl gótský král Radagaisus, který vtrhl v letech 405–406 do Itálie. 31. prosince 406 překročili rýnskou hranici Vandalové, Alanové a Svébové a postupovali přes Galii na jih. Při tomto tažení pronikli do impéria také Burgundi, kteří obsadili oblast kolem Wormsu. A jako poslední vypověděl společenství i hunský vůdce Uldin, jenž se smíšenými silami Hunů a Skirů překročil roku 408 Dunaj. Žádný pramen neuvádí příčinu těchto vpádů, ale hunská účast v prvních dvou byla hodně diskutována.

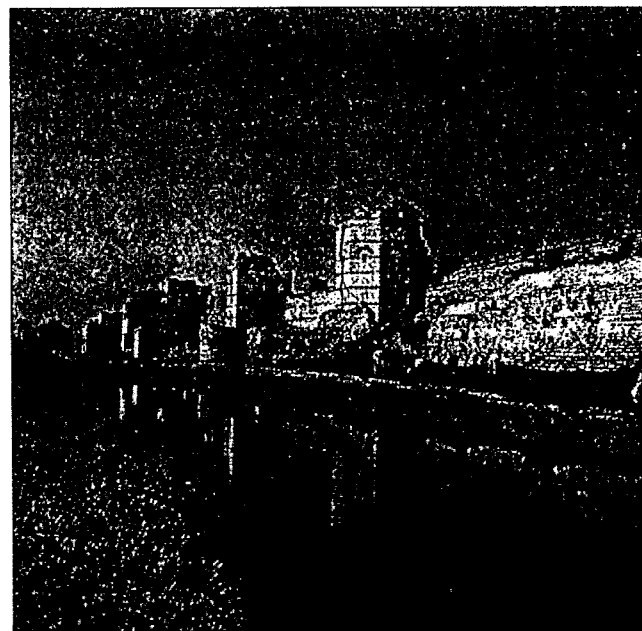
V podstatě lze říci, že Radagaisův vpád a překročení Rýna roku 406 jsou prvním velkým exodem z oblastí středního Dunaje. Radagaisus nenapadl Thrákií, ale Itálii, což naznačuje střednědunajský původ jeho sil. Pod kolektivním označením Svébové se pravděpodobně skrývaly starší kmeny usazené na středním Dunaji (např. Kvádové a Markomani). Burgundi přišli z této oblasti zcela prokazatelně a také Vandalové

Postup Hunů do nitra Evropy: krize v letech 405–408

se tu roku 402 nesporně pohybovali (Claudianus, *De Bell. Get.* 363nn). Pouze o Alanech nelze říci nic bližšího. Současníci tedy pozorovali přesun národů z oblasti středního Dunaje, který probíhal v letech 405–406 západně od karpatského prstence. Vzhledem k tomu, že roku 376 ovlivňovala hunská moc pouze území východně od Karpat a že roku 395 byla většina Hunů poblíž severního Kavkazu, lze období 405–406 považovat za opakování roku 376. Pohyby populací patrně odrážejí vpád hunské moci do střední Evropy.¹³⁾

Přestože první nepochybný důkaz o masovém výskytu Hunů ve středním Podunají pochází až z 20. let 5. století, existují indicie, že tu Hunové pobývali již o deset let dříve. V lednu 412 se konstantinopolská vláda cítila natolik ohrožena na Balkáně, že přistoupila k posílení svých dunajských flotil na středním i dolním toku řeky (*Codex Theodosianus* 7, 17, 1; srov. 7, 16, 2). Následujícího roku byly zbudovány mohutné hradby kolem samotného hlavního města (viz obrázek na str. 117).¹⁴⁾ Někteří badatelé považují výstavbu hradeb za odpověď na Uldinův útok (408–409), ale v tom případě je několikaleté zdržení prací krajně podivné. Uldin navíc utrpěl zdrcující porážku, a obranná opatření tak nemusela souviset s ním. Mohlo jít o reakci na bezprostřednější blízkost hunské hrozby. Roku 412 opustil Konstantinopol řecký historik Olympiodoros se svým papouškem a vydal se na diplomatickou misi k Hunům. Po mohutné bouři přistála jeho loď v Athénách, což svědčí o tom, že plula na západ směrem k Jadranu a nikoli na východ přes Černé moře. Zvolená trasa nám naznačuje, že sídla hunských náčelníků se tehdy nacházela ve středním Podunají.¹⁵⁾ Rovněž podivná změna chování, kterou předvedl roku 408 Uldin a která z včerejšího spojence náhle učinila císařova nepřítele, by se dala dobře vysvětlit přesunem hlavních hunských sil na západ. Tlak jiných hunských skupin ho patrně přiměl k tomu, že začal hledat nová sídla pro svůj lid. Dalším dokladem by mohlo být jednání o hunské vojenské pomoci, které západoroimští představitelé vedli roku 409 (Zosimos V 50, 1). Takovou pomoc dříve poskytoval Uldin, ale po porážce jeho jednotek se Římané patrně obrátili na jinou hunskou skupinu. Pro ravennskou vládu bylo ostatně jednodušší, aby hledala pomoc ve středním Podunají a nikoli ve východnějších oblastech.

Theodosiovy hradby v Konstantinopoli (po r. 410). Byly postaveny na obranu před hunskými nájezdníky a město bezpečně chránily až do doby, kdy se začalo využívat dělostřelectvo

Pro naše účely není vlastně důležité, zda hlavní síla Hunů dorazila na území západně od Karpat v 10. letech 5. století nebo o něco později, řekněme asi o deset let. K dolnímu Dunaji se Hunové, kteří byli prvotní příčinou probíhajícího rozvratu, dostali již jednu generaci po roce 376 (Uldin v roce 400). Jestliže víme, že před vpádem Hunů do oblasti západně od Karpat došlo k velkým přesunům kmenových skupin ve středním Podunají, pak z toho můžeme vyvodit, že podobný proces probíhal i o třicet let dříve. Masové pronikání cizinců na římské území, patrně roku 376 a v letech 405–408, tak představuje dvě fáze stejné krize. Obě způsobil pomalý postup Hunů z vnějších okrajů Evropy do jejího středu.

Takový pohled na „hunskou bouři“ nám umožňuje lepší pochopení gótských osudů v tomto období. Huny vyvolané krize vyplavily na břehy římské říše čtyři velké gótské skupiny. Dvě přišly v roce 376 – Alavivovi a Fritigernovi Tervingové a Alatheovi a Safrakovi Greuthungové –, ale další dvě vlny následovaly brzy poté: Odotheovi Greuthungové v roce 386 a Radagaisovi Gótové v letech 405–406. K těmto skupinám se vrátíme v příští kapitole. Z populací, které zůstaly severně od Dunaje, upadly některé pod hunskou nadvládu brzy po roce 376, ale mnohé, jak jsme viděli, nikoliv. Bylo to 30 let předtím, než se hunská moc plně etablovala ve střední Evropě, a z této doby máme řadu dokladů o nezávislých Gótech. Jejich osudům je věnován zbytek této kapitoly.

Gótové pod hunskou nadvládou

Hunská říše, která dosáhla největšího rozmachu v době Attilově (440–453), vděčila za svůj vznik dvěma základním procesům. Za prvé, ne-hunské populace se postupně dostaly pod hunskou nadvládu. Z alanských skupin byly některé podmaněny již v době, kdy začaly hunské útoky na Góty (AM XXXI 3, 1), a do roku 400 se setkáváme nejen se společně bojujícími Huny a Alany, ale také s Huny podporovanými Karpodáky a Skiry (Zosimos IV 34, 6; Sozomenos *h. e.* IX 5). Pozdější Attilova hunská říše zahrnovala širokou paletu podřízených národů. Mezi nejdůležitější patřili Gótové a Gepidové, ale Attila kontroloval i kočovné íránské Sarmaty a Alany spolu s mnoha germánskými skupinami: mj. Rugii, Heruly a Sveby.¹⁶⁾ Přesun Hunů do maďarské nížiny (kde se zřejmě usadili v Potisi) tedy provázelo podmanění mnoha národů.

Za druhé, sami Hunové prošli procesem politické centralizace. Zároveň v 70. letech 4. století neměli podle Ammiana nejvyššího vůdce (XXXI 2, 7), roku 412, kdy u nich pobýval vyslanec Olympiodoros, existovalo několik autonomních vládců, z nichž jeden byl považován za „prvního mezi králi Hunů“ (frag. 19). Byzantský historik Priskos uvádí podobný jev u dalšího nomádského společenství – u Akatzirů (frag. 11, 2). Ti se skládali z několika samostatných skupin s vlastními náčelníky, ale zároveň měli velmi rozvinutou vnitřní hierarchii.¹⁷⁾ Pouhých 30 let po Olympiodorově návštěvě již Hunům vládla jediná dynastie. Hun-

ský král Rua předal moc svým dvěma synovcům, Attilovi a Bledovi, ale nikde není zmínka o jiných, alespoň zčásti nezávislých hunských kráľích. Za Attilova života došlo k další změně. Původně vládli Attila a Bleda společně, což bylo uspořádání, které napodobovalo rozdělení moci v předchozí generaci, kdy se o vládu dělili dva Attilovi strýci, Oktar a Rua (Jordanes, *Getica* 180). Nakonec však Attila zavraždil Bledu, a po Attilově smrti roku 453 bylo politické soupeření omezeno výhradně na jeho syny, bez účasti vzdálenějších příbuzných (synovců).

Kromě politické transformace měly velký význam i změny v hospodářské základně hunské společnosti. Hunové již nebyli „pouhými“ kočovníky. Víme například, že využívali zemědělské přebytky národů, jež si podmanili (Priskos, frag. 49). Všechny kočovnické ekonomiky potřebují do jisté míry směnu se zemědělci – jinak by jim chyběly potraviny (hlavně obilí) a další produkty, které se nedají získat chovem dobytka. V Attilově době se tato směna začala uskutečňovat formou nucených odvodů.

Zároveň se dramaticky zvýšil význam vojenství v hunském životě. Nájezdy, zvláště rekvírování dobytka, byly vždy užitečným zdrojem vedlejších příjmů. Do roku 450 se válčení stalo mnohem výnosnější činností, než tomu mohlo být uprostřed euroasijské stepi. To souviselo s blízkostí bohaté římské říše i s posílením hunské válečné mašinérie, jejíž součástí se staly lidské síly z dobytých území. V prvních desetiletích 5. století sloužili Hunové často v římské armádě. Do roku 430 však jejich moc natolik vzrostla, že mohli vést válku samostatně, a to dokonce proti římskému státu. V tomto novém kontextu si válčení uchovávalo svou ekonomickou funkci. Hunské požadavky v Attilově době nám současně naznačují, že hlavním účelem válčení nebylo pouze kořistění, ale i vymáhání poplatků (peníze za ochranu). Roku 447, kdy hunská moc dosáhla svého vrcholu, obdržel Attila od Byzantinců 6000 liber zlata a příslib dalších 2100 liber ročních poplatků.¹⁸⁾

Dopad tohoto vývoje se zřetelně projevuje v archeologickém materiálu. Nálezy z Attilovy doby – např. šperky posázené drahými kameny či postroje a luky zdobené zlatem – jsou pozoruhodně bohaté. Politická centralizace by se u Hunů těžko prosadila, kdyby jim chybělo bohatství z římské říše. Ani jediný vůdce by pak nezískal dostatečnou

podporu, aby zvrátil zavedený politický řád. Postupné formování hunské říše tak poskytuje základní rámec pro historii Gótů, kteří po roce 376 zůstali v oblasti severně od Dunaje.

Gótové a Hunové

Historie Gótů pod hunskou nadvládou se v jedné věci podobá nejstarším gótským dějinám – v obou případech se vede široká diskuse o údajích obsažených v *Getice*. Je potřeba znovu zdůraznit, že Jordanovo dílo nám podává soustavný popis událostí, které jsou jinde zachyceny pouze útržkovitě. V příslušných pasážích (*Getica* 48: 246–252) se objevuje obraz starobylé královské rodiny Amalů, kontrolující všechny Góty, kteří byli podmaněni Huny. Tvrdí se, že Ermanarich byl Amal, a text spolu s rodokmenem Amalů uvádí pro hunské období dvě větve této rodiny: linii pocházející od samotného Ermanaricha a linii jeho bratra Vultuulfa. Po velkých těžkostech (smrt tří králů v boji a čtyřicetileté bezvlády) přešla vláda v Attilově době na tři bratry Amaly: Valamera, Thiudimera a Vidimera. Tito bratři byli Ermanarichovými praprasyňovci (viz genealogie na str. 64). Ale obraz Gótů pod hunskou nadvládou, jak jej podává *Getica*, je podle všeho vysoce zavádějící.

Vývoj se především podává příliš přímočaře a izolovaně jako v jakémsi tunclu. Podle *Getiky* si gótská skupina vedená Amaly zachovala svou existenci od 4. století až do založení království v Itálii koncem 5. století. To je však klamné. Skupina vedená Amaly, nebo její většina, skutečně odešla do Itálie, ale tvořila pouze část mnohem větší gótské skupiny – obvykle známé jako Ostrogóti –, která založila nové království. Tato velká skupina se zformovala na římském Balkáně v 70. a 80. letech 5. století, po pádu Attilovy hunské říše (viz 4. kapitola).

Na rozdíl od údajů *Getiky* nebyla gótská skupina v čele s Amaly jedinou gótskou silou, která se dostala do područí Attilovy říše. Šlo o jednu ze šesti nebo dokonce sedmi gótských skupin, které pravděpodobně žily pod hunskou nadvládou:

1. Jistá skupina Gótů opustila hunské teritorium po římské vojenské akci v Panonii a její příslušníci přesídlili roku 421 nebo 427 do Thrákie (Theofanes AM 5931: 94 De Boor). Pravděpodobně šlo o předky skupiny 5.

2. Skupina Gótů vedená Valamerem z rodu Amalů získala nezávislost na Hunech v polovině 50. let 5. století.

3. Gótský král Bigelis – jehož stoupenci zřejmě nemají žádný vztah ke skupině vedené Amaly – neúspěšně napadl východořímskou říši v letech 466–471 (Jordanes, *Romana* 336).

4. Další Gótové se nalézali ve vojsku Attilova syna Dengizicha, který napadl říši na konci 60. let 5. století (Priskos, frag. 49).

5. Velká skupina Gótů pobývala kolem roku 470 v Thrákii a její příslušníci byli spojenci (*foederati*) východořímské říše. Byli stejně početní jako Valamerovi Gótové.

Nejméně dvě další gótské skupiny sídlily tou dobou v Přičernomoří:

6. Tetraxité při Kimmerském Bosporu (Prokopios, *Války* VIII 4, 9nn).

7. Gótové z Doru usazení v horách jihozápadního Krymu (Prokopios, *O stavbách* III 7, 13).

Getica nám tedy podává značně selektivní obraz gótských dějin. V jejím líčení se odráží dynastická zaujatost Theodoricha, amalského krále Itálie, pro něhož Cassiodorus tento model vytvořil. Veškerý zájem se soustřeďuje výhradně na skupinu, z níž vzešla Theodorichova dynastie. Přitom existovalo nejméně šest dalších skupin, které jsou úplně ignorovány. Základní teze *Getiky* – úplná poroba následovaná úplným znovuzrozením – je proto zcela jistě nesprávná.

Víme-li, že čtyři gótské skupiny uprchly do římské říše ve třech různých dobách (376, 386, 405–406), je rovněž velmi pravděpodobné, že ostatních šest gótských skupin, které zůstaly v hunské sféře vlivu, nebylo podmaněno najednou. Jak jsme viděli, gótský svět tvořilo ve 4. století několik nezávislých království a nikoli jedno velké, a hunský postup do východní a střední Evropy trval spíše třicet let než jeden rok. A vezmeme-li v úvahu, že skupiny 5 a 6 uvádí až díla Prokopiova ze 6. století, existuje velmi reálná možnost, že zde byly další gótské skupiny, o nichž vůbec nevíme.

Někteří Gótové se ani nemuseli dostat pod hunskou nadvládu. Krymský poloostrov a přilehlá území kolem Azovského moře nepatřily

do okruhu černjachovské kultury. V těchto územích je gótská přítomnost archeologicky doložena až po roce 400.¹⁹⁾ Obě skupiny černomořských Gótů – Tetraxité a Gótové z Doru – se tu mohly usadit jako uprchlíci před Huny. V 6. století využili Tetraxité své geografické izolace k udržení faktické nezávislosti na pozdější skupině kočovných souseďů, Utrigurech (Prokopios, *Války* VIII 5, 15nn).

Tento problém lze zobecnit. Hunská říše si podřídila velké množství národů. Měla malou byrokracii a vládní mašinerii, takže ne všechny skupiny formálně pod jejím panstvím čelily stejnému stupni ovládnutí a kontroly. Již pouhá vzdálenost od centrálních hunských oblastí (kolem roku 420 Velká maďarská nížina) zvyšovala pravděpodobnost, že jakákoli podřízená skupina v praxi dosáhne faktické autonomie. V analogické avarské říši ze 6. století se ovládnutí podmaněných národů někdy utužovalo a jindy uvolňovalo. Především Slované bylo obtížné kontrolovat vzhledem k jejich tendenci usazovat se i v zalesněných vyšších polohách.²⁰⁾ Fakticky autonomní gótské skupiny v Přebalmeroví by takovému modelu vyhovovaly, jelikož Krym dělí od maďarské nížiny zhruba 1000 kilometrů a cestu navíc přehrazuje karpatský oblouk. Něco podobného naznačují i různé osudy gótských skupin pod hunskou nadvládou. Již ve 20. letech 5. století se skupina gótských poddaných vymanila z hunské kontroly (skupina 1), což umožnil zásah východořímského vojska.²¹⁾ Valamerovi Gótové (skupina 2) však získali nezávislost až v 50. letech 5. století a další Gótové byli ještě o deset let později pod hunskou nadvládou (skupina 3). Různé momenty úniku z hunské nadvlády tak podtrhují její nestálý charakter a možná odrážejí i její různé stupně.

Getica se tedy zabývá pouze jednou gótskou skupinou – v polovině 5. století vedenou Valamerem – a ostatní skupiny sídlící severně od Dunaje ignoruje. I když připustíme, že příslušný úsek *Getiky* má takto omezený význam, nelze jej nekriticky přijmout.

Valamerovi Gótové

Jordanes uvádí, že po Ermanarichově smrti a hunském podmanění Gótů zůstala u moci stejná královská rodina. Králem byl jakýsi Vinitharius, jehož *Getica* označuje za Ermanarichova prasynovce (viz genealogie na

str. 64). Vinitharius byl zprvu podřízen hunskému králi Balamberovi, ale po nějaké, blíže neurčené době, odmítl hunskou kontrolu. Balamber však neakceptoval tento projev nezávislosti, a s pomocí většího počtu Gótů vedených Hunimundovým synem Gesimundem Vinitharia zabil. Balamber se pak oženil s Vinithariovou vnučkou Vadamerkou. Zemřelý Vinitharius byl nahrazen Ermanarichovým synem Hunimundem a ten zase svým synem Thorismundem. Thorismund padl v boji s Gepidy v druhém roce své vlády a jeho syn Beremund, který již nemohl snášet hunskou nadvládu, uprchl na západ do Galie. Gótové zatím natolik želeli zemřelého Thorismunda, že si po čtyřicet let neustanovili žádného panovníka. Nakonec se stal králem Valamer, jemuž k trůnu dopomohli jeho dva bratři Thiudimer a Vidimer. Všichni tři byli Vandalariovými syny a Vinithariovými vnuky. Valamer nejprve vládl pod svrchovaností Attily, ale po jeho smrti obnovil gótskou nezávislost.

Skutečný autor této pasáže (pravděpodobně Cassiodorus) mohl mít přístup ke spolehlivým materiálům, přesto se však dopustil dvou zásadních omylů. Za prvé, chybně ztotožnil Vithimera, který se objevuje v Ammianově vyprávění o Ermanarichovi a jeho nástupcích (AM XXXI 3, 1–3), s Vinithariem ve svých podkladech. Tím došel k závěru, že události popisované v jeho pramenech pokrývají období od Ermanaricha (cca 370) k Valamerovi (cca 450). Podle toho upravil chronologii a přidal čtyřicetileté bezvládní mezi Thorismundem a Valamerem, aby události zapadaly do časového sledu. Z celé konstrukce není pak úplně jasné, proč by měl Hunimundův syn Gesimund pomáhat Balamberovi při odstranění Vinitharia, když se novým králem stal Hunimund. Za druhé, autor psal v ostrogótské Itálii a nemohl mít tedy představu, za jakých okolností bojovali gótské vůdce mezi sebou. Proto ho nemohlo napadnout, že „Balamber“, který vystupuje v některých událostech, nebyl králem Hunů, ale samotným gótským vůdcem Valamerem. Zmiňované události se pravděpodobně odehrály kolem roku 450, kdy v čele Gótů stál Valamer, a nikoli v letech 370–450, jak se autor pasáže domníval.

Je tedy patrné, že *Getica* nepojednává o Ermanarichových nástupcích, ale o Valamerově snaze konsolidovat vlastní moc. Valamer své postavení neodvozoval od amalských předků (respektovaných po celé „čtyřicetileté bezvládní“), on si své postavení musel vybudovat v boji

s konkurenčními dynastiemi. Vinithariův rod byl při rozbrojích vojensky poražen. Valamer se asi pokoušel usmířit Vinithariovy stoupence a oženil se s jeho vnučkou Vadamerkou. Toto manželství vysvětluje, proč se Vinitharius objevuje v rodokmenu Amalů jako Theodorichův prapraděd. On jím skutečně byl, ale po ženské, nikoli po mužské linii, jak by rodokmen naznačoval. Známe i několik větví další, Hunimundovy dynastie. Zdá se, že Hunimund a jeho syn Thorismund vládli nezávisle na Valamerovi, ale Gesimund, druhý syn Hunimunda, jednoznačně přijal hegemonii Amalů, zřejmě po smrti svého otce a bratra. Jeden z Cassiodorových dopisů nám dokládá, že Gesimund byl svrchovaným gótským králem, který se dobrovolně vzdal svých nároků ve prospěch rodiny Amalů (Cassiodorus, *Variae* VIII 9, 8; Gesimund tu vystupuje jako „Gensemund“). Thorismundův syn Beremund (další člen dynastie a tedy další Valamerův rival) patrně neuprchl kvůli „nesnesitelné“ hunské nadvládě, ale kvůli rostoucí moci Amalů.

Zdá se tedy, že kolem roku 450 existovalo několik soupeřících gótských skupin s vlastními dynastickými liniemi, a nikoli jediná rodina Amalů obdařená výjimečnou prestiží. Při sjednocování těchto skupin, k němuž došlo ve Valamerově době, se uplatnila násilná cesta (Vinithariovo odstranění, Beremundův útěk) i mírové prostředky (Gesimund akceptoval vládu Amalů, Vadamerka manželství s Amalem). Valamerova role se tak podobá úloze, kterou sehrál jeho slavnější současník, francký král Chlodvík (Řehoř z Toursu, *DF* II 40nn). Ten se také vpořádal s řadou oddělených franckých vládnoucích linií.²²⁾

Je málo pravděpodobné, že by Amalové disponovali mimořádnou autoritou již před Valamerovým úspěchem. Protože však účinkovali v dynastických bojích, museli náležet k nejvyšší gótské nobilitě. Chybí přitom jakýkoli důkaz, že by dřívější gótské králové patřili mezi Amaly. Jediným doloženým vládcem ve vyšších stupních amalského rodokmenu je Ermanarich. Jeho jméno bylo ovšem převzato z Ammianova spisu a nesprávně zařazeno do historie Amalů (viz str. 63nn). Mnoho dalších jmen nejen že není potvrzeno v jiných pramenech (což by nebyl příliš silný argument, uvážíme-li mezery v našem pramenném materiálu), ale většina z nich je dokonce legendárního původu. Eponymní (jména dávající) králové a legendární hrdinové (Amal, Ostrogotha,

Athal, Hunuil, Hisarnis a Gapt/Gaut) nejsou historickými panovníky, a bez nich vypadá původ Amalů velmi zastřené.²³⁾ Uvážíme-li, že podle údajů *Getiky* byl Valamer spíše tvůrcem svého panství než jeho dědicem, je výsadní postavení rodu v dřívějších dobách dosti neprůkazné.

Kdy a kde sjednotil Valamer tyto Góty? Muselo to být kolem roku 450, ale došlo k tomu před Attilovou smrtí (453) nebo až po rozpadu hunské říše za jeho synů? Dva prameny naznačují, že Valamer stál v popředí již za Attilova života, ale ani jeden nevzbuzuje příliš důvěry.²⁴⁾ Podle třetího autora, byzantského kronikáře Theofana, vedl Valamer Góty až po Attilově smrti, což působí o něco věrohodněji (*AM* 5977: 131 de Boor). Je rovněž třeba vzít v úvahu, že pro Huny bylo snazší kontrolovat několik gótských skupin s vlastními vůdci (situace před Valamerem) a že vlivní vůdce byli Hunům patrně podezřelí. Když si například Attila podmanil Akatziry, jejich nejvyšší vůdce byl sesazen a Attilův syn dosazen na jeho místo (Priskos, frag. 11, 2). Ještě v 60. letech 5. století velelo Gótům v hunském vojsku několik nižších předáků a o ústředním veliteli, který by vedl soudržnou gótskou jednotku, nelze vůbec hovořit (Priskos, frag. 49). Valamerovy aktivity se tak patrně odehrály až po Attilově smrti, ale důkazy nejsou jednoznačné.

Obraťme nyní pozornost ke geografickým problémům. Podle *Getiky* se Valamerovi Gótové usadili západně od Karpat až poté, co jim císař Marcianus (451–457) udělil území v Panonii (dnešní Maďarsko západně od středního Dunaje). Údajně k tomu došlo po hunské porážce na řece Nedao (453/4), jež měla za následek přesun Hunů z Podunají do severního Přičernomoří. *Getica* tudíž předpokládá, že se Valamerovi Gótové přemístili do vakua vytvořeného odchodem Hunů. To je však mimořádně sporné. Přinejmenším část Hunů zůstala v podunajské oblasti až do poloviny 60. let 5. století, a mnoho Gótů sem přišlo z Ruska již dávno předtím. Víme také, že Hunové usídlili v Panonii jistou skupinu Gótů, která se ve 20. letech 5. století vymanila s římskou pomocí z jejich kontroly (skupina 1). Ve 40. letech 5. století přiměl Attila obě části říše, aby se formálně zřekly některých panonských oblastí. To patrně dokládá bohatý hunský hrob, odkrytý nedávno v Pannonhalmě na území staré římské provincie.²⁵⁾ Je tedy možné, že se Valamerovi Gótové usídlili v Panonii na příkaz samotných Hunů, aby spolu s dalšími

podřízenými skupinami vytvořili ochranný prstenec kolem centrálních hunských území na střední Tise (viz str. 114). Pokud tomu tak bylo, gótské kontakty s Marcianem by se týkaly římského uznání statu quo. Z toho lze ovšem vyvodit, že ke sjednocení Gótů Valamerem mohlo dojít ve středním Podunají.

Přes svou útržkovitou povahu a mnoho nejasností v textu *Getiky* nám dochované písemné prameny dovolují rekonstruovat rozmanité osudy gótských skupin za „hunské bouře“. Někteří Gótové byli podmaněni kolem roku 376 nebo krátce poté, a Hunové silně zasáhli do jejich politických a společenských struktur (zejména potlačili významné gótské vůdce). Přesídlovali je také podle svých potřeb. Tyto skupiny nepochybně trpěly trvalým využíváním svých zemědělských přebytků a lidského potenciálu. Gótové, kteří byli na sklonku 60. let 5. století stále pod Dengizichovou kontrolou (skupina 3), zřejmě představují tento okraj spektra. Ostatní upadli do závislosti až po roce 400, byli snad méně vykořisťováni a osvobodili se rychleji, ať už s římskou pomocí nebo bez ní. Jejich politické struktury byly možná narušeny méně, byť to nelze jednoznačně doložit. Někteří Gótové – zvláště ti, co našli útočiště na březích Černého moře – asi unikli podmanění úplně.

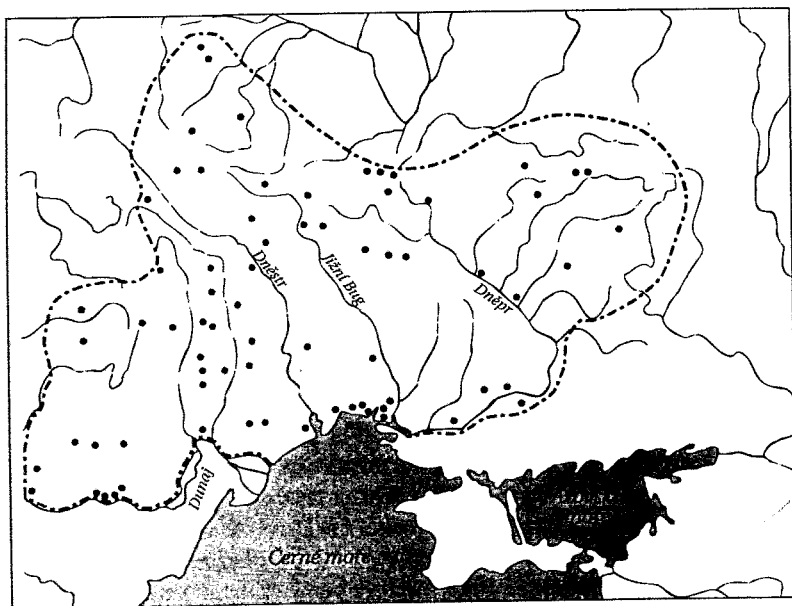
Archeologické doklady

Obecné chápání těchto rozmanitých gótských osudů může být rozšířeno přehledem archeologických dokladů ze střední a východní Evropy, které pocházejí zhruba z let 375–450. Jejich schopnost zodpovědět přesnější otázky je však v současnosti limitována sporem o to, co je pro naše účely ústředním problémem. Existují přitom dva hlavní názorové proudy. Jejich zastánci se shodují v tom, že lze rozlišit pozdní fázi černjachovské kultury, tzv. fázi D, která se do určité míry překrývá s dobou hunské invaze. Obě strany rovněž uvádějí, že fáze D je rozpoznatelná jak v okrajových oblastech (step, horní Dněstr), tak v krajích s hlavní koncentrací pohřebišť – tj. v lesostepní zóně na Ukrajině (Dančeny, Malaješty), v Moldavsku (Bîrlad-Valea Seacă a Izvoare), Muntenii (Pietroasele, Tîrgsor a Independența) a Transylvánii (Sîntana de Mureș a Tîrgu Mureș) (mapa na str. 128). Mimo tyto styčné body však pro fázi D nabízejí dvě alternativní periodizace.

Podle kratší periodizace byla kulturní jednota vytvořená Góty severně od Černého moře do základu rozbita zhruba kolem roku 400. Následné přežívání a pokračující transformace černjachovských forem měly již podružný význam, protože jsou patrné výhradně v oblastech, jež byly dosud pro celou kulturu periferní (Krym, Kubán, Kavkaz). Černjachovská kultura zanikla a její hlavní odkaz pro 5. století nespolečivá v takovýchto zlomkovitých odnožích, ale v jasně znatelných příspěvcích kulturním okruhům, existujícím v 5. století ve středním Podunají (viz níže). Zastánci této koncepce se domnívají, že po Attilově smrti je přítomnost Gótů na územích východně od Karpat nepravděpodobná a že archeologické doklady usvědčují Jordana z omylu.

Zastánci delší periodizace, v čele s Kazanským, považují černjachovské příspěvky kulturním okruhům střední Evropy za důkaz, že samotná černjachovská kultura existovala ještě v 5. století. Podle Kazanského označují tyto viditelné vlivy proces pokračující kulturní výměny mezi střední a východní Evropou (tj. mezi kraji západně a východně od Karpat), probíhající pod záštitou hunské říše. Hlavní černjachovská pohřebišť byla prý používána ještě hluboko v 5. století a celá kultura zaujímala skoro stejný geografický rozsah jako ve století čtvrtém. Kazanskí počítá nejen s černjachovskou fází D1, ale též s fázemi D1b a D2, které nás přivádějí až k roku 450 a k době Attilovy smrti. Až v tomto bodě kultura nakonec zanikla. Podle Kazanského názoru by tak Jordanovo líčení o Gótech přežívajících východně od Karpat až do roku 450 bylo v zásadě správné.²⁶⁾

Autor této knihy není archeolog a není tedy kompetentní, aby zasahoval do sporu mezi fundovanými odborníky. Ale obě argumentační linie se úzce zaměřují na historickou agendu odvozenou ze silně nedůvěryhodného Jordanova popisu. Přesněji řečeno, obě periodizace se odvíjejí od hlavní otázky, zda tito Gótové, kteří neuprchli do římské říše v roce 376, zůstali východně od Karpat až do roku 450, nebo zda přesídlili na západ o něco dříve. Ústředním bodem odvozeným z historických dokladů je pro mne fakt, že neexistuje jeden společný osud většiny zadunajských Gótů v hunském období. Oproti Jordanovu výkladu nám prameny dokládají, že pod hunskou nadvládou žila celá řada jednotlivých skupin, jejichž historické zkušenosti byly různé.

Naleziště černjachovské kultury - fáze D

Budoucí archeologické bádání, oprostěné od základní koncepce Jordanova díla, by mělo být schopno nejen vyřešit problém datování, ale také získat novou půdu pod nohama. Uznání různosti gótských dějin v hunském období může dokonce sloužit ke sladění obou odlišných periodizací. Není totiž příliš pravděpodobné, že by Gótové ovládání Huny opustili jižní Rusko najednou, nebo že by tam naopak všichni zůstali. Vzhledem k etnické skladbě gótských království ve 4. století (viz 2. kapitola) by bylo dobré zjistit, zda pohyby na západ, probíhající mimo původní černjachovskou oblast, zahrnovaly celou populaci nebo pouze její části. Jak jsme viděli, některé podřízené skupiny – např. propuštěnci či otroci – byly jistě dostatečně integrovány, aby se mohly stěhovat spolu se svobodnými Góty (viz str. 100). Jiné skupiny byly možná integrovány méně a jako autonomní plátky poplatků sledovaly nezávis-

lejší kurs. To ovšem může poměrně dobře vysvětlit, proč na černjachovském území pozorujeme částečnou nebo úplnou kontinuitu základní hmotné kultury. Hmotná kultura podřízených negótských obyvatel, sídlících po odchodu gótských skupin i nadále v oblasti, se určitě nezměnila přes noc. Navzdory všem přetrvávajícím nejasnostem lze konstatovat, že archeologie hunského období nesmírně obohatila naše poznání a podstatnou měrou doplnila informace písemných pramenů.

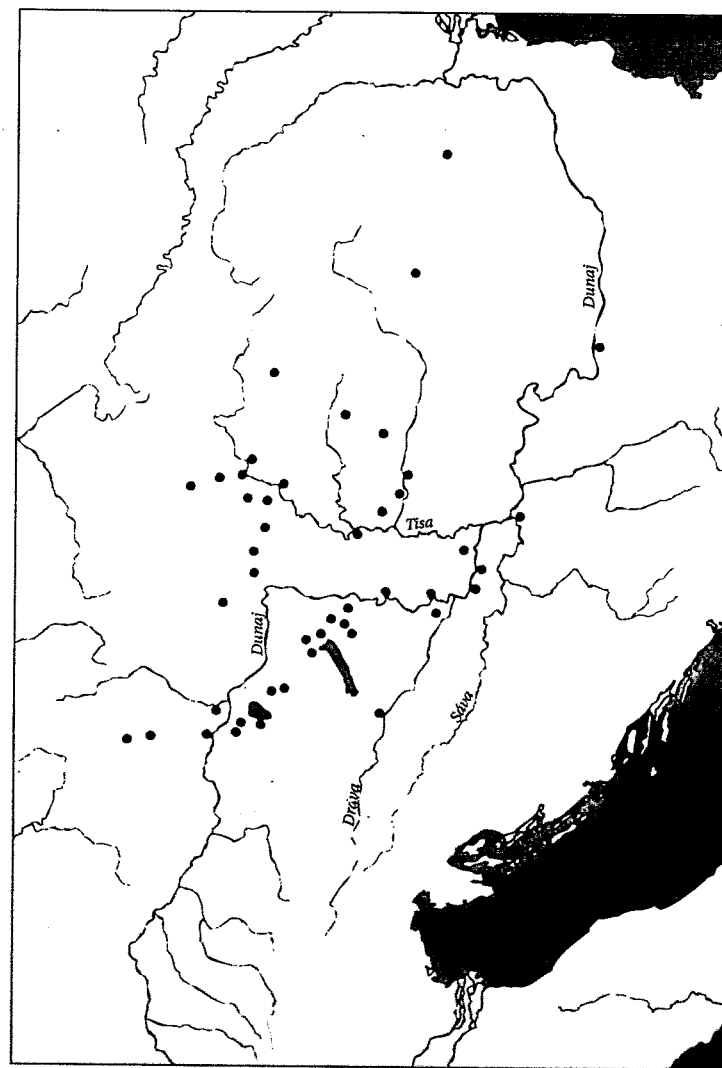
Bylo nalezeno jen málo archeologického materiálu týkajícího se samotných Hunů. Uvážíme-li, že Hunové pobývali ve středním Podunají maximálně padesát let (resp. dvě generace: asi 410/420–465), není to příliš překvapivé.²⁷⁾ O hunských poddaných jsme naproti tomu informováni mnohem lépe. Archeologické doklady o germánském či jiném obyvatelstvu, sídlícím v první polovině 5. století na středním Dunaji, lze sledovat ve sledu kulturních horizontů. Ty jsou nazvány podle výrazných a dobře datovatelných nálezových souborů a jejich chronologické pořadí (s určitým překrýváním) je následující: Villafontana, Untersiebenbrunn a Domolospusza/Bacsordas.²⁸⁾ Zvláštní historickou důležitost mají tři rysy těchto nálezů. Prvním z nich je vznik tzv. „podunajského stylu“ západně od Karpat, známého z celé řady pohřebišť. Ty příznačně obsahují spíše pohřby nespálených těl než pohřby žárové. Podunajský styl se vyznačuje charakteristickými součástmi oděvu a ozdobami (velké spony s polokruhovými záhlavními destičkami, přezky se záchytnou ploténkou, náušnice s polyedrickou kostkou a zlaté nákrčníky), typickými zbraněmi (sedla s ozdobným kováním, dlouhé rovné meče vhodné pro použití jízdou a zvláštní druhy šipek) a některými novými pohřebními zvyky (deformace lebky a ukládání zlomků kovových zrcadel do hrobů). Tyto objekty a zvyky se objevují v různých kombinacích a jsou doloženy v rozmanitých hrobech z 5. století. Zvláště pěkným příkladem je dvojhrob muže a ženy z Untersiebenbrunnu v Rakousku. Z písemných pramenů víme, že tu pod hunskou nadvládou žilo mnoho různých germánských a jiných skupin. Podunajský styl je však společný celé oblasti, a je těžké rozlišit na základě archeologických dokladů různé podřízené skupiny Hunů. Etnické rozdíly se sice mohly projevovat způsoby v dnešní době nerozpoznatelnými, ale první polovina 5. století je poznamenána širokou kulturní uniformitou v celém středním Podunají. Vzhledem

k tomu, že uniformita se projevuje v bohatých pohřbech, zrcadlí se v těchto nálezech zřejmě elitní hunská dvorská kultura. Hunská říše tak na svém území vytvořila určitou jednotu.

Druhým rysem je skutečnost, že na pohřebištích jsou milodary jen nečetné nebo zcela chybějí, ale zbývající menšina je velmi bohatě vybavena. Dochoval se široký soubor zlatých kování a ozdob, zvláště šperky se zasazenými granáty, které se staly známkou příslušnosti k elitě v pozdně římském a pořímském období. Horizonty 5. století jsou všechny pojmenovány po takových pohřbech a jejich celkové rozšíření je patrné na příslušné mapě (viz str. 131). Podle mnohých badatelů se zlaté poklady těchto hrobů mohou považovat za důkaz, že nejen samotní Hunové, ale také elity u různých hunských poddaných sdílely bohatství nahromaděné loupeživými aktivitami hunské říše. Zlaté klenoty byly patrně vyrobeny z roztavených římských mincí či neraženého kovu, a když Priskos navštívil Attilu, setkal se s mnoha prominentními dvořany, kteří, soudě podle jmen, nebyli Hunové.²⁹ Hunská říše tak fungovala nejenom díky zastrahování svých poddaných, ale také díky přerozdělování kořisti získané ve válce.

Třetí rys se týká toho, co jsme již v jiném kontextu zaznamenali, totiž sociálního významu nákladného pohřbívání. Co platilo pro 2. století, mohlo stejně tak platit i pro století páté. Bohaté pohřby v germánském světě mohou být projevem sociálního neklidu a dokládát tak existenci pseudoelity, vzájemně soupeřící v okázalosti (viz 2. kapitola). Širší kontext naznačuje, že to mohlo platit i o bohatých pohřbech v 5. století, odkrytých na středním Dunaji. Vezměme si například Góty. Jak jsme viděli, Hunové zničili postavení nejméně dvou významných dynastií – Athanarichovy a Ermanarichovy – a zřejmě i jinak potlačovali roli nejvyšších vůdců. Dynastie vzniklé po vpádu Hunů, např. Valamerova, si nejprve musely vybudovat patřičné postavení a kombinací síly a umírněnosti porazit své rivaly. Není důvod předpokládat, že by takové podmínky platily jen pro Góty. V nejistých politických poměrech vytvořených Huny mohla být pohřební okázalost cílenou strategií, kterou převzala řada ambiciózních dynastií.

Jak podtrhuje vývoj podunajského stylu, hunská říše revolucionizovala životy svých poddaných. Bohatství získal zřejmě kdokoli, koho Hu-

Bohaté pohřby hunského období ve středním Podunají

nové považovali za obzvlášť oddaného. Tito jednotlivci mohli, ale nemuseli patřit k elitě, která předtím ovládala příslušné skupiny. Takovými manipulacemi se dala vytvořit celá třída vládců, povinovaná vděkem svým hunským pánům. Jak ukazují Valamerovy boje s Vinithariovou a Hunimundovou dynastií a jak to možná odrážejí i hroby, bylo to vysoce soupeřivé období. Hunové zničili podmínky, za nichž vzkvétaly staré elity, a vytvořili předpoklady, aby se zformovaly nové. Stanovili také nové standardy okázalosti, jimiž se elity vymezovaly vůči ostatním, a tyto standardy byly přijaty v celé jejich říši, jak to dokládají nerozlišitelné bohaté hroby. Skutečnost, že na základě těchto specifických archeologických památek nejsme schopni rozeznat jednotlivé podrobené skupiny, ovšem neznamená, že by současníci ztratili veškerý smysl pro rozdílnost. Naopak, po Attilově smrti vystoupily staré odlišnosti znovu na povrch a zcela zničily hunskou moc severně od Dunaje.

Konec Hunů

Pád hunské moci po Attilově smrti (453) byl dokonce ještě dramatičtější než její vzestup. Na sklonku 60. let 5. století usilovali dva Attilovi synové Dengizich a Hernak o povolení usídlit se se svými soukmenovci na území římského státu. Podle všeho došli k závěru, že nemohou děle zachovat svou nezávislost severně od Dunaje.

V následných bojích byl Dengizich zabit a jeho věrní rozprášeni. Hernak nakonec dosáhl mírového uspořádání s Konstantinopolí, která souhlasila s usídlením jeho lidu v Dobrudži, ležící jižně od Dunaje (Jordanes, *Getica* 266). Během dvaceti let od Attilovy smrti přestali mocní Hunové existovat jako nezávislá síla v neřímském světě.³⁰⁾

Obecné procesy stojící v pozadí tohoto pádu jsou jasné. Hunská říše vznikla centralizací samotných Hunů a podmaněním četných jiných kmenů. V období rozkladu došlo k obrácenému cyklu. Politická jednotka kolem jádra hunských kmenů se drolila a podrobené kmeny obnovovaly svou nezávislost. V posledních letech Attilovy vlády došlo k málo úspěšným tažením do Galie (451) a Itálie (452). Za těchto okolností se králova nečekaná smrt, způsobená přemírou alkoholu při jeho poslední svatební noci, stala rychle působícím katalyzátorem. Jak uvádí

Getica, Attilova smrt dala průchod boji o moc mezi jeho syny, což umožnilo různým podrobeným kmenům, zvláště Ardarichovým Gepidům, rozbít svá pouta. Tyto boje vyvrcholily ve velké bitvě na řece Nedao (nevíme přesně, o jakou řeku se jednalo, ale Jordanes ji umísťuje do Panonie); v níž byl zabit Attilův syn Ellak a Gepidové obnovili svou politickou nezávislost. Výsledkem byl přesun Hunů ze středního Podunají na východ a návrat do jejich starých sídel v severním Přeběrnomoří. To zase dovolilo jiným hunským poddaným, např. Valamerovým Gótům, aby rovněž získali svobodu (Jordanes, *Getica* 259–264).

Některé rysy tohoto výkladu vyžadují určité vysvětlení. Myšlenka, že by se Hunové v polovině 50. let 5. století náhle přesunuli z oblasti středního Dunaje na východ, je problematická. Žádný pramen Jordanovi přímo neodporuje, ale Hunové zůstali faktorem v dunajské oblasti až do konce 60. let 5. století. V té době, jak jsme viděli, vpadali přes Dunaj do římské říše, a v polovině 50. let 5. století a na počátku let šedesátých dvakrát napadli Valamerovy Góty západně od Karpat (Priskos, frag. 48; Jordanes, *Getica* 268–269, 272–273). Jestliže porážka na řece Nedao skutečně vedla Huny k odchodu z Velké maďarské nížiny, pak pravděpodobně neodešli dále než k dolnímu Dunaji. Nedao rovněž neosvobodilo všechny hunské poddané. Ještě v době posledního Dengizichova útoku na římskou říši v roce 467 byli v jeho vojsku podřízeni Gótové (Priskos, frag. 49). Jordanes také popisuje, jak o pár let dříve zmobilizoval Dengizich různé vazaly – uvádějí se Ultinzurové, Angiscirové, Bittugurové a Bardorové – k útoku na Valamera (*Getica* 272). Přestože Nedao znamenalo zásadní obrat v dějinách zadunajských národů, neosvobodilo všechny hunské poddané, a hunská moc nezmizela přes noc.

Gótové prožívali v těchto dobách značně odlišné osudy. Díky Jordanovi víme nejvíce o panonských Gótech, nyní úspěšně sjednocených pod Valamerovým vedením. *Getica* zaznamenává dvě období válek mezi touto skupinou a Huny. V první etapě vyvolali válku Attilovi synové, kteří Góty považovali za „uprchlé otroky“. Jejich úsilí však zcela ztroskotalo. Zpráva o gótském vítězství se prý rozšířila toho dne, kdy se narodil Theodorich Veliký, Valamerův synovec a jeho budoucí nástupce. Tuto událost můžeme datovat přibližně do let 453–454. Zhruba

v době, kdy se Gepidové osvobodili u Nedao, odvrátili Valamerovi Gótové první hunský pokus o obnovení jejich nadvlády.³⁰

Sjednocení panonských Gótů Valamerem umožnilo vytvoření silné skupiny Gótů, schopné čelit hunskému tlaku. V době, kdy Hunové napadli Valamerovy Góty, byla moc Attilových synů podstatně oslabena vnitřními boji a úspěchem Gepidů. Zdá se přitom, že vymanění Valamerových Gótů ze závislého postavení neproběhlo naráz. Rozmíšky mezi Huny, porážka od Gepidů a gótské sjednocení narušily v oblasti mocenskou rovnováhu, a když došlo ke konečnému měření sil, získali Gótové převahu. Měníci se poměr sil je dokonce ještě zřejmější při druhé konfrontaci na počátku 60. let 5. století. Při této příležitosti se Attilův syn Dengizich nepokusil obnovit hunskou hegemonii, ale snažil se udržet pod kontrolou gótskou expanzi. Valamer totiž napadl panonskou skupinu, kterou Jordanes nazývá Sadagové (*Getica* 272). V následných bojích pak utrpěli Hunové další porážku.

Zatímco Valamer svrhl v 50. letech 5. století hunskou nadvládu, jiným Gótům se to nepodařilo. Na sklonku 60. let se skupina vedená Bigelisem pokoušela dostat do římské sféry vlivu (operace lze datovat zhruba do let 466–471).³¹ Je proto poměrně pravděpodobné, že se jednalo o pokus uniknout hunské kontrole – jinak by se Gótové k tomuto riskantnímu kroku jistě neodhodlali. Zhruba ve stejné době slyšíme i o jiných Gótech. Při posledním Degizichově tažení proti římské říši se v jeho vojsku nacházel jistý počet gótských bojovníků. Není zřejmě náhoda, že tito Gótové neměli vlastního vůdce (Priskos, frag. 49). Nepodařilo se jim vytvořit jednotnou frontu proti hunské nadvládě, možná proto, že tomu Dengizich úspěšně zabránil.

Odstranění hunské hegemonie ve střední Evropě nebylo tedy jednoduchou záležitostí. Valamerovi Gótové se osvobodili brzy po Attilově smrti, jiní až o deset let později a někteří setrvali i nadále v podřízeném postavení. Stejně tak mohly existovat i jiné gótské skupiny, o nichž vůbec nevíme, a není navíc úplně jasné, zda se černomořští Gótové někdy nacházeli v úplné závislosti na Hunech. Máme-li na paměti tyto různé poznatky, obraťme naši pozornost k poslednímu a velmi spletitému problému. Jaký byl původ velké gótské skupiny, kterou východořímské úřady usídlily před rokem 470 v Thrákii?

Kolem roku 470 měli tito thráctí Gótové velmi privilegované postavení ve východořímské říši. Formálně byli označováni za spojence (lat. *foederati*) a udržovali úzké kontakty s významným vojevůdcem a politikem Asparem, který byl zavražděn na rozkaz císaře Leona I. roku 471. Jeho násilná smrt podnítila gótské spojence ke vzpouře, a jsou to právě zprávy o této revoltě, které nám poskytují první výslovné zmínky o jejich existenci.³² Kdy a jak se thráctí Gótové začlenili do politického systému východořímské říše?

Pád hunské říše je jeden možný kontext. V 50. letech 5. století svrhlo mnoho národů hunskou nadvládu a závěrečná krize hunské říše přivedla mnoho Gótů – skupinu pod Dengizichovou kontrolou a skupinu vedenou Bigelisem – na území východní říše. Došlo k tomu koncem 60. let 5. století, a obě skupiny Gótů se setkaly spíše s vojenským odporem než s příznivým uvítáním. Nicméně je možné, že jedna z nich nebo obě zvětšily lidský potenciál thráckých Gótů a (nebo) že jiné gótské skupiny, o nichž nemáme žádné zprávy, překročily ve stejné době hranice a byly po dohodě s římským státem usídleny v oblasti za příznivějších podmínek. Stojí však za povšimnutí, že thráctí Gótové původně sestávali z určitého počtu samostatných skupin s vlastními vůdci a netvořili tak homogenní celek, ovládaný jediným králem (viz 4. kapitola). Není tedy patrně nutné, abychom pátrali po jejich společném původu.

Zatímco rozpad hunské říše určitě poskytuje jeden možný kontext, skupiny sjednocené během vzpoury v roce 471 mohly do říše vstoupit při různých příležitostech. Jisté náznaky ukazují, že přinejmenším někteří Gótové se usídlili v Thrákii dlouho před pádem Attilovy říše.

Za prvé, máme informace o vojenských kariérách významných vojevůdců 5. století. Tyto doklady naznačují stálou přítomnost Gótů ve východořímské armádě, působící na počátku 5. století v Thrákii. Například Anagastes, velitel thráckého vojska v letech 469–470, měl otce jménem Arnegisclus, který zaujímal stejné postavení ve 40. letech 5. století. Další důstojníci s germánskými jmény (Ansila, Arintheus a Ariobindus) byli jeho současníky. Největší vážnosti požíval *comes foederatorum* Ariobindus, který velel oddílům spojenců na počátku 20. let 5. století a roku 434 byl jmenován nejvyšším vojenským velitelem (*MVM praesentalis*). Po-

dobně Flavius Pintha, Gót a možná Asparův tchán, byl důležitým velitelem již roku 418 a nejvyšším velitelem v letech 419–438.³⁴⁾

Za druhé, kronikář Theofanes se ve svém díle zmiňuje o tom, že ve 20. letech 5. století přesídlili Římané některé Góty z Panonie do Thrákie. Vzhledem k Theofanovým datovacím metodám se to mohlo stát roku 421 i roku 427, a podobné chronologické nejasnosti nacházíme i v jeho zprávě o pozdějším odchodu Gótů z Thrákie.³⁵⁾ O jádru informace však netřeba pochybovat. Takové usazení Gótů v Thrákii by dobře vysvětlovalo, proč se tu od 20. let objevovali gótské důstojníky a proč měl Ariobindus titul *comes foederatorum*. Jestliže alespoň někteří z thráckých Gótů pobývali od 20. let v říši, dal by se zvláštní vztah, který si vybudovali s římským státem do roku 470, snadno vysvětlit.

Dějiny thráckých Gótů nám dokládají, co všechno o Gótech hunského období dosud nevíme. Není však pochyb o tom, že hunská expanze byla předělem jejich dějin. Tradiční pohledy na gótskou historii, vycházející přímo z Jordanovy *Getiky*, nám poskytují jednoduchý obraz: dvě gótské skupiny (Vizigóti a Ostrogóti) žily už před hunskou invazí v jižním Rusku. Roku 376 vytlačili Hunové jednu skupinu (Vizigóty) z ruského území a druhou (Ostrogóty) porazili. Skutečnost však byla mnohem složitější a zajímavější.

Hunové potřebovali více než třicet let na to, aby pronikli do středu Evropy. Během tohoto období sdílely četné gótské skupiny rozmanité osudy. Někteří Gótové oddálili porážku tím, že se přesunuli do dobře chráněných území v Transylvánii a při Černém moři. Jiné skupiny porazili Hunové mnohem rychleji. Dříve nebo později byli však podmaněni všichni Gótové, kteří zůstali severně od Dunaje. Hunové se ke svým gótským poddaným chovali diferencovaně. Nejlépe to snad dokládají události po Attilově smrti, kdy se některé skupiny vymanily z hunského vlivu a jiným se to nepodařilo. Stejně tak je jisté, že hunská invaze změnila způsob života tehdejších Gótů. Po hunských výbojích a podmanění zadunajských etnik zanikl tradiční politický řád. Dokonce i panonští Gótové, kteří setřásli hunskou nadvládu jako jedni z prvních, byli nuceni vybrat si mezi soupeřícími předáky nového, obecně uznávaného vůdce. Také staleté državy Gótů v severním Přičernomoří vzaly v této době za své a jejich obyvatelé se buď sami přesunuli

do krajů západně od Karpat, nebo je tam Hunové záměrně usídlili. Gótové, kteří ve 4. století ovládali severní Přičernomoří, upadli pod cizí nadvládu. Jejich hunští páni je využívali při polních pracích anebo je zařazovali do své armády.

Nejméně čtyři gótské skupiny (Tervingové a Greutungové v roce 376, Odotheovi Greutungové v roce 386 a Radagaisovi Gótové v letech 405/406) dospěly v téže době k názoru, že v římské říši mají větší šanci na bezpečný a pohodlný život než v blízkosti hunských dobyvatelů. Později se s touto myšlenkou ztotožnily ještě četné menší skupiny a jednotlivci. Hunové zničili gótský svět 4. století. Jejich příchod způsobil, že mnoho gótských skupin – bez ohledu na to, zda unikly z hunského područí před rokem 410 nebo až po roce 450 – se dostalo do bližšího kontaktu s římskou říší než kdykoli předtím. Jak uvidíme v příští kapitole, dokončily tyto kontakty revoluci, kterou odstartovali Hunové. Ti svou invazí rozvrátili původní politický řád gótského světa a Gótové museli přezít tvář v tvář římské moci, aby si dokázali vybudovat řád nový.

IV.

GÓTOVÉ A ŘÍMANÉ: PŘEMĚNA GÓTSKÉHO SVĚTA

Doba stěhování národů, uvedená do pohybu hunskou expanzí, zahájila nestabilní a vysoce nebezpečné období v gótské historii. Dvě vlny gótských uprchlíků v podobě početných samostatných skupin si nakonec našly cestu do římského impéria, jedna před vytvořením Attilovy říše a druhá po něm. Zkušenosti ze soužití s římskou říší měly vliv i na další transformaci. Zjednodušeně řečeno, vytvořila se dvě nová seskupení, Vizigóti a Ostrogóti. Byly to mohutnější a soudržnější politické celky než jakékoli dřívější gótské entity.

Utváření Vizigótů (asi 376–418)

Tento oddíl se zabývá historií čtyř velkých gótských skupin, které se na přelomu 4. a 5. století rozhodly, že budou hledat nový domov v římské říši. Jak jsme viděli, dostaly se k hranici ve třech různých dobách. Někteří Tervingové a Greutungové překročili Dunaj v roce 376, jiná část Greutungů se o to pokusila v roce 386, a další Gótové (prameny je neřadí ani k Tervingům, ani ke Greutungům) napadli pod Radagaisovým vedením v letech 405–406 Itálii. Do roku 418 tyto skupiny z větší části splynuly a vytvořily nový politický celek – Vizigóty.

Válka a mír na Dunaji (376–382)

Jako první se na Dunaji objevili Fritigernovi a Alavivovi Tervingové a Alatheovi a Safrakovi Greutungové, kteří kolem roku 376 požádali Římany o azyl. Imperiální propagandisté prohlašovali, že císař Valens byl jejich příchodem velmi potěšen, neboť v tom spatřoval příležitost, jak rozšířit své ozbrojené síly a jak doplnit pokladnu platbou v hotovosti

namísto povinného odvodu gótských rekrutů do římského vojska.¹⁾ Po mnoha diskusích se však Valens rozhodl, že přijme pouze jednu z obou skupin, Tervingy, a ti se pak rádně přepravili přes Dunaj. Dohoda pravděpodobně obsahovala ustanovení, že Gótové přijmou nenikájské křesťanské vyznání, jehož stoupencem byl i císař Valens, tedy definici víry zhruba v souladu s Vulfilovým učením.²⁾ Všechny římské oddíly v oblasti byly však rozmístěny tak, aby zadržely Greutungy severně od řeky. Místní římský velitel Lupicinus vyvinul přitom veškeré úsilí, aby narušil i soudržnost Tervingů. Pozval totiž jejich náčelníky na večeři do Marcianopole a chtěl je vlákat do léčky. Fritigern unikl jen s obtížemi, Alavivus se stal navždy nezvěstným. Není divu, že toto spiknutí vyvolalo mezi Góty všeobecnou revoltu (AM XXXI 4–5).

Ammianus tvrdí, že tento úskok byl nemístnou iniciativou samotného Lupicina, a gótskou vzpuru vykládá jako důsledek místní nekompetentnosti a zlé vůle. Zároveň obviňuje zdejší velitele z toho, že se na úkor Gótů obohacovali a využívali nedostatku potravin, který mezi nimi vládl. Ačkoli k ojedinělým aktům vykořisťování nesporně docházelo, nezní Ammianův výklad příliš věrohodně. Je totiž málo pravděpodobné, že by nejvyšší místní velitel (který tervingskou žádost o azyl pečlivě konzultoval s císařem Valentem) přepadl při večeři předáky, o nichž věděl, že jsou vítanými spojenci císaře. Svou roli nepochybně sehrály i místní zmatky, ale únos důležitých kmenových náčelníků patřil k běžným praktikám římské politiky vůči „barbarům“. Mělo se tím zabránit vzniku nebezpečně velkých svazů.³⁾

Nevěřím, že by Lupicinus jednal tak agresivně z vlastní iniciativy. Existují totiž jisté náznaky, že Valens měl z příchodu Gótů mnohem menší radost, než tvrdili jeho propagandisté.

V momentě, kdy se Gótové přiblížili k Dunaji, byl Valens zaměstnán válkou s Peršany, kterou vyvolal spor o Arménii. Většina jeho sil se nacházela na východě a trvalo mu celé dva roky, než je uvolnil pro válku na Balkáně (AM XXVI 4, 6; XXVII 12; XXIX 1; XXX 2). Politika vůči Gótům byla proto alespoň zčásti diktována nemožností posílit dunajskou hranici. Římské impérium po staletí přesídlovalo statisíce přistěhovalců na své území, ale pouze za podmínek, které si samo stanovilo. Zavedený postup byl takový, že všichni přesídlenci byli nejdříve vojensky

a politicky podrobení, pak rozdělení do malých skupin a nakonec rozptýlení po celé říši. Tato politika byla prováděna od dob raného císařství až do přesídlení Karpů na přelomu 3. a 4. století. Míra násilí a krutosti provázející přesuny obyvatel se lišila případ od případu. Roku 376 byla však říše v takové situaci, že nemohla tuto politiku uplatňovat a zřejmě měla na Balkáně jenom tolik oddílů, aby udržela jednu z obou gótských skupin za hranicemi impéria. Jakmile nastaly potíže s Tervingy, jednotky zadržující Greutungy musely být přesunuty jinam, a Greutungové okamžitě překročili řeku. To nám naznačuje, že představitelé Říma neměli dost sil, aby zastavili *obě* skupiny Gótů na hranicích impéria. Tervingové byli přijati pouze proto, že císař Valens neměl jinou možnost. Pro imperiální ideologii však bylo nepřijatelné, aby politiku vůči „barbarům“ diktoval chod událostí, který se vymykal císařově kontrole. Jestliže si chtěl Valens zachovat tvář, musel předstírat, že je s vývojem událostí spokojen.⁴⁾

Tento závěr má zásadní význam, protože gótsko-římské vztahy by byly později méně dynamické, kdyby Římané přijali Góty opravdu dobrovolně. Také Gótové váhali. Tervingové se rozhodli hledat azyl v římském impériu až po „dlouhém rozvažování“ (AM XXXI 3, 8) a byli zjevně nedůvěřiví vůči římským motivům a politice. Dokonce i po svém vpuštění do říše udržovali náčelníci Tervingů úzké kontakty se zadržovanými Greutungy. Alavivus a Fritigern postupovali od Dunaje pouze pomalu, protože jim bylo známo, že si Greutungové vynutili přechod, a chtěli jim poskytnout čas, aby je dostihli (AM XXXI 5, 3–4). Ačkoli se Tervingům dostalo přednostního zacházení, počítali stále s možností, že budou muset vytvořit jednotnou frontu proti římskému státu.⁵⁾

V prvních měsících po vypuknutí vzpoury mohli římstí představitelé podniknout jen málo účinná opatření, protože měli k dispozici nedostatečný počet jednotek. Lupicinus byl poražen u Marcianopole a po zbytek roku 376 i v první polovině roku 377 vpadali Gótové hluboko do nitra římské říše, aby si tu opatřili potravu a kořistili. Těchto tažení se patrně účastnili nejenom Tervingové, ale i Greutungové.⁶⁾ V roce 377 se Valentovi podařilo stáhnout první vojenské jednotky z východu a ve spojení s posilami ze západu zahájit ofenzívu. Jeho velitelé účinně napadali rozptýlené gótské nájezdnické skupiny a vytlačili je z bohatších

Gótská tažení na Balkáně v letech 377–382
(od bitvy u Ad Salices až do uzavření míru)

balkánských krajů až za pohoří Haimos (mapa na str. 141). Pak bylo rozhodnuto svést regulérní bitvu. Srážka se spojeným gótským vojskem (zřejmě u Ad Salices v Dobrudži) skončila krvavým patem. Další římské operace na podzim 377 si kladly celkem tři cíle: zadržet Góty severně od pohoří Haimos, omezit jejich akční prostor a vyhladovět je. Tato strategie však selhala, když si Gótové vyjednali pomoc u Hunů a Alanů. Ti zvrátili poměr sil v gótský prospěch a ještě téhož roku byly římské oddíly nuceny vyklidit předhůří Haimu a zčásti neuspořádaně ustoupit na jih. Gótská nájezdníci se opět rozptýlili po celém Balkáně (AM XXXI 7–10).

Do začátku válečné kampaně v roce 378 se Valens vyvázal z východu a s většinou svých jízdních oddílů vstoupil na Balkán. Západní císař Gratianus, který byl Valentovým synovcem, měl přivést další jednotky ze západořímské říše. Oba nepochybně doufali, že buď vytlačí Góty za Dunaj, nebo je na římském území usídli za podmínek, které si sami stanoví. Ale Gratiana zdržely problémy na Rýně, a Valens, který údajně na synovcovy tamní úspěchy žárlil, nechtěl již čekat. Když mu průzkumníci tvrdili, že proti němu stojí pouze polovina Gótů, připravil své síly k bitvě. Ráno 9. srpna 378 pak opustil se svou armádou Adrianopol a postupoval proti Gótům. Nedisciplinovanost a zmatek ochromily římské vojsko hned na počátku bitvy a brzy se ukázalo, že na bojišti jsou všichni Gótové. Boj začal dříve, než se Římané stačili rozvinout, a levé křídlo císařské armády bylo zřejmě zatlačeno těmi gótskými jednotkami, které podle předpokladů neměly být přítomny. Dvě třetiny Valentovy armády byly v příštích hodinách zmasakrovány, včetně samotného císaře. Triumfující Gótové zaplavili Balkán a dokonce zamýšleli oblehnout Konstantinopol (AM XXXI 11–16).

Gótové vybojovali své největší vítězství nad římským státem. Podle Ammiana se jednalo o nejhorší římskou porážku od bitvy u Kann, v níž Hannibal zcela rozdrtil Paulovo a Varronovo vojsko. Rozsah římských ztrát vyvolal mezi odborníky velkou diskusi, protože Ammianus pouze říká, že padly dvě třetiny Valentovy armády. Někteří dokonce tvrdí, že ztráty činily 20 000–25 000 mužů. Ale první den na Sommě, když semknuté řady pěchoty pochodovaly proti neutuchající kulometné palbě, ztratili Britové „pouhých“ 21 000 vojáků. Nevěřím, že bitva u Adriano-

pole byla krvavější a odhaduji, stejně jako jiní, že římské ztráty činily 10 000–15 000 mužů.⁹⁾

Vzhledem k rozsahu katastrofy není nijak překvapující, že Gratianus zprvu nepodnikl proti Gótům žádné kroky. Až v lednu 379 ustavil novým východním císařem Theodosia a přenesl na něj zodpovědnost za další vedení války. Theodosius se usadil v Soluni a začal reorganizovat východní armádu. Dal pochyťat dezertéry, povolal do armády nové rekruť (Římany i barbary) a oddíly veteránů přesunul z východu na Balkán. Mezitím se Gótové, kteří patrně trpěli nedostatkem potravin, odebrali do Dácie a Horní Moesie (mapa na str. 141) a roku 380 se snad ze stejného důvodu rozdělili: Alatheovi a Safrakovi Greutungové zamířili do panonských provincií na severozápadě, zatímco Fritigern táhl na jihozápad směrem k Soluni, kde se chtěl střetnout s nově formovanou Theodosiovou armádou. Osud Greutungů je nejasný. Dlouho se tvrdilo, že je Gratianus usídlil v Panonii, ale důkazy jsou velice dvojnásobné – ve skutečnosti je mohl císař i porazit. Dále na jihu se nová Theodosiova armáda střetla s Fritigernovými bojovníky, kteří jí uštědřili druhou těžkou porážku. Theodosius poté přenechal další vedení války Gratianovi a sám ustoupil do Konstantinopole, kam navzdory neúspěchům vjel téměř jako triumfátor (listopad 380). Roku 381 uskutečnily Gratianovy oddíly sérii efektivních tažení. Vytlačily Fritigernovy Góty z Illyrika směrem na východ a zahnaly na ústup pravděpodobně i Greutungy. Následná vleklá vyjednávání vyvrcholila dohodou, vyhlášenou 3. října 382.⁹⁾ O mír se stejnou měrou zasloužili oba císaři a zřejmě ho uzavřeli se všemi Góty, Greutungy i Tervingy, kteří přežili šest let válčení.

Mírové podmínky odrážely přibližnou vojenskou rovnováhu. Římané nedokázali porazit Góty v jediné, rozhodující bitvě. Gótové nicméně utrpěli těžké ztráty a museli upustit od jakýchkoli snah vytvořit na římské půdě nezávislé království. Tyto snahy přitom nebyly nikterak nové. Již před bitvou u Adrianopole poslal Fritigern císaři Valentovi otevřený dopis, v němž požadoval pro svůj lid vlastní zemi. Zdá se však, že si uvědomoval nerealističnost takové žádosti, neboť v tajném dopise císaři navrhoval, aby jeho mužům předvedl přesvědčivou demonstraci síly a přiměl je tak k zmírnění jejich požadavků (AM XXXI

12, 8–9). K této manifestaci ovšem nedošlo u Adrianopole, ale až během příštích čtyř let. Navzdory dvěma těžkým porážkám se Římané nevzdali a nakonec dosáhli toho, že si gótské skupiny přece jen podrobili. Roku 382 udělili Gótům půdu a povolili jim vlastní zákonodárství. V tomto bodě porušila dohoda tradiční postupy, neboť Gótům poskytla značnou autonomii uvnitř hranic impéria. Na oplátku měli Gótové vykonávat vojenskou službu pro římský stát. To pravděpodobně zahrnovalo počáteční odvod rekrutů a souhlas s případnou všeobecnou vojenskou službou. Císařové také odmítli uznat jakéhokoli jednotlivce za nejvyššího náčelníka Gótů. Fritigern znovu projevil tyto ambice. Už v tajném poselství před Adrianopolí císaře žádal, aby ho uznal jako přítele (*amicus*) a spojence (*socius*) (AM XXXI 12, 9), pokud se chce s Góty dohodnout. Na první pohled to zní vágně, ale titul *rex socius et amicus* se tradičně uděloval plně uznávaným přátelům králům, což Fritigern určitě věděl. Tyto snahy však vyzněly naprázdno, a Fritigernův další osud je nejasný – po roce 380 již není zmiňován (stejně jako Alatheus a Safrax). I kdyby byl stále naživu, Římané nebyli ochotni vzdát pocty vítězi od Adrianopole.

Římská prestiž byla zachráněna, ale pouze do určité míry, neboť veřejné mínění vyžadovalo bližší objasnění. Iniciativy se tedy chopil řečník Themistios, který už obhajoval Valentovu smlouvu s Tervingy ze sklonku 60. let (viz výše, str. 72). Ve svých řečích, proslovených v letech 381–383, se postupně dopracoval k tezi, že bude lepší podmanit si Góty mírovou cestou a nikoli násilím. Opětovně přitom zdůraznil, že si Theodosius mohl Góty úplně podmanit, kdyby chtěl (*Or.* XVI). To je pochopitelně nedůvěryhodné, ale ukazuje to, jak pečlivě musela být císařská politika předkládána, aby naplnila očekávání veřejnosti. Themistios také tvrdil, že přijde čas, kdy budou Gótové plně integrováni do římské provinciální společnosti.⁹ Šest let odhodlaného boje umožnilo dvěma gótským skupinám vynutit si na římské říši, aby se alespoň dočasně smířila s jejich autonomní existencí na římské půdě. Širší aspirace na nezávislé království nebo na uznaný klientský status byly sice odmítnuty, ale i omezený ústup od tradiční římské politiky lze považovat za významný úspěch.

Smlouva však neznamenala, že by Římané změnili svůj vztah k přístěhovaleckým skupinám. O čtyři roky později dorazila k Dunaji třetí

velká gótská skupina – Odotheovi Greutungové. Jejich pokus překročit řeku narazil na houževnatý odpor. Skupina utrpěla těžké ztráty a její náčelník padl. Ty, co přežili – prameny je označují jako „zajatce“ – přesídlily úřady do maloasijské Frýgie. Někteří z nich byli zařazeni do římské armády, zatímco z dalších byli učiněni zemědělský nádeníci. Výslovně se přitom uvádí, že museli žít podle římských zákonů. Byli tak zámerně zbaveni jakéhokoli smyslu pro nezávislé společenství.¹⁰

Změna obvyklé imperiální politiky zakotvená ve smlouvě z roku 382 nebyla učiněna dobrovolně. Týkala se pouze Tervingů a Greutungů, kteří si po šesti letech válčení vydobyli právo na samostatnou existenci.

Alarichova revolta

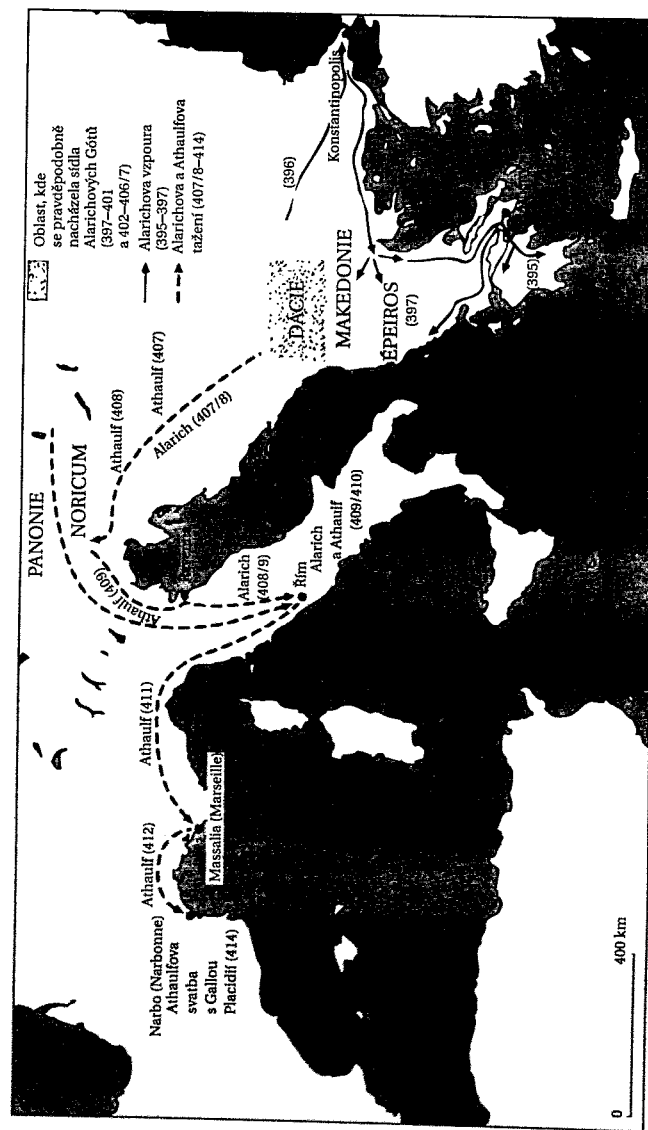
Nová smlouva byla více či méně dodržována až do Theodosiovy smrti roku 395. Při jednom incidentu lynčoval konstantinopolský dav jakéhosi Góta (*Libanios Or.* XIX 22), při jiném posádková jednotka zřejmě napadla oddíl Gótů. Její velitel byl potrestán, aby se předešlo všeobecnému gótskému povstání (*Zosimos IV* 40). Císař rovněž zval gótské náčelníky na hostiny (*Eunapios, frag.* 59), což byla příležitost k řešení problémů vzájemného soužití. Toto období rozumného klidu bylo prvně narušeno dvěma velkými gótskými vzpourami, které nakonec vedly ke konfliktu s římským státem. Domnívám se, že časově i příčinně byly spojeny s dvěma událostmi, při nichž Gótové, usazení v říši podle smlouvy z roku 382, poskytl Theodosiovi významnou vojenskou pomoc.

Roku 387 vyhlásil Theodosius válku západnímu uzurpátorovi Maximovi, který o čtyři roky dříve zavraždil císaře Gratiana. V rámci svých příprav Theodosius masově mobilizoval Góty. Někteří revoltovali ještě před začátkem bojů (údajně svedeni Maximem), ale mnohem větší vzpoura následovala po Theodosiově vítězství a gótském návratu na Balkán. Problém byl nakonec vyřešen jednáním, ale události druhé kampaně (392–393), kdy Theodosius vystoupil proti dalšímu uzurpátoru Eugeniovi, naznačují hlubší příčinu revolty. Po nové hromadné mobilizaci se Gótové ocitli ve frontové linii u řeky Frigidus, kde Theodosiovy a Eugeniovy armády svedly v létě 393 rozhodující bitvu. Gótové tehdy utrpěli těžké ztráty – údajně padlo 10 000 gótských bojovníků. Historik Orosius to komentoval tak, že Theodosius získal dvě vítězství

pro římský stát: porazil uzurpátora a zároveň oslabil své gótské „spojence“ (VII 35, 19). Pakliže převládaly takové přístupy, měli Gótové dobrý důvod k tomu, aby sledovali římské motivy s podezřením. Již při kampani proti Maximovi pravděpodobně došli k závěru, že je obětí v římských občanských válkách mohou připravit o nezávislost. Jak jsme viděli, římský stát toleroval gótskou autonomii jen z donucení. Pokud by byl lidský potenciál Gótů zničen, tato nezbytnost by odpadla.¹¹⁾ Zda šlo o Theodosiovu cílenou strategii, nelze ovšem s určitostí tvrdit.

Po skončení druhé kampaně se tedy Gótové opět vzbouřili a za svého vůdce si tentokrát zvolili Alaricha. Využili přitom Theodosiovy smrti v lednu 395, která jim poskytla mimořádně vhodnou příležitost. Alarich je záhadnou osobností. Sahrál určitou roli v první gótské revoltě, ale nedávno byly vysloveny pochybnosti, zda opravdu vedl všeobecnou vzpouru Gótů, usazených v říši podle smlouvy z roku 382. Poukazuje se zvláště na to, že si v roce 395 stěžoval na své postavení v římské armádě. Těžce prý nesl, že nemá „velení nad římskými jednotkami, nýbrž jen nad barbary“ (Zosimos V 5, 4). To spíše odpovídá muži usilujícímu o kariéru v legiích než potenciálnímu gótskému králi, nástupci slavného Fritigerna. Podobnou alternativní kariéru navíc absolvovalo mnoho tehdejších gótských velmožů: Gainas, Fravitta, Munderich či Modares. Je tedy poměrně pravděpodobné, že Alarich nevedl gótské usedlíky z roku 382, ale spíše vzbouřený gótský oddíl v římské armádě. Až později se kolem něj shromáždili početní, ale naprosto rozdílní stoupenci.

I když takové pojetí působí přesvědčivě, nebere v úvahu celkovou historickou situaci ani charakter dochovaného pramenného materiálu. Bitva u řeky Frigidus zavdala Gótům všeobecný důvod k revoltě. Z let 395–398 nemáme k dispozici žádnou konkrétní informaci o složení Alarichových sil, první dostupné údaje pocházejí až z roku 399. Ty Alaricha jednoznačně označují za muže, který vede všeobecné povstání gótských usedlíků z roku 382.¹²⁾ Ani pozdější prameny ho nikdy nepředstavují jako někoho jiného. Alarich měl také dostatečný počet přívrženců, aby se postavil silným římským armádám vedených Stilichonem, faktickým vládcem západní říše, a odrazil v letech 395 a 397 jejich útoky. Jeho stoupenci tudíž představovali mnohem větší formaci než pouhý vzbouřený oddíl.

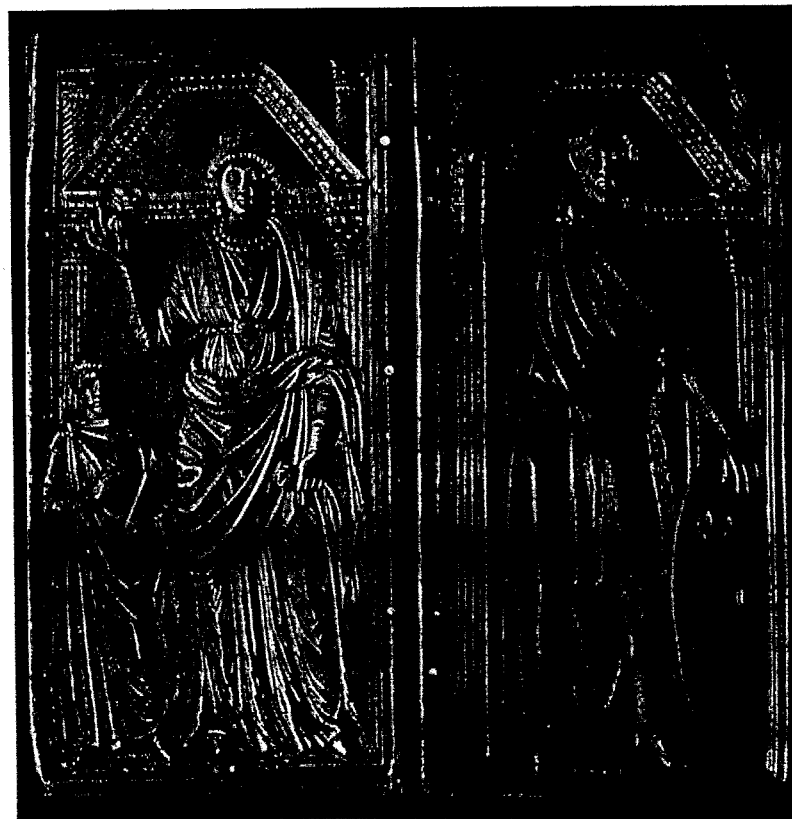

Alarichova a Athaulfova tažení

Pokud jde o vojenské velení, Alarich opakovaně žádal o udělení hodnosti vrchního velitele (*magister militum*), a to i po roce 408, kdy velel velkým silám Gótů. Taková hodnost byla neslučitelná s královskou vládou nad Góty a měla pravděpodobně posílit Alarichovu pozici vůči jeho stoupencům. Po roce 405, kdy máme k dispozici podrobnější zprávy, byla hodnost *magistra militum* spojena s velkou roční platbou ve zlatě, určenou pro velitelovy bojovníky. V podstatě šlo o jakýsi žold. Ve 40. letech 5. století se tento způsob používal k zamaskování poplatků Attilovi a v 70. a 80. letech 5. století byl rovněž aplikován ve východní říši (viz níže, str. 159). Zdá se, že titul *magister militum* sloužil původně k tomu, aby se dohodám s Alarichem dodala stravitelnější podoba, ale jeho udělení zároveň znamenalo, že císař uznal Alaricha za nejvyššího vládcu Gótů – něco, co bylo roku 382 upírání jakémukoli gótskému předákovi.¹³⁾

Z předchozího výkladu dostatečně vyplývá, že již roku 395 můžeme Alaricha považovat za nejmočnějšího vůdce gótských usedlíků z roku 382, tj. za vládcu většiny Tervingů a Greutungů. Protože velká část pramenů z přelomu století hovoří jen o jedné skupině gótských přistěhovalců, a nikoli o dvou jako Ammianus, stáváme se svědky zásadní transformace. Po roce 376 Tervingové a Greutungové splynuli. Již za bojů u Adrianopole spolupracovali tváří v tvář římské moci a překazili římské opatření z roku 376, kdy Valens přijal pouze Tervingy. Jejich původní dynastie však nepřečkaly krizová léta. Jednu garnituru vůdců zničila „hunská bouře“ dokonce ještě předtím, než obě skupiny dosáhly Dunaje (Athanarich u Tervingů, Ermanarich a Vithimer u Greutungů). Další garnitura vzala za své do roku 382 (Fritigern, Alatheus a Sarrax), přičemž ji zřejmě eliminovaly přímé i nepřímé zásahy Říma. Dynastie, které původně Tervingy i Greutunгы sjednocovaly a jejichž zájmy asi obě skupiny oddělovaly, byly tak smeteny. Otevřela se cesta pro novou generaci vůdců, usilujících o vládu nad všemi Góty.

Úplný průběh tohoto politického procesu nelze zrekonstruovat, ale Alarich nebyl jediným uchazečem o výsadní postavení. Hrál určitou úlohu v dřívější vzpouře z let 390–391, což muselo jeho kariéře jen prospět. Jeho další vzestup pak mohl urychlit boj mezi dvěma jinými uchazeči o moc, Eriulfem a Fravittou, jejichž nepřátelství přerostlo roku 392 v otevřený střet. Během večerní hostiny byl nakonec Eriulf zabit a Fra-

Diptych s vyobrazením Stilichona, jeho ženy Sereny a syna Eucheria (kolem roku 396)

vitta musel opustit gótskou společnost, aby unikl před krevní mstou. Dva potenciální vůdce zmizeli jedním rázem ze scény.¹⁴⁾ Alarichovo postavení i postavení jeho švagra a nástupce Athaulfa však ještě dlouho ohrožovali dva bratři, Sarus a Sergerich. Sarus stejně jako Fravitta posléze uprchl do římských služeb, ale Sergerich možná zorganizoval Athaulfovu vraždu, zcela jistě zabil jeho děti a nakrátko ho nahradil ja-

ko král. Zdá se, že Sarus a Sergerich patřili k jiné dynastii, která soupeřila o vládu nad sjednocenými Góty.¹⁵⁾

Většinu své patnáctileté vlády usiloval Alarich o to, aby prosadil revizi smlouvy z roku 382. V období let 395–400 mu v tom pomáhala vnitřní římská nejednota. Císař Theodosius rozdělil říši mezi své nezletilé syny – Honoria na západě a Arcadia na východě. Za prvního vládl Stilicho, za druhého Rufinus a později Eutropius. Ale Stilicho chtěl ovládat celou říši a v letech 395 a 397 proto intervenoval na východě, zdánlivě proti Alarichovi, ale ve skutečnosti proti Arcadiovým poručíkům. To mělo za následek, že se Eutropius raději spojil s Alarichem, než aby kapituloval před Stilichonem. Úplné znění dohody, kterou uzavřeli roku 397, se sice nedochovalo, ale Alarich dostal vytouženou hodnost *magistra militum* (patrně vrchní velení v Illyriku, *MVM per Illyricum*). Dohoda nepochybně zahrnovala i jiné, především finanční výhody pro jeho stoupence a představovala mimořádně důležitý moment. Přejmenším ve východní polovině římského impéria si Gótové vydobyli další ústupky. Je pochopitelné, že Eutropiovo jednání vyvolalo značnou kritiku ze strany současníků, zvláště proto, že Alarich podnikal v letech 395–396 rozsáhlé kořistnické nájezdy do Řecka a Makedonie. Eutropiovi nepřátelé poukazovali na paradox, jenž se přímo nabízel: Alarich, který ještě nedávno plnil Illyricum, měl nyní jako vrchní velitel chránit zdejší obyvatele. Těmito argumenty rozdmýchávala opozice nespokojenost v Konstantinopoli.¹⁶⁾

Kritika Eutropiovy politiky získávala stále větší ohlas, protože ústupky podněcovaly další gótský odpor, tentokrát mezi příslušníky Odotheových Greutungů. Ti byli, jak už víme, usídleni roku 386 ve Frýgii a došlo k tomu za tradičně tvrdých podmínek (viz výše, str. 145). Na jaře 399 opustil Konstantinopol Tribigild, velitel vojenské jednotky vytvořené zřejmě z těchto Greutungů, a odjel do Frýgie s pocitem, že je nedostatečně ohodnocen. Naše prameny naznačují, že příčinou Tribigildova rozladění bylo srovnání s Alarichovými nedávnými úspěchy. Po svém návratu do Frýgie podnítl Tribigild všeobecnou revoltu, do níž se zapojily i zbytky Odotheových sil. Vzbouřenci pak pronikli až za hranice Frýgie a Pisidie a porazili císařskou armádu, která se je snažila zadržet. V tomto momentě se císařský velitel Gainas, sám gótského původu, začal za-

Gainova porážka. Renesanční vyobrazení Arcadiova sloupu (nyní zničeného)

bývat myšlenkou, že by mohl využít Tribigildovy revolty ke svržení Eutropia. Prohlásil, že nemůže pacifikovat Tribigilda, nebude-li Eutropius sesazen, a v létě 399 si nakonec vynutil Eutropiův odchod do vyhnanství. Zároveň zahájil pochod na Konstantinopol (duben 400), aby tam odstranil své další potenciální protivníky. Zdá se, že chtěl zaujmout podobné postavení, jaké měl na západě Stilicho. V červenci 400 však Gainův bývalý spojenec Caesarius zorganizoval protispiknutí, provázené krvavými útoky na gótské obyvatele hlavního města (7000 mrtvých). Gainas sice z Konstantinopole včas uprchl, ale jeho postavení se fakticky zhroutilo. Jiný gótský velitel, Fravitta, ho pak s pomocí východní armády rozhodně porazil na Balkáně a přiměl jej k útěku za Dunaj. Cestou Gainas „zahubil všechny Římany, kteří táhli s ním“ (Zosimos V 21), avšak sám masakr dlouho nepřežil – hunský náčelník Uldin jej totiž dal zavraždit.¹⁷⁾ Vítězství nad Gainou bylo později znázorněno na Arcadiově sloupu (viz obrázek na str. 151).

Alarich přímo nezasahoval do událostí v Konstantinopoli a raději odvedl své stoupence do Itálie. Skutečnost, že Alarich opustil Balkán a východní polovinu říše, kde dosáhl velkých úspěchů roku 397, lze snadno pochopit. Po potlačení Tribigildovy a Gainovy vzpoury začal Caesariův režim provádět vůči Gótům politiku, která odpovídala tehdejší náladě ve společnosti, a vypověděl rovněž dohodu uzavřenou s Alarichem roku 397. Taková politika byla obhajována již Eutropiovými nepřáteli. Proto Alarich odvedl své stoupence do západní říše, aby se pokusil přimět k dohodě Stilichona – ale opět bezúspěšně. Na podzim roku 401 překročili Gótové Dinárské Alpy a následujícího roku vybojovali se Stilichonem dvě bitvy, u Verony a Pollentie. Obě skončily nerozhodně, ale to postačovalo, protože Stilicho musel pouze vyčkávat, až problémy se zásobováním donutí Góty k ústupu. Roku 403 se Alarich ocitl zpátky na Balkáně, tentokrát v pozici psance odmítaného oběma polovinami impéria.¹⁸⁾

Alarich, Stilicho a Radagaisus

Z překérní situace zachránily Alaricha události, které probíhaly spíše mimo něj. Stilicho se znesvářil s Anthemiem, Caesariovým nástupcem na východě, a chtěl vymanit z jeho moci východní Illyricum. Pro tento

cíl dohodl společné tažení s Alarichem, jemuž slíbil vytouženou hodnost vrchního velitele a vysoké roční dávky pro jeho vojsko. Spojenectví s Alarichem mohlo být dokonce hlavním smyslem kampaně. Gótové obsadili východní Illyricum po svém vyhnání z Itálie a získání legální správy v této oblasti mohlo být cenou, kterou žádali od Stilichona. K dohodě došlo v letech 404–405, těsně před druhou vlnou nájezdů, kterou vyvolal pohyb Hunů (viz 3. kapitola). Stilicho možná předvídal, že bude potřebovat další síly.¹⁹⁾ Ale nájezdy začaly dříve, než mohlo plánované tažení proběhnout – v letech 405–406 napadl Itálii Radagaisus a 31. prosince 406 překročili Vandalové, Alani a Svébové Rýn. Z hlediska gótských dějin stojí za pozornost zejména první z obou invazí.

V Zosimově podání je Radagaisus vůdcem mnohonárodních sil. Jiné, současnější prameny ho však popisují jako gótského krále a je možné, že Zosimos zaměnil Radagaisův vpád s událostmi na Rýně, kde skutečně útočily mnohonárodní síly.²⁰⁾ Ke střetnutí s Radagaisem mobilizoval Stilicho třicet armádních jednotek a povolal do zbraně i hunské pomocné sbory. Nová armáda odpovídala výši úkolu. Radagaisus byl obklíčen, zajat a popraven a jeho síly Římané rozprášili. Podle jednoho pramene zařadil Stilicho do římské armády 12 000 poražených Radagaisových mužů (Olympiodoros, frag. 9), ale někteří měli méně štěstí. Podle Orosia se na trh dostalo tolik gótských otoků, že další už byli neprodejní (VII 37, 13nn). Různé zacházení svědčí o tom, že zajatci, kteří byli zařazeni do armády, uzavřeli se Stilichonem dohodu.

Brzy se ukázalo, že Stilichonovo vítězství bylo prchavým triumfem. Koncem roku 406 překročili Rýn Vandalové, Alani a Svébové, což mělo mnohem vážnější důsledky než epizoda s Radagaisem. Prolomení rýnské hranice totiž vyvolalo několik vojenských revolt, jež se z Británie rychle rozšířily do větší armády na Rýně. V čele vzbouřenců stanul britský voják Konstantin, který si záhy přisvojil císařský titul. Do roku 408 rozšířil Konstantin (III.) svou moc až k Alpám a Pyrenejím a jeho úpěchy podlomily Stilichonův vliv na Honoria. Následoval převrat – uznáný, pokud ne přímo organizovaný Honoriem –, a v létě roku 408 byli Stilicho a jeho syn uvězněni a usmrceni.²¹⁾

Tyto nečekané události urychlily další změnu Alarichova kursu. Rozklad politické jednoty v západní říši mu umožnil převzít iniciativu a ješ-

tě před Stilichonovou smrtí napadnout Itálii. Opakoval tím svou strategii z let 401–402, ale tentokrát západořímská říše potřebovala dohodu a jeho vyjednávací pozice byla mnohem silnější. Po Stilichonově smrti získal navíc Alarich další výhodu, když se k němu v Itálii připojil velký počet nových bojovníků. Odkud Alarich tyto posily vzal? Za prvé, během převratu, který odstranil Stilichona, byly zmasakovány rodiny barbarských legionářů, pobývající v různých italských městech. V reakci na to se jejich mužští pozůstalí přidali k Alarichovi. Mnozí z této zjevně odlišné skupiny v římské armádě byli zřejmě bývalí Radagaisovi stoupenci, naverbovaní ve velkém počtu před pouhými dvěma roky. Za druhé, zatímco Alarichovi Gótové vyčkávali půldruhého roku před Římem (od začátku roku 409 do léta 410), připojilo se k nim velké množství otroků. Mám silný dojem, že většina z nich pocházela opět z Radagaisova vojska – šlo o ty, co byli prodáni do otroctví. Číslo uváděná pro tyto posily jsou problematická, ale do léta 410 se mohla Alarichova zhruba dvacetitisícová armáda téměř zdvojnásobit.²³⁾

Mezitím se události vyvíjely podle ustáleného vzoru. Alarich čekal před Římem a vyhrožoval jeho vypleněním, pokud s ním ravennská vláda nebude jednat. Jeho tehdejší požadavky jsou dobře zdokumentovány. Nabízel císaři vojenské spojenectví a na oplátku žádal hodnost *magistra militum*, velké roční poplatky ve zlatě, značné dodávky obilí a rozmístění svých sil ve Venetii a Raetii. Taková pozice by Gótům dovolovala ovládat Ravennu a alpské průsmyky (Zosimos V 48, 3). Míra těchto ambicí je pozoruhodná. Jeho osobní pocty a předpokládané přiblížení gótských sil k politickému centru západořímské říše by ve skutečnosti vedly k ustavení gótského protektorátu. Tak to také chápal císař, který Alarichovy požadavky odmítl. Přestože se pozice Římanů nijak nezlepšila, Alarich rychle změnil názor a nabízel spojenectví pouze za sídla v Noriku (hodně vzdáleného od centra říše) a za roční dávky obilí – množství měli uvážit sami Římané (Zosimos V 50, 3). Dokonce i současníci byli překvapeni takovým zmírněním jeho požadavků. Naznačuje to, že Alarich považoval momentální politickou a vojenskou slabost západní říše za dočasnou a pokládal ji za důsledek vpádů a vzpour.

K dohodě s Ravennou nicméně nedošlo. Císař Honorius byl ochoten raději obětovat Řím než vyjednávat. Znechucený Alarich nakonec

24. srpna 410 město vyplenil, což znamenalo v podstatě gótský neúspěch – byl to krach Alarichových plánů vydobýt si novou roli v centru říše. Gótskořímské vztahy už Alarich nestihl uspořádat, neboť krátce po dobytí Říma zemřel na nemoc. Jeho místo zaujal roku 411 Athaulf, který byl zároveň jeho švagrem, a Gótové pak prošli skoro celou Itálií. Nepodařilo se jim však proniknout do Afriky a začali mít problémy i s obstaráváním zásob. Athaulf je proto odvedl do Galie, kde si chtěl vybudovat výhodnější postavení a použít k tomu osvědčené taktiky – kombinaci nátlaku a vyjednávání. Jakmile dorazil na západ, svrhl galského uzurpátora Jovina a nahradil ho svým straníkem, římským senátorem Attalem (podobně si předtím počínal Alarich v Itálii). Jeho posledním činem byl sňatek s Honoriovou sestrou Gallou Placidii, kterou zajal při plenění Říma v roce 410. Nebylo jistě náhodou, že svatební obřady poblíž Narbonne proběhly s veškerou římskou pompou.

Galle se brzy narodil syn, jehož nazvali Theodosius (Olympiodoros, frag. 18, 22, 24, 26). Honorius neměl žádné potomky a malý Theodosius byl vnukem císaře toho jména a bratrancem jiného Theodosia – Arcadiova syna a nástupce, který vládl od roku 408 na Východě. Zdá se, že Athaulf chtěl ovlivňovat císařskou politiku, podobně jako kdysi Alarich, ale k dosažení svých cílů používal jiné metody. Takový byl také smysl Athaulfovy údajné poznámky, že nejdříve zamýšlel nahradit římskou říši *Gotbií*, ale pak se rozhodl použít gótské zbraně k podpoře impéria (Orosius VII 43, 2–3).

Honoriovův vrchní velitel, Flavius Constantius, měl ovšem jiné plány. Nejprve porazil uzurpátory, aby dostal pod kontrolu západní armádu, a pak se obrátil proti Gótům, které blokádou a vyhladověním přinutil k poslušnosti. To vyvolalo nespokojenost předáků s Athaulfovým vedením, jemuž se všechny nezdary připisovaly. Následoval atentát na krále, podniknutý mužem se spikleneckým jménem Dubius (*Getica* 163).²⁴⁾ Když Athaulf na následky zranění zemřel, provedl Sergerich, příslušník soupeřící dynastie, převrat a zavraždil při něm Athaulfova bratra a děti. Sám se však udržel jen sedm dní, než byl při dalším převratu nahrazen Walliou, který zřejmě nebyl s předchozími králi spřízněn. Tváří v tvář římské ofenzivě se do gótské politiky vrátila nestabilita.²⁵⁾

Jak jsme viděli, Alarich sjednotil nejméně tři samostatné gótské skupiny – Tervingy a Greutungy z roku 376 a řadu Radagaisových stou-

penců. Vedení této nové skupiny spočívalo čistě na jeho schopnostech. Nemohl se opřít o ustálenou dynastickou tradici, a přitom měl mnoho potenciálních konkurentů. Když Wallia patrně přirozenou cestou zemřel, přešla moc v letech 417–418 do rukou Theodoricha I. Pouze díky Theodorichově dlouhověkosti a plodnosti nakonec vznikla vládnoucí dynastie, která přetrvala až do roku 507. Celková transformace gótské společnosti, započatá zhruba před padesáti lety hunskou invazí, začala přinášet své plody. Z chaosu se vynořil nový politický celek – Vizigóti – vedený novou královskou dynastií.²⁵⁾

Theodorich I. se zasloužil i o obnovení řádu v gótskořímských vztazích. Roku 376, kdy nepodrobení Gótové vstoupili na půdu impéria, došlo k nedobrovolnému rozchodu s tradicí a v následujících letech gótské vůdce i římscí císaři politicky improvizovali a snažili se vytvořit nový rámec pro vzájemné soužití. Před Adrianopolí Fritigern požadoval, aby byla Thrákie předána Gótům jako nezávislé království, a nabízel Římanům, že se stane jejich klientem. Smlouva z roku 382 poskytl Gótům určitou autonomii, ale neuznala žádného Góta za klientského krále. V reakci na ztráty utrpené při římských občanských válkách pak Alarich žádal vyšší uznání ve formě ročních poplatků a hodnosti *magister militum*. Tyto požadavky se objevily ve zvláštních souvislostech. Alarich v Itálii i Athaulf v Galii chtěli ustavit skutečný gótský protektorát nad západní říší. Ochromení impéria, které tyto úvahy vyvolalo, bylo však dočasné. Jakmile došlo k vojenskému zásahu Flavia Constantia, musel Wallia (416) i Theodorich (418) akceptovat mnohem umírněnější uspořádání gótskořímských vztahů. Detaily smluv se budeme zabývat později (viz 6. kapitola) a nyní jen zdůrazníme, že Gótové získali sídla v údolí Garonny mezi Toulouse a Bordeaux. Zároveň však nedostávali žádné platby ve zlatě a Wallia ani Theodorich neobdrželi titul *magister militum*. Dohoda také obnovila vojenské spojenectví mezi říší a Góty.

Velkolepé Alarichovy a Athaulfovy plány byly sice okleštěny, ale ve srovnání se smlouvou z roku 382 si Gótové přece jen vymohli značné ústupky. Říše byla nucena uznat vůdčí postavení gótského krále a po roce 418 dokonce poslala k jeho dvoru rukojmí (Sidonius Apollinaris, *Carmina* VII 215–220). Po roce 418 chybí také jakákoli zmínka o tom, že

by se Římané snažili zlikvidovat gótskou nezávislost, jak se o to pokoušeli po roce 382. Nový gótský celek, vytvořený Alarichem a uchovávaný jeho nástupci, byl mnohem větší než všechny dosavadní jednotky a bylo mnohem obtížnější jej porazit. Po přechodu dalších Germánů přes Rýn, provedeném roku 406, nebyli navíc Gótové jedinou kmenovou skupinou na římském území a Římané je zjevně preferovali před pozdějšími příchozími. Od roku 416 Gótové a Římané vojensky spolupracovali v Hispánii, kde útočili na ty, kteří přežili přechod Rýna. Pro říši se Gótové stali menším zlem a gótské autonomní osídlení na římském území bylo pro císaře přijatelnější než v roce 382.

Vznik a vývoj Ostrogótů (asi 450–484)

Zformováním Ostrogótů vznikl nový gótský politický celek, který svou velikostí předstihl jakoukoli jinou entitu, doloženou ve spolehlivých pramenech pro dřívější dobu. Dvě oddělené gótské skupiny, panonští Gótové a thráckí spojenci (*foederati*), se po období ostrého soupeření a dokonce otevřeného konfliktu sjednotili pod vládou dynastie Amalů reprezentovanou Valamerovým synovcem Theodorichem Velikým. Nová gótská „superskupina“ si nakonec vydobyla království v Itálii, v samém srdci staré římské říše.

Základy

Panonské Góty usídlili v bývalé římské provincii patrně Hunové, kteří se postarali o to, aby je rozdělili do řady oddělených skupin a zajistili si tak nad nimi pevnou kontrolu. Jednota a nezávislost přišly až době, kdy Valamer střídavě potlačoval a usmiřoval příslušníky nejméně dvou dalších soupeřících dynastií. Tím se postupně vytvořil jednotný celek, který měl dostatek sil svrhnout hunskou hegemonii v období zmatků po Attilově smrti (viz 3. kapitola). Nově vzniklá skupina čítala zhruba 10 000 až 15 000 bojovníků, což by i s ženami a dětmi odpovídalo celkovému počtu asi 50 000 lidí. Pro tyto Góty mělo velký význam zemědělství. Hunové využívali zemědělské přebytky svých gótských a jiných poddaných a jednání mezi panonskou skupinou a římským státem, probíhající po roce 473, se z větší části zaměřilo na vlastnictví kvalitní ze-

mědělské půdy. Tu Gótové zjevně obdělávali pro sebe, jelikož „nedostatek obyvatel“ v oblasti byl považován za součást její ceny. Při mnoha diplomatických jednáních se také pokaždé předpokládalo, že panonští Gótové budou za normální situace produkovat vlastní potraviny.²⁹

Ale zemědělství nebylo středobodem jejich života. Když se hunská říše zhroutila, vypuklo mezi jejími vazaly intenzivní soupeření, které se odehrávalo především v oblasti středního Dunaje. Jeho hlavními protagonisty byli Gótové, Gepidové, Sármati, Svěbové, Skirové a Herulové. Ti všichni se dříve účastnili výprav, které Hunové každoročně podnikali proti římskému státu, a po jejich ukončení přišli o přísun kořisti. A protože byli vysoce militarizovaní, nemohli se jednoduše oddat nečinnosti a zahálce. Výsledkem byl zápas o převahu a plody vítězství.

Dvacetiletí, jež uplynulo od zhroucení hunské moci do rozhodnutí panonských Gótů zaměřit své aktivity na východní říši (tedy zhruba léta 455–473), důkladně popisuje pouze Jordanova *Getica*. Podle ní většinou vítězili panonští Gótové, náležející pod vedením rodiny Amalů ke zvláště oblíbeným spojencům Konstantinopole (*Getica* 268–282). Přinejmenším druhé tvrzení je nepravdivé. Valamerův synovec Theodorich strávil deset let jako rukojmí v Konstantinopoli (zhruba od roku 461), ale pouze v důsledku smlouvy, která následovala po rozsáhlých gótských taženích na římském Balkáně. V této smlouvě si Gótové vymohli roční dávku 300 liber zlata. Nebyli tedy oblíbenými spojenci, ale spíše agresivními sousedy. Proto se východní říše snažila, seč mohla, aby podkopala gótskou moc. Když například vypukla válka mezi Góty a Skiry, říše podporovala gótské nepřátele (Priskos, frag. 37, 45). V bojích s jinými hunskými vazaly nebyli panonští Gótové vždy úspěšní. V první bitvě se Skiry byl zabit Valamer, ale Gótové se podle *Getiky* strašlivě pomstili. Brzy nato se strhla bitva u řeky Bolia, kde panonští Gótové triumfovali nad koalici svých nepřátel – Svěbů, Skirů, Sarmatů, Gepidů a Rugiů (*Getica* 274nn). Nemáme možnost Jordanovy údaje ověřit. Když ale vyjdeme z předpokladu, že Gótové skutečně rozdrtili své protivníky, proč se poté přesunuli do východořímské říše? Snad v této době vyčerpali dostupné zdroje kořisti. A jakmile se spojili s thráckými Góty, byli skutečně dominantní silou v politice pohanského období (viz 7. kapitola).

Dějiny thráckých Gótů byly velmi odlišné. Máme opět spolehlivé indicie, že celkový počet thráckých Gótů dosahoval 10 000–15 000 bojovníků. Byli tak přibližně stejně silní jako panonští Gótové. To ostatně historické prameny naznačují i jinak. Po roce 473 vůdcové obou skupin deset let intenzivně soupeřili. Tak zdlouhavý boj by nemohl probíhat, pokud by jedna nebo druhá strana měla početní převahu.²⁷

Jak jsme viděli, původ a rané dějiny thráckých Gótů jsou nejasné. Kolem roku 470 však tito Gótové zaujímali privilegované postavení uvnitř východořímského státu a jako uznaní spojenci (*foederati*) vykonávali vojenskou službu v pravidelné císařské armádě a dostávali za to příslušnou odměnu. Například roku 473 činil jejich žold a příplatky 2000 liber zlata ročně (Malchos, frag. 2, 408, 22nn). Tato částka sedminásobně převyšovala dávku vymáhanou jejich panonskými rivaly na počátku 60. let 5. století. Privilegované postavení thráckých Gótů je patrné i v jiných ohledech. Důkazy nejsou tak jednoznačné jako u panonských Gótů, ale množství indicií jasně dokazuje, že thráčtí Gótové, nebo někteří z nich, vlastnili zemědělskou půdu a obdělávali ji. Tato půda se zřejmě nacházela v samotné thrácké nížině, poblíž pohoří Haimos a poměrně blízko Konstantinopole. Většina římských spojenců, o nichž máme dostatek informací, byla usídlena ve vzdálenějších krajích.²⁸

Jejich politické kontakty s Konstantinopolí byly stejně dobré. Víme, že stavěli část palácové gardy, a sám Theodorich Strabón, syn Triariův a od roku 473 hlava thráckých Gótů, se oženil s příbuznou generalissima Aspara, který ovládal východní dvůr od 20. let 5. století. Strabón („Šilhavý“) také vlastnil majetek v Konstantinopoli a řada politických kontaktů mu umožňovala vědět o všem, co se dělo ve městě, třebaže byl načas v nemilosti (Malchos, frag. 15).²⁹ Když se císař Leon rozhodl omezit Asparův vliv a s pomocí isaurských bojovníků odstranil roku 471 generalissima a jeho syna Ardaburia, museli v tom Gótové spatřovat přímou hrozbu pro své vlastní postavení. Pod vedením jakéhosi Ostryse proto zaútočili na palác v Konstantinopoli, a když byli odraženi, uprchli do Thrákie, kde následovalo všeobecné povstání „spojenců“ (Malalas, vyd. Bonn, 371–372, *de Insidiis* 31). Asi roku 473 se „spojenci“ podřídili Theodorichu Strabónovi, který začal vystupovat jako jejich

král. Jeho postavení vzniklo nově. Před vzpourou nic nenasvědčovalo tomu, že by thráctí Gótové měli nejvyššího vůdce.

Několik římských vojevůdců s gótskými jmény tedy udržovalo kontakty s thráckými Góty: vedle Theodoricha Strabóna k nim patřili ještě Ostrys, Ullibus a Anagastes. Mám pocit, že Ostrys není nikdo jiný než „Triarius“, otec Theodoricha Strabóna (za předpokladu, že Ostrys a Triarius je alternativní transkripce stejného gótského jména). Ullibus a Anagastes však byli určitě samostatnými vůdci, kteří během revolty vystoupili nezávisle do popředí a patrně mezi sebou soupeřili, protože Anagastes Ulliba záhy zavraždil. Z našich pramenů posléze mizí i Ostrys a Anagastes, což můžeme vysvětlit přirozeným úmrtím v případě prvního (pokud byl opravdu Strabónovým otcem) a násilným odstraněním druhého, nejspíš z iniciativy Theodoricha Strabóna. Sjednocení thráckých Gótů tak bylo výsledkem darwinovského boje o moc, podobného tomu, který probíhal u panonských Gótů.³⁰⁾

To dostatečně objasňuje, jakým způsobem byli thráctí Gótové začleněni do východní říše. I když byli výrazným celkem privilegovaných spojenců, nebylo jim dovoleno, aby získali postavení klientského státu. Spíše byli usazeni na římském území pod vedením řady vojenskopolitických vůdců. Vhodnou historickou paralelou by mohly být samostatné kontingenty tureckých oddílů působící v abbásovském chalífátu v 9. století. A stejně jako chalífovi Turci, kteří se sjednotili v okamžiku, kdy se cítili ohroženi změnou mocenských poměrů, urychlila obava z isaurských spojenců císaře Leona (vedených budoucím císařem Zenonem) revoltu thráckých Gótů. Roku 471 se Gótové ocitli v takové situaci, že vytvořili nebo obnovili starou vzájemnou politickou jednotu, aby neztratili svou výsadní pozici ve východořímském státě.

Boj o nadvládu na Balkáně v letech 473–479

Roku 473 vstoupili panonští Gótové na římský Balkán a pod vedením Valamerova bratra Thiudimera přesouvali na jih své vojenské síly, civilisty a hospodářské zvířectvo. Využili k tomu dvě hlavní trasy, které se sbíhaly v Soluni (*Getica* 283nn; mapa na str. 163). Rozhodnutí o odchodu se nedělo snadno. Bez ohledu na momentální potíže (od roku 471 probíhala thrácká revolta) byla východořímská říše nejmocnějším

státem své doby. Co donutilo desetitisíce lidí sbalit si svůj movitý majetek a podstoupit toto putování?

Významnou úlohu tu sehrál vnitřní politický vývoj. Přes Valamerovy sjednocovací pokusy tvořili panonští Gótové tři samostatné celky – skupinu vedenou Valamerem a skupiny jeho bratrů Thiudimera a Vidimera (*Getica* 268). Když Valamer padl v bitvě, zdědil Thiudimer postavení nejvyššího vládce a v následující době podkopal pozici třetího bratra. Tento proces je patrný na dvou událostech: Za první, Thiudimer povýšil svého syna Theodoricha, který se roku 471 vrátil z Konstantinopole, na třetího krále panonských Gótů. Za druhé, Vidimer a svita jeho stoupenců se rozhodli dát přednost pochodu na západ před postupem na Soluň (*Getica* 276–278, 282–283). *Getica* to interpretuje jako dobrovolné oddělení určené losem, ale lze předpokládat, že Vidimer by raději táhl s hlavním vojem Gótů a Thiudimer by spíše nechtěl drobit své síly. Přesun na jih tak završil proces, při kterém jedna větev vládnoucí dynastie panonských Gótů dosáhla monopolu moci, což asi bylo částečně i záměrem.³¹⁾

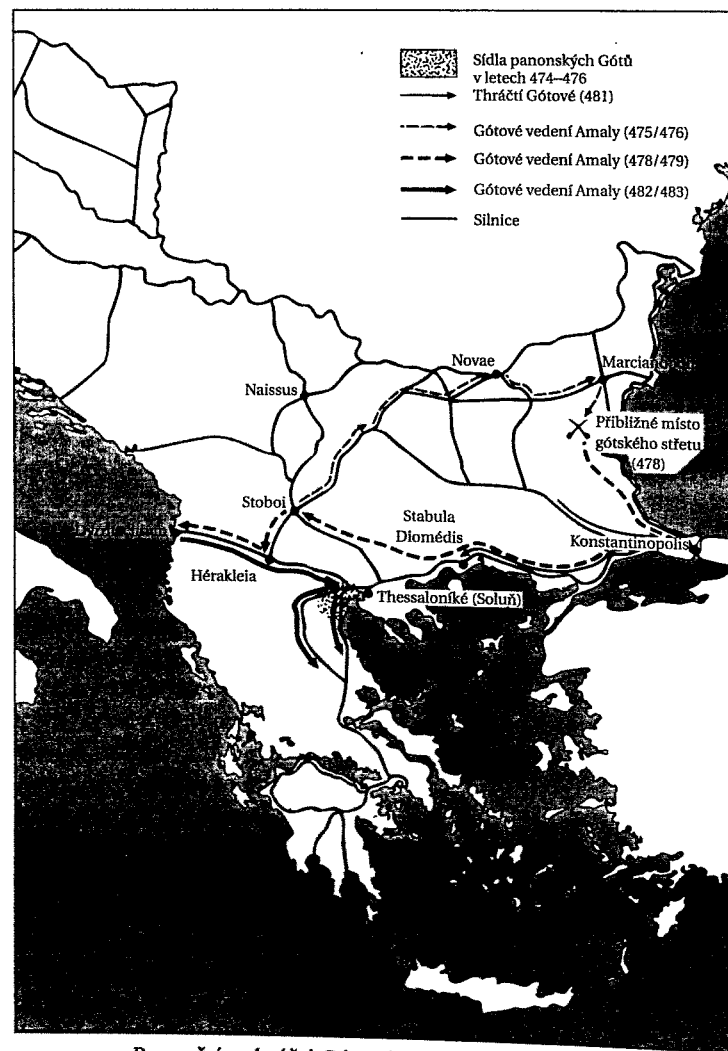
Thiudimer také zamýšlel odejmout thráckým Gótům jejich privilegované postavení a získat je alespoň zčásti pro svou skupinu. Thráctí *foederati* dostávali od císaře Leona sedminásobně vyšší roční dávky než panonští Gótové. Jejich vůdci také požívali vysokých dvorských poct. Byzantský historik Malchos uvádí, že se panonští Gótové připojili k impériu, aby „mohli měřit zlato na věrtele“ (frag. 18, 2). Thiudimer měl jistě v úmyslu podílet se na těchto ziscích. V dalších letech budou obě gótské skupiny vysílat posly do Konstantinopole a otevřeně tak poukazovat na svou vzájemnou řevnivost, o níž ostatně svědčily již první Thiudimerovy kroky. Rozsáhlá vzpoura v Thrákii umožnila panonským Gótům přesvědčovat císaře Leona, že by byli lepšími spojenci než thráctí *foederati*.³²⁾

Složitost situace vzniklé příchodem panonských Gótů byla zřejmá již roku 473. Leon proti nim vyslal armádu i svého představitele a nařídil jim, aby čelili panonským Gótům poblíž Soluně. Poté bylo domluveno, že se příchozí usídlí v makedonském okrese Eordaia, který se rozkládal nedaleko (*Getica* 385–387). Nic nenasvědčuje tomu, že by Thiudimerovi Gótové obdrželi větší roční platby, ani že by jejich vůdcové

získali římské dvorské tituly. Samotný fakt jejich přítomnosti na západním Balkáně si nicméně vynutil přesun římských sil z východní Thrákie, kde probíhalo povstání „spojenců“. Přímým důsledkem jejich příchodu pak zřejmě bylo, že roku 473 napadli thráčtí Gótové dvě velká thrácká města, Arcadiopolis a Philippopolis, a dosáhli přitom pozoruhodných úspěchů. Výsledkem byla nová dohoda z roku 473, uzavřená mezi císařem Leonem a Theodorichem Strabónem. Leon chtěl nepochybně chránit svá thrácká města, a Strabónovi stoupenci, postrádající již dva roky státní podporu, trpěli nedostatkem potravin. Strabónovu ochotu ke kompromisu lze vysvětlit i rodícím se poznáním, že o pohodlná útočiště v Thrákii bude nutno bojovat s Thiudimerem.

Smlouva odměňovala nové Strabónovy stoupence za jejich loajalitu vůči vůdci a zaručovala jim 2000 liber zlata ročně. Ohlašovala také Strabónův návrat ke dvoru. Byl jmenován vysokým vojenským velitelem východořímské říše (*MVM Praesentalis*), což vycházelo vstříc gótskému požadavku, aby převzal Asparovo postavení a tituly. Strabón byl také uznán za gótského „samovládce“ (αὐτοκράτωρ), a Leon slíbil, že nepřijme do svých služeb „žádné Góty, kteří by mu chtěli sloužit“ (Malchos, frag. 2). Nelze přehlédnout, že tyto klauzule jsou alespoň zčásti namířené proti panonským Gótům. Zaručovaly Strabónův status „gótského vůdce“ a „nejdůležitějšího spojence“ a posilovaly jeho postavení přesně tam, kde ho Thiudimer ohrožoval nejvíce. Již roku 473 byl panonský parvenu považován za přímou hrozbu pro postavení thráckých Gótů.

Bylo vysoce nepravděpodobné, že by další vývoj ustrnul v situaci ze závěru roku 473. Panonští Gótové se usadili v impériu, ale jejich očekávání zůstala nenaplněna. Za těchto okolností zemřel v lednu 474 císař Leon a na trůn dosedl jeho sedmiletý vnuk Leon II. Ten byl synem již zmíněného Zenona, náčelníka horského kmene Isaurů, jehož příslušníci tvořili císařskou gardu. Události v Konstantinopoli nabraly rychlý spád. 9. února 474 se Zenon prohlásil za spolucísaře a v listopadu 474, když Leon II. zemřel, se stal samovládcem. Dominance Isaurů u dvora znovu ohrožovala thrácké Góty. Na sklonku roku 474 proto Strabón podpořil převrat, organizovaný císařovnou Verinou, vdovou po Leonovi I., a jejím bratrem, vojevůdcem Basiliskem. Zenon uprchl

Panonští a thráčtí Gótové na Balkáně (476–484)

do maloasijské Isaurie, zatímco jeho přívrženci byli ve městě povražďeni. Basiliskos se chopil moci a vládl v Konstantinopoli od ledna 475 do srpna 476.³³⁾

Za Basiliskova panování si Strabón i nadále udržel svou vysokou hodnost a působil jako důležitá politická osobnost ve městě. Na druhé straně se mu nepodařilo prosadit přesunutí svých vojáků do metropole a nezastavil ani vzestup Basiliskova synovce Armata, i když ho sledoval se zřejmou nevolí.³⁴⁾ Zenon však nebyl pouhým císařským vojevůdcem. Byl také náčelníkem Isaurů a měl k dispozici vlastní zdroje. Přestože musel opustit město, nebyl zdaleka poražen. Doma v Isaurii přeskupil rychle své síly a získal na svou stranu dalšího isaurského velitele Illa, který předtím podporoval Basiliska. Illos, držící v zajetí Zenonova bratra Longina, si byl patrně jistý, že má na Zenona silný vliv. V létě 476 vytáhlo spojené isaurské vojsko proti Konstantinopoli a Basiliskův osud byl brzy zpečetěn. Rozhodující ránu mu zasadil Armatos, velitel jeho maloasijských oddílů, který se připojil k Zenonovi.

Panonští Gótové mezitím nezůstali v nečinnosti. Thiudimer zemřel v Makedonii krátce po přesídlení, pravděpodobně roku 474 (*Getica* 288). Když roku 476 opět slyšíme o jeho stoupencích, setkáváme se s nimi u Novae v provincii Druhá Moesie, kam pronikli pod Theodorichovým vedením (mapa na str. 163). Theodorich učinil tento krok ze své vlastní iniciativy. Až v Novae navázal kontakty se Zenonem, který v té době stále pobýval v Isaurii (*Anonymus Valesianus* 9, 42). Směr přesunu Panonců naznačuje, oč vlastně Theodorichovi šlo. Novae bylo silně opevněné vojenské středisko na Dunaji, v jehož blízkosti probíhaly severojižní spojnice přes pohoří Haimos. Průsmyky přes východní Haimos jsou dosti široké a nemohou být lehce uzavřeny před útočníkem. Theodorich tak poskytl svým stoupencům dobře hájitelnou základnu a zároveň si připravil výbornou pozici k vojenskému vpádu do thrácké nížiny. Tento krok byl nepochybně výhodný i pro Zenona, který mohl využít bývalé panonské Góty proti jejich thráckým protivníkům. Sám Theodorich objasnil své počínání roku 479, když hovořil se Zenonovým vyslancem: „Myslel jsem, že pobytem v Novae nikomu nezpůsobím problémy, vždyť odtamtud bych mohl lehce splnit jakékoli císařovy rozkazy“ (Malchos, frag. 20, 444, 172nn).

Zenon, který toužil po návratu k moci, se s Theodorichem rychle dohodl. Slíbil mu, že ho jmenuje vojenským velitelem místo Strabóna a že jeho přívržencům udělí platby, které dosud náležely thráckým Gótům. Na oplátku měli bývalí panonští Gótové zaútočit na císařovy thrácké „spojence“.³⁵⁾ Tato dohoda objasňuje, proč se Theodorich Strabón neobjevil v létě 476 v Konstantinopoli, aby bránil Basiliska před Zenonem. Jeho síly byly pravděpodobně nasazeny proti hrozbě ze severu, představované Theodorichem z rodu Amalů. V důsledku boje o moc na císařském dvoře se nyní obě gótské skupiny dostaly do přímého střetu, jak to předtím zamýšlel Thiudimer. Cílem bylo dosažení stejných výhod. Jejich soupeření bylo stále intenzivnější, protože nebyly k dispozici peníze (je možné, že Zenon pouze přinutil konstantinopolský Senát, aby to veřejně vyhlásil) na vyplacení obou skupin současně (Malchos, frag. 15).

Roku 477 se toho změnilo jen málo. Probíhaly menší šarvátky, při nichž se panonští Gótové přesunuli dále k Marcianopoli a Theodorich Strabón získal část protivníků na svou stranu. Strabón se také pokusil zlepšit své vztahy se Zenonem a nabídl mu spojenectví za minimálních podmínek, tj. bez nároku na vojenskou hodnost a platby ve zlatě. Jeho poselství zřetelně svědčí o soupeření mezi Góty (Malchos, frag. 15, 420, 1–9). Strabón „císaře požádal, aby posoudil, jak málo škod způsobil Římanům syn Triariův (tj. on sám), ač je jejich nepřitelem, a jak se naopak zachoval Theodorich, syn Valamerův [sic], který značně poškodil římská města. Zenon by neměl rozněcovat staré nenávisti, ale spíše co nejvíce přispět ke společnému dobru.“ Strabón si byl zjevně vědom, že musí Zenonovi nabídnout argumenty, proč preferovat právě jeho a ne Theodoricha z rodu Amalů. Jen tak mohl získat své bývalé postavení nazpět. Ale císař poselství odmítl, a v zimě 477–478 zůstalo impérium formálně ve spojenectví s panonskými Góty.

Zadní vrátka si však nechal Zenon přesto otevřené a během zimy začal hrát dvojí hru. Zatímco pokračoval v naléhání na Theodoricha Amala, aby plnil své sliby a zaútočil na thrácké Góty, sondoval u Strabóna, zda by nepřijal mír za podmínek, které mu nabídl ve svém poselství. Ale Strabónovo sebevědomí mezitím vzrostlo a gótský vůdce návrh nepřijal. Tvrdil, že jeho rostoucí síly budou nyní vyžadovat větší finanční

podporu. Zenon na to reagoval posílením svého spojení s Theodorichem Amalem a dohodl s ním společné tažení proti thráckým Gótům. Mělo se ho zúčastnit 10 000 až 15 000 Amalových bojovníků, 2000 jezdců a 10 000 pěšáků thráckých legií, a mimoto dalších 6000 jezdců a 20 000 pěšáků z centrálních částí impéria (Malchos, frag. 18, 1-2). Proti desetitisícové až patnáctitisícové armádě Theodoricha Strabóna by tak stálo téměř 50 000 gótsko-římských bojovníků. Předpokládaným cílem tažení bylo podlomení Strabónovy moci.

Jak se ukázalo, neobjevil se žádný ze slíbených císařských oddílů. Zenonovi lidé ponechali Amala samotného na odlehlé cestě přes pohoří Haimos a na konci této cesty nestála římská armáda, ale vojsko Theodoricha Strabóna. Thráčtí Gótové se nenacházeli tam, kde podle plánu měli být, třebaže Zenon musel vědět, kde ve skutečnosti jsou, protože s nimi byl za uplynulé zimy v kontaktu. Mohu pouze opakovat závěr, který si učinil sám Theodorich Amal. Zenon navrhl plán na společné tažení ve zlém úmyslu. Jeho záměrem nikdy nebylo podporovat Amala, ale zinscenovat srážku mezi dvěma gótskými skupinami. Podle Malcha komentoval Strabón situaci následovně: „[Římané] si žijí v míru a přejí si, aby se Gótové navzájem vyčerpali. Jakmile někdo z nás padne, oni se bez jakéhokoli úsilí stanou vítězi, a jakmile někdo zničí toho druhého, zůstane oslaben tváří v tvář římské proradnosti.“³⁶⁾ Pakliže by došlo k boji mezi Góty, císařské oddíly, které Zenon opravdu mobilizoval, by jistě zasáhly. Zenon zřejmě doufal, že zbývající Góty buď vypudí nebo je rozpráší do menších skupin, které už nebudou tak nebezpečné.³⁷⁾

Není divu, že Gótové prohlédli Zenonův podvod a dohodli se mezi sebou na vzájemném neútočení. Jejich vůdcové pak vyslali posly do Konstantinopole, a Theodorich Amal, který byl pochopitelně značně rozčilen, se přesunul k Dlouhým zdem, oblouku opevnění asi 80 km před metropolí. A zde došlo k bojům. Tento vývoj byl zákonitý, ale jakýkoli ústupový plán, který Zenon mohl mít, ztroskotat na vnitřních římských neshodách. Uprostřed bojů roku 478 zorganizoval Zenonův stoupenec neúspěšný atentát na Illa, velitele Isaurů, který zadržoval Zenonova bratra jako rukojmí. Výsledkem byl Illův odchod z Konstantinopole a jeho návrat do Isaurie. To zpochybnilo věrnost armády, kterou měl Illos vést, a Zenon byl přinucen ji rozpustit. Nyní stál bez armády

proti dvěma nepřátelským gótským skupinám, což ho přivedlo do velkého nebezpečí.

Všechny pokusy podplatit Amala a donutit ho tak, aby vystoupil proti thráckým Gótům, selhaly. Za této situace neměl Zenon na vybranou a musel uzavřít s Theodorichem Strabónem mír za jakýchkoli podmínek. Nebylo to ale lehké. Strabón získal zpět svou vojenskou hodnost a obdržel značnou hospodářskou pomoc pro své příznivce. Zároveň dal císaři najevo, že se musí rozhodnout mezi oběma gótskými skupinami. Kterou by si měl zvolit, bylo přitom naprosto jasné - mnohem důvěryhodnější jsou thráčtí spojenci (Malchos, frag. 18, 4, 434, 1nn). Zenon tomu pravděpodobně nevěřil, ale potřeboval manévrovací prostor. Smlouva byla řádně potvrzena ještě roku 478.³⁸⁾

Mezitím překročil Theodorich Amal Rodopy a pronikl až k městu Stoboi, které vyplnil někdy roku 479 (mapa na str. 163). Aby zabránil dalším škodám, nabídl mu Zenon mír, což mohlo být skutečným cílem Theodorichovy agrese. Zatímco probíhala jednání, stáhli se panonští Gótové na západ k Hérakleji, jejíž obyvatelé je - patrně na rozkaz z metropole - zásobili potravinami. Po důkladném zvažování Zenon navrhl, aby se Gótové usadili u města Pautalie, v jehož okolí byla bohatá a úrodná půda a zároveň zde žilo nepočetné obyvatelstvo. Amal však sledoval vyšší cíle a raději postoupil k Epidamnu, opevněnému středisku na jaderském pobřeží. S pomocí svého stoupence Sidimunda, který měl v této oblasti statky, a s použitím svých nejrychlejších jednotek se Theodorich města zmocnil a učinil z něj opevněnou základnu, v níž vyčkával další vývoj.

Jeho obnovený smysl pro bezpečnost je zřejmý z rozhovoru, který nedlouho poté vedl se Zenonovým poslem Adamantiem. Dal při něm jasně najevo, že nemá v úmyslu v nadcházející zimě opustit město, ale nabídl císařské armádě 6000 vybraných mužů, kteří mohli být použiti k znovudobytí Itálie (ztracené pro impérium roku 476) nebo ke zničení thráckých Gótů. Theodorich musel ovšem vědět, že ani jeden z těchto projektů Zenona příliš nenadchne, a proto hlavním smyslem obsazení Epidamnu bylo získání pevné základny a vyčkávání do doby, než uplynou od Basiliskova svržení, se Theodorich Amal naučil mnohému z imperiální dvojakosti.

Po krátkém období neútočení v roce 478 se rivalita mezi gótskými dynastiemi opět obnovila. Oba Theodorichové pokračovali v jednání se Zenonem a snažili se s ním uzavřít spojenectví na úkor toho druhého. Ale předchozí události oběma vůdcům naznačily, že Zenon se nejspíš nedohodne ani s jedním z nich. Jak ještě uvidíme, předjímalo krátkodobé gótské spojenectví mnohem pevnější vazby v budoucnosti.

Sjednocení Gótů

V roce 478 si Strabón vynutil na Zenonovi urovnání, ale zároveň pochopil, že na ně může spoléhat jen do doby, kdy bude císař plně zaměstnán jinými problémy. Prozatím tomu tak bylo – Zenonovu pozici vážně ohrožoval spor s Illem. Koncem roku 478 však oba Isaurové urovnali vzájemné neshody a Zenon vydal Illovi císařovnu Verinu (vdovu po Leonovi I.), považovanou za hlavní příčinu rozepří. Strabón musel tento vývoj sledovat se značným znepokojením, a když se mu nabídkla nová příležitost k politickému vměšování, okamžitě se jí chopil. Roku 479 byla proti Zenonovi zorganizována další vzpoura, v jejím čele stanul tentokrát Marcianus, vnuk východního císaře Marciana, syn západního císaře Anthemia a manžel mladší dcery Leona I. Jeho původ a příbuzenské vztahy mu dávaly nejlepší možné doporučení a Strabón zřejmě kalkuloval, že by byl lepším partnerem pro vyjednávání než stávající císař.

Jakmile došla zpráva, že spiklenci přistoupili k činu, opustil Strabón Thrákii a přesunul se do Konstantinopole. Illovi Isaurové však povstání rychle potlačili a Marcianus padl do zajetí. V tomto momentě Strabón prohlásil, že přišel chránit Zenona. Následovala další dočasná dohoda, ale Strabón se choval i nadále dvojnásobně a některým spiklencům poskytl bezpečné útočiště (Malchos, frag. 22). Nemůže nás proto překvapit, že mu Zenon odňal vojenskou hodnost a pomocí darů přiměl část Bulharů, aby v létě 480 překročili Dunaj a zneklidňovali thrácké Góty (Jan z Antiochie, frag. 211, 4). Na Bulhary se obrátil poté, co se jeho vojevůdce Sabinianovi podařilo napadnout Amalův trén, postupující zvolna na Epidamnos. Došlo k tomu v závěru roku 479 a Římané se zmocnili 2000 vozů a 5000 zajatců spolu se značnou kořistí. Zároveň se Zenon rozhodl, že místo míru s Amalem bude usilovat o vojenskou

řešení (Malchos, frag. 20). V létě 480 zahájily císařovy hlavní síly operace na západním Balkáně.

Bulharská taktika se roku 480 osvědčila, ale císařským oddílům se nepodařilo využít žádné výhody vůči Amalovi, bezpečně ukrytému za hradbami Epidamnu. Roku 481 měl proto Strabón volné ruce k vedení operací v Thrákii. Jeho síly postoupily k samotné metropoli a posléze ji napadly. První nápor byl veden na hlavní městské brány, avšak Illovy oddíly jej odrazily. Gótové pak útočili ze Sykai přes Zlatý roh a pronikli přitom až k Hestiai a Sosthenionu u Bosporu, kde se pokusili probít do Bithýnie. Pravděpodobně chtěli vést třetí útok z Chalkédónu, ale císařské loďstvo je donutilo, aby se této myšlenky vzdali.³⁹⁾ I když byly všechny gótské útoky odraženy, jejich záměr je dostatečně jasný. Strabón došel k závěru, že se Zenonem nelze dosáhnout smysluplného politického uspořádání a pokoušel se svého protivníka definitivně zničit. Podle všeho chtěl dosadit na trůn jednoho z Marcianových bratrů.

Když jeho útoky na Konstantinopol ztroskotaly, přesunul Strabón své síly do Řecka, kde brzy na to zahynul – ve Stabula Diomédis na via Egnatia (mezi Filippii a Maximianopolí) ho shodil kůň na hrot oštěpu.⁴⁰⁾ Poněvadž via Egnatia vede do Epidamnu, v němž tehdy pobýval Theodorich Amal, není vyloučeno, že byla plánována nějaká další vojenská spolupráce mezi Góty (srv. Jan z Antiochie, frag. 211, 4). Strabónova smrt veškeré plány dočasně zhatila, ale zároveň připravila cestu ke gótskému sjednocení.

Novými vůdci thráckých Gótů se nejprve stali Strabónův syn Rekitach a jeho dva (anonymní) strýcové, ale Rekitach své konkurenty později zavraždil a sám se zmocnil vlády (Jan z Antiochie, frag. 211, 5). To muselo oslabit důvěru a věrnost thráckých Gótů, třebaže nelze vyloučit, že Rekitach své strýce pouze předešel. Velmi blízkou paralelou jsou vztahy Theodoricha Amala k jeho strýci Vidimerovi i snahy Theodorichova otce oslabit vliv tohoto strýce (viz výše, str. 161nn). Zabezpečení pozice v čele skupiny muselo být prioritou pro jakéhokoli nového gótského vůdce.

Období dynastické nestability mělo zásadní důsledky. Roku 482 vyrazil Amal z Epidamnu a vyplenil velkou část jihozápadního Balkánu. Z toho můžeme vyvodit, že Zenon znovu obrátil své oddíly na východ

a vystoupil proti thráckým Gótům. Brzy se však nedaly ignorovat Theodorichovy úspěchy a bylo nutné něco podniknout. Roku 483 proto uzavřely obě strany dohodu, která byla pro Góty bezprecedentně výhodná. Bývalí panonští usedlíci získali půdu v Poříční Dácii a Dolní Moesii a sám Theodorich byl jmenován vysokým císařským velitelem (*MVM praesentalis*) a konsulem pro rok 484. Šlo o zcela výjimečné vyznamenání, protože konsulský úřad získal muž, jehož politický význam vzešel z postavení barbarského krále.⁴¹⁾

Na přelomu let 483/484 se naplnil i osud Strabónova syna Rekitacha, který byl zavražděn Amalovými agenty na Zenonův podnět. Vracel se právě z lázní a mířil na hostinu do Bonofatianai, což bylo patrně předměstí Konstantinopole.⁴²⁾ Rekitachovou smrtí přestala Strabónova linie existovat jako efektivní politická síla a většina thráckých Gótů se připojila k Theodorichu Amalovi. Nemáme o tom žádné přesné údaje, ale zdá se, že část thráckých Gótů vstoupila také do Zenonových služeb.⁴³⁾ Nicméně po Theodorichově odchodu do Itálie v letech 488–489 nezůstala na Balkáně žádná větší gótská skupina a stojí za pozornost, že armáda ostrogótské Itálie čítala ve 40. a 50. letech 6. století asi 25 000 až 30 000 mužů.⁴⁴⁾ To je množství, které odpovídá součtu bojovníků panonských a thráckých Gótů (2 x 10 000 až 15 000 mužů). Rekitachova vražda tak Amalovi umožnila, aby sjednotil většinu Gótů na Balkánském poloostrově, a to buď bezprostředně poté, co k ní došlo, anebo v průběhu vzpour, které proběhly před jeho odchodem do Itálie. Během tohoto procesu Theodorich přibližně zdvojnásobil svou vojenskou sílu.⁴⁵⁾

Na první pohled umožnila sjednocení náhodná smrt Theodoricha Strabóna a následná zkáza dynastie. To je však nedostatečné vysvětlení. Dokonce ani po Rekitachově smrti se thráčtí Gótové neměli k tomu, aby se přidali k Amalově vítězné straně a někteří tak neučinili. Podle mého názoru měly stejný, ne-li větší význam vzrůstající kontakty, které se rozvíjely mezi oběma skupinami. Tento proces začal nejpozději roku 477, kdy, jak jsme viděli, přešli někteří z Amalových stoupenců do služeb Theodoricha Strabóna. Důvodem prohlubujících se styků však nebyly jen úvahy o schopnosti obou vůdců, ale i události z roku 478. Konfrontace zosnovaná Zenonem zdůraznila rizika, která v sobě nesl otev-

řený konflikt mezi oběma gótskými skupinami. Myšlenky, které Malchos připisuje Theodorichu Strabónovi, musely napadnout každého. Když Gótové bojují mezi sebou, mohou z toho těžit jedině Římané. To lze logicky rozvinout. Mocnému východořímskému impériu se dá lépe čelit pod jednotným vedením. Dvě samostatné skupiny jsou nejen slabší, ale mohou být snadno poštvány proti sobě. Po Rekitachově zavraždění došla tak většina Gótů k závěru, že pouze jednota, a nikoli konflikt, slouží jejich zájmům. Pro Góty jako celek se impérium stalo větším nebezpečím než jakákoli soupeřící vůdcovská linie.

Gótské sjednocení, jak ještě uvidíme, postavilo Zenona před další vážné problémy, jejichž výsledkem bylo ustavení gótského státu v Itálii (viz 7. kapitola). V tuto chvíli však můžeme opustit Theodoricha Amala vychutnávajícího svůj triumf. Konsul a císařský vojevůdce, který disponoval velkými ročními platbami a mohl jimi podělit své stoupence, dosáhl všech cílů, kvůli nimž opustil se svým otcem Panonii. Nejen že se mu podařilo zbavit thrácké Góty jejich zvláštního postavení ve východním impériu, ale většinu z nich navíc začlenil mezi své přívržence. Kynula mu však mnohem slavnější budoucnost.

V.

TRANSFORMACE GÓTŮ (376-484)

Období hunské nadvlády vneslo mezi Góty zásadní změny. Mnozí Gótové se v různých dobách a za různých okolností rozhodli (nebo byli donuceni) opustit své domovy v severním Přičernomoří. Spolu s nimi odešla i řada jejich poddaných, kteří jako otroci nebo propuštěnci tvořili vlastně většinu populace, přinejmenším mezi Ostrogóty v 6. století. Zničen byl i stávající sociálně-politický řád. Některé skupiny Gótů hledaly útočiště v enklávách kolem Černého moře, jiné viděly svou budoucnost v římské říši a další se dříve či později dostaly pod hunskou nadvládu. Vládnoucí dynastie (Atharich, Ermanarich, Vithimer) v tomto procesu zanikly, ať už v boji proti Hunům, nebo kvůli ztrátě svých přívrženců, kteří jim pod enormním stresem vypovídali poslušnost. Hunové také zbavili podmaněné gótské skupiny nejvyššího vedení (viz 3. kapitola).

Velké skupiny

Některé z těchto kmenových částí se uvnitř římské říše spojily a vytvořily dvě nové gótské „superskupiny“. Okolnosti, provázající tento vývoj, se sice v jednotlivostech lišily, ale zformování Ostrogótů na sklonku 5. století a Vizigótů o zhruba 75 let dříve přesto vykazuje důležité paralely. V obou případech se sloučil určitý počet samostatných skupin, které vytvořily bezprecedentně velkou gótskou entitu za lomozu dynastického soupeření. Alarich a Athaulf bojovali se Sarem a Sergerichem o kontrolu nad Vizigóty a Valamer a jeho synovec Theodorich museli přemoci řadu rivalů z příbuzenstva i z jiných rodů, aby stanuli v čele Ostrogótů. Obě skupiny přitom vznikly uvnitř římského impéria a jejich zformování umožnily dva základní faktory.

Za prvé, impérium bylo výjimečně mocné a během staletí vyvinulo vyzkoušené a spolehlivé metody pro podkopání nezávislosti přístěhovalců, a to dokonce i těch vítaných. Z hlediska římské ideologie byli cizinci zčásti automaticky chápáni jako podřadní lidé. Tváří v tvář takové moci a přístupům si mnoho Gótů postupně uvědomilo, že vůči římské říši stojí za to postupovat společně. Tervingové a Greutungové spolupracovali již roku 376, když se je Valens pokusil rozdělit a povolil pouze jedné skupině překročit Dunaj. Ti z Radagaisových stoupců, kteří byli prodáni do otroctví nebo zažili zmasakrování svých rodin v italských městech, rychle pochopili logiku věci a připojili se k Alarichovi. Stejně tak přívrženci obou Theodorichů prohlédli roku 478 Zenonův úskok a odmítli se pustit do bratrovražedných bojů. Neklidná doba stěhování národů naučila všechny tyto skupiny přednostem spolupráce. Ostatní měly následovat jejich příkladu.

Před rokem 376 byla řada Gótů (nikoli pouze Ermanarich a Vithimer) zabita při srážkách s Huny (AM XXXI 3, 2-3; Eunapios, frag. 42). Mnohem více jich zemřelo v dalších šesti letech (376-382), kdy válčili proti římskému státu. Ke ztrátám ve velkých bitvách - Ad Salices a Adrianopol - musíme přičíst ty, kteří zemřeli při krvavém obléhání Adrianopole (AM XXXI 15). Celé tři podskupiny Gótů byly také zlikvidovány různými císařskými veliteli a gótské rukojmí byly zmasakrovány.¹⁾ Mnoho jiných Gótů zahynulo při Odotheově pokusu přejít Dunaj v roce 386 a při Radagaisově dobrodružství v letech 405-406. Podobný osud připravila nesčetným Gótům hunská říše, ať už bojovali za její zájmy na Katalaunských polích (*Getica* 192nn; Priskos, frag. 49), nebo proti ní vystoupili během války za nezávislost (*Getica* 268-269, 272-273) či při Bigelisových pokusech o únik do východní říše (Jordanes, *Romana* 336). Další Gótové pak umírali na Balkáně v 70. a 80. letech 5. století. Vše, co Gótové zažili v hunském období, je extrémně poznamenáno násilím. Uprostřed těchto otrěsů skýtala určitou jistotu pouze početní převaha.

Za druhé, římská říše měla k dispozici mohutný přerozdělovací finanční aparát. Tento fakt byl s nadšením využíván dobrodružnými Góty, kteří dokázali přimět impérium, aby je s větší či menší ochotou uznalo za své spojence. Thiudimer se rozhodl přesunout do balkán-

ských provincií, protože chtěl získat podíl na finančních výhodách svých thráckých příbuzných (viz výše, str. 159). Taková finanční podpora však mohla být vynucena až po splnění jistého kritéria – počet Gótů musel být natolik velký, aby se impériu zabránilo prosazovat tradiční politiku a omezovat autonomii přistěhovalců. To dobře dokládá vývoj po roce 376. Gótské skupiny, z nichž se zformovali Vizigóti, utvořily jednotný celek kvůli vlastnímu přežití, a teprve později, za Alarichovy vlády (395–410), byly schopny vznášet větší finanční a politické požadavky. Římská říše tak poskytla Gótům přesvědčivé důvody pro odstranění vzájemných rozporů a nabídla jim zdroje k financování nových sociálně-politických akcí.

Přirozenou logiku vzrušujícího, ale nebezpečného světa doby stěhování národů pocítovali i jiní. Vandalský svaz, který obsadil severní Afriku, se skládal ze dvou původně samostatných vandalských skupin (Hasdingů a Silingů) a z velkého počtu Alanů.²⁾ Vzestup krále Chlodvíka, zakladatele francké říše v Galii, umožnilo sjednocení řady oddělených franckých skupin (Řehoř z Toursu, *DF* II 40nn). Určitá příměs obav a očekávaný užitek se lišily případ od případu. Ve 4. a 5. století vládly takové poměry, že na všechny působil opojný koktejl strachu, kombinovaný s jedinečnými příležitostmi přižít se na finanční síle římského impéria. Ale na každou přezívající a prosperující skupinu tu připadala jiná, která zažila porážku či zánik. Roku 410 byli vandalští Silingové rozdraceni v Hispánii a o století později provedl Belisar genocidu Vandalů v severní Africe.³⁾ Podobně byli Burgundi zdecimováni od Hunů a ve 30. letech 5. století přesídleni do impéria,⁴⁾ a Rugiové utrpěli od Odoakera takovou porážku, že se raději připojili k Ostrogótům (Jan z Antiochie, frag. 214, 7).

Národy a vojska

Tyto důležité historické přeměny nastolují opět otázku, na níž jsme narazili v kontextu 2. a 3. století. Existuje mezi Góty z roku 350 a dvěma velkými skupinami z 5. století nějaká skutečná kontinuita? Obraz úplné kontinuity – jak jej podává Jordanes – vydržel opravdu velmi dlouho. Mnoho knih, a to dokonce i z nedávné doby, hovoří o existenci Ost-

rogótů a Vizigótů již ve 4. století. To, jak jsme viděli, je hrubě zavádějící. Vizigóti a Ostrogóti byli novými výtvoři konce 4. a 5. století.

Jordanovu koncepci kritizovala již řada badatelů a v jedné nedávné práci se dokonce můžeme dočíst, že mezi lety 350 a 500 existovala jen minimální kontinuita, pokud jde o význam termínu „Gót“. Zvláště jeden vlivný názor považuje úzkou vrstvu královských či šlechtických rodin, jako byly dynastie Balthů a Amalů, za reálnou tmelící sílu (něm. *Traditionskern*) gótské společnosti. S tímto převratným přístupem poprvé vystoupil německý historik Reinhard Wenskus po roce 1960. Jeho všeobecné pojmání etnicity bylo od té doby použito v mnoha modelových studiích, týkajících se též Gótů, zvláště vědci působícími ve Vídni.⁵⁾ Různí badatelé chápali tyto šlechtické rodiny jako pojítko gótské společnosti a přisuzovali jim udržování skutečné či fiktivní dynastické kontinuity, využitelné kterýmkoli úspěšným vůdcem. Vedle této legitimující fasády, o níž lze vést spor, pak existuje status vojenského království. To byla vysoce pružná instituce, která dovoľovala komukoli bez ohledu na jeho původ, aby se stal Gótem. Dotyčná osoba musela pouze uznat vládu jedné z dynastií a vstoupit do jejího vojska. V souladu s tím se předpokládalo, že skupiny řazené v tomto období ke Gótům vystupovaly spíše jako vojska než jako složky populace. Měnily často svou velikost a žádaly spíše zlato a potraviny než půdu. Měly také tendenci být „mužskými“ entitami a byly tvořeny širokou směsicí etnik, nejen Góty.⁶⁾ Máme zde ode všech názorů něco. Ale taková představa „gótských“ dějin v hnském období neodpovídá podle mého názoru našim pramenům.

Lze předpokládat, že po vstupu do římského impéria byli Gótové delší dobu ve zbrani než kdykoli předtím. Nejenže museli bojovat o vlastní přežití, ale také je k tomu nutily dohody s impériem, které pokaždé hovořily o výkonu vojenské služby výměnou za ekonomické výhody. Život na pochodu si zřejmě vyžádal vyšší oběti u starců, mladistvých a možná i u žen.⁷⁾ Rostoucí militarizace byla závažným důsledkem doby stěhování národů, a u gótských jednotek hledajících útočiště na území římské říše proto nejspíš převažovala mužská populace. Z toho všeho však automaticky nevyplývá, že by Ostrogóti a Vizigóti byli v zásadě armádami.

nepochybně platí i pro 70. léta 5. století, kdy byla půda součástí dohod mezi Theodorichem Amalem a římským státem, stejně jako doávky potravin a platby ve zlatě. Zároveň bychom měli připomenout, že také thráčtí Gótové nějakou půdu zřejmě vlastnili (viz výše, str. 159). To, že Gótové požadovali po impériu především zlato, by nás tedy nemělo zmást. Oni chtěli rovněž půdu, neboť bez vlastní zemědělské produkce byli prakticky bezbranní vůči blokádě a nedostatku potravin.

I když se životy gótských mužů stále více upínaly k válečnictví, nebyly skupiny, vstupující do mocenské sféry impéria, pouhými vojsky. Doklady podle mého názoru naznačují, že se jednalo o smíšené společenské skupiny, které vzhledem k okolnostem vykazovaly snad až překvapující soudržnost. Jejich požadavky na římský stát se lišily podle okolností. V závislosti na vyjednávací pozici žádali Gótové někdy více a někdy méně, ale kromě peněz a potravin se pokaždé zmínili o zemědělské půdě. Zdá se – podobně jako ve 3. století –, že máme co činit s rozsáhlými pohyby smíšených sociálních skupin, tedy s tzv. „pravou“ migrací.

Etnicita

Z toho, co bylo řečeno, samozřejmě nevyplývá, že by nové gótské „superskupiny“ nebyly zároveň multietnické. Máme řadu důkazů o tom, že se Vizigóti a Ostrogóti neskládaly výhradě z Gótů. Součástí Vizigótů byli např. Hunové a Alanové, a mezi Ostrogóty v Itálii bychom našli i Rugie, Gepidy a možná i bittugurské Huny. Některé nově vzniklé celky doby stěhování národů, zvláště síly podřízené Odoakerovi v Itálii, představovaly směsici tolika etnických složek, že se prameny v označení těchto formací rozcházejí. Byli tedy Vizigóti a Ostrogóti nesouvislým shlukem několika etnik, nebo existoval pádný důvod pro to, aby se jejich etnicita dala označit za gótskou?

V jistém smyslu byla gótská království ve 4. století již multietnická. Jak jsme viděli, pravděpodobně se skládala z přistěhovaných elitních vrstev tvořící se šlechty a svobodných, základních nositelů „gótského charakteru“. Tito přistěhovanci však koexistovali s celou řadou podřízených subjektů, přičemž hranice mezi jednotlivými skupinami podléha-

ly změnám (viz 2. kapitola). Neměli bychom se tedy ptát, zda ve velkých skupinách byli zastoupeni i jiné národnosti, ale do jaké míry byli nové negótské složky a staří negótské poddaní absorbováni politickými elitami, které dominovaly novým velkým celkům.

Mocný impuls k vytvoření nových velkých skupin poskytovala snaha o přežití a prosperitu tváří v tvář římské moci. Dalo by se tedy předpokládat, že původní gótská etnicita měla nyní jen podružný význam. Podstatná byla příslušnost k velké skupině, nikoli její složení. Mohli bychom také očekávat, že sdílená zkušenost doby stěhování národů vytvořila určitou míru stejnorodosti (absorpce podřízených subjektů elitou). Skupiny potřebovaly držet pohromadě, aby přežily.

Je ale dokázáno, že ne všichni negótské příchodce byli Vizigóty a Ostrogóty takto pohlceni. Například Rugiové, kteří se přidali k Ostrogótům, cítili svou vlastní identitu ještě po více než čtyřiceti letech a stejně tomu bylo u některých Alanů, kteří se připojili k Vizigótům – jakmile se jim naskytla lepší příležitost, šli okamžitě svou vlastní cestou. Z pozdějších pramenů pak víme, že Ostrogóti zachovávali přísnou hierarchii a rozhodující vliv u nich měla politická elita, tvořící jednu pětinu až jednu polovinu dospělé mužské populace. Společná nebezpečí doby stěhování národů neodstranila sociální rozdíly uvnitř této skupiny.

Většinu příslušníků obou skupin tvořili navíc opravdu Gótové. V případě Tervingů a Greutungů, kteří překročili Dunaj roku 376, nás Ammianus nenechává na pochybách a na několika místech zdůrazňuje jejich gótskou identitu. Menší skupiny Hunů a Alanů se ke Gótům připojily roku 377, zúčastnily se bitvy u Adrianopole a byly pravděpodobně usídleny spolu s nimi v říši.¹⁴⁾ Roku 408 sice slyšíme o tom, že Athaulf vedl smíšené síly Gótů a Hunů, ale mohlo se jednat o potomky Hunů z roku 377 nebo o nové hloučky, které se připojily k Alarichovu vojsku. Největším zdrojem negótských složek u Vizigótů byli bývalí Stilichonovi „spojenci“, získaní Alarichem po roce 408, a také uprchlí otroci z doby gótského obléhání Říma. Jak jsme viděli, zčásti mohlo jít o Alany a Taifaly, zčásti se jednalo o bývalé přívržence gótského krále Radagaise (viz výše, str. 154). Nehledě na nepochybný „cizorodý“ prvek, pocházela rozhodující část vizigótské elity ze skupin, které už byly patrně gótské.

Také u Amalových a Strabónových stoupců, z nichž se později zformovali Ostrogóti, nelze mít pochybnosti ohledně jejich gótského rázu. Vizigóti a Ostrogóti se tedy jeví jako Gótové, protože jejich elity – šlo zřejmě o početné společenské vrstvy, přinejmenším u Ostrogótů – byly z velké části tvořeny lidmi, kteří se sami považovali za Góty a byli za ně považováni i jinými. U nových politických jednotek, kde nepřevládala ani jedna etnická skupina, to zpravidla vyjadřoval název. Vládcí Hasdingů v severní Africe se nazývali *reges Vandalorum et Alanorum* – králové Vandalů a Alanů.

U Vizigótů a Ostrogótů se s takovými zdvojenými názvy nikde nsetkáváme. Žádný současník tyto skupiny neoznačuje za něco jiného než za Góty, a totéž platí i o všech hlavních složkách, z nichž oba celky vzešly. Ale ne každý si představoval gótskou identitu stejně. To bylo hájemství profilující elity, do něhož byli přijímáni i lidé jiného původu, nikoli však v takovém rozsahu, aby to změnilo sebeuvědomění této elity. Nové velké skupiny byly skutečně velice mohutné. Ostrogóti mohli postavit 25 000–30 000 bojovníků a Vizigóti za nimi zřejmě nezaostávali. Lze tedy předpokládat, že každou skupinu tvořilo asi 100 000 lidí, z čehož asi 45 000 připadalo na elitu. Pakliže naše odhady odpovídají realitě, mohly skupiny přijmout velké počty negótských obyvatel (snad 10 000 nebo dokonce 20 000), zejména v podřadném postavení, a stále zůstávaly „gótskými“.

Je pochopitelné, že chování gótského jednotlivce neutvářel jakýsi dávný smysl pro gótskou identitu. Ve 4. století založili Gótové několik samostatných království a po příchodu Hunů následovalo další rozdrobení gótského světa. Různé skupiny musely přijmout různá řešení, aby přežily v nových nestabilních poměrech. Při formování velkých skupin si gótské jednotlivci mohli vybrat, zda se k nim připojí či ne, a tato volba často ovlivnila osobní kariéru. Názorným případem je muž jménem Sidimund, který zřejmě pocházel z panonských Gótů a patřil k významným předákům. Říkal se, že měl jisté vazby k Theodorichu Amalovi. Prvně se s ním setkáváme ve východořímské armádě, kde požíval veškerých výhod, které vojákům náležely. Se změnou okolností se rozhodl spojit svůj osud s Amalem a podporoval ho při dobytí Epidamnu, kde jako legionář vlastnil četné statky (Malchos, frag. 18, 4, 438, 64nn).

Sidimunda nová situace zjevně přesvědčila, ale ne všichni elitní Gótové – ať už šlo o jednotlivce nebo skupinky –, se hodlali začlenit do nových velkých celků. Zvláště ti, kteří nejvíce investovali do starých pořádků, nebo byli vyloučeni z nových (např. poražení uchazeči o vůdcovství), hledali alternativní možnosti. Ostatní Gótové pak zůstávali úplně nezávislí. Krymští Gótové nepovažovali za nutné opustit Příčernomoří, kde si udrželi svou nezávislost až do 6. století.

Je tedy zřejmé, že k překonání partikulárních zájmů dospěly gótské skupiny jen za určitých okolností. Stávalo se to zvláště tam, kde se bezprostředně projevovala římská hrozba, protože nutnost spolupráce byla za těchto okolností nejenom zjevná, ale i žádoucí. Bez takových vnějších stimulů by kulturní a jazykové podobnosti, které Gótové možná sdíleli, nedostačovaly k překonání vzájemných rivalit, uvedených do pohybu při formování království ve 3. a 4. století. Ostrogóti a Vizigóti byli označováni za Góty, protože jejich početnou elitní vrstvu – nikoli pár urozených rodů – tvořili převážně Gótové. Jejich vznik přitom umožnil až přesun na území impéria. Tam byli Gótové konfrontováni se skutečností, že v zájmu přežití musí zapomenout na dlouhou historii vlastního vývoje.

To navozuje další otázku. Tíhly gótské skupiny k tomu, aby se spojily s jinými gótskými entitami a nikoli s celky odlišného původu? Jak jsme viděli, většina základních součástí obou skupin získala „gótské“ označení dříve, než se zformovali Vizigóti a Ostrogóti. To naznačuje, že odpověď na tuto otázku by mohla znít „ano“, ale zjevně ne bez výhrad. Rugiové, Alanové a Gepidové se mohli připojit k Ostrogótům či Vizigótům a také to učinili. I když se Gótové přednostně spojovali mezi sebou, nešlo to tak daleko, že by nechtěli přijmout jakékoli negótské obyvatele.

Tendence upřednostňovat jiné Góty nás patrně příliš nepřekvapí. Již jsme se zmínili o tom, že ve 4. století projevovali Gótové silný smysl pro vlastní nezávislou identitu a stavěli a prosazovali bariéry, aby ji ochránili před římským státem i před ostatními sousedy. Nemůžeme ovšem posoudit, zda se tehdejší gótská království stavěla vůči cizincům nepřátelsky (podobně jako Alamani). Je zřejmě pravděpodobnější, že soupráčila s cizinci i mezi sebou navzájem.

Tato království však vznikla díky migraci a expanzi ze severního Polska, a nelze tudíž vyloučit, že sdílené zkušenosti a hodnoty z prvních tří staletí n. l. ovlivnily pozdější chování Gótů a přiměly je vystupovat proti vnější hrozbě společně. Šlo ovšem o pouhou tendenci, protože mnoho Gótů muselo projít tvrdou zkušeností doby stěhování národů, aby si uvědomili přednosti spolupráce. Považuji tedy za pravděpodobné, že ve 4. století měli svobodní gótské jednotlivci jisté vědomí sounáležitosti, které lze označit za společnou gótskou identitu. Tu ovšem překrývala identita partikulární, podle příslušnosti k jednotlivým skupinám (Tervingové, Greutungové atd.). Až když Hunové a Římané tuto vnější vrstvu zničili, mohlo se obecnější cítění gótské identity opět projevit a bylo nakonec využito při vytváření nových velkých skupin. Avšak ani poté nebyla gótská identita natolik výlučná, aby byli odmítáni i jiní zájemci o připojení. Gótská identita nových velkých skupin byla tedy složitou směsicí nárokovaného a uznávaného společenského statutu, dávných příbuzenských vazeb a tlaku okolností.

TŘETÍ ČÁST

GÓTSKÁ KRÁLOVSTVÍ

VI.

PRVNÍ GÓTSKÝ NÁSTUPNICKÝ STÁT

Orosiovy *Dějiny proti pohanům* z počátku 5. století končí roku 416 válkami, které vedl gótský král Wallia proti Alanům a Vandalům v Hispánii. Orosius se zmiňuje o gótském lidu (*gens Gothorum*) a jejich králi (*rex*), ale ne o gótském království (*regnum*). *Regnum*, ve vztahu ke Gótům v Galii a Hispánii, se v pramenech objevuje až v době krále Euricha (466–484).¹⁾ Zde jsme u podstaty věci. Vizigótské království druhé poloviny 5. století bylo útvarem velmi odlišným od společenství Gótů, které se usadilo v jihozápadní Galii v druhém desetiletí 5. století.

Utváření království

Uspořádání po roce 418

Nové uspořádání gótskořímských vztahů bylo zřejmě zakotveno ve dvou samostatných mírových smlouvách z počátku 5. století: první uzavřel Flavius Constantius roku 416 s Walliou, druhou dohodl týž vojevůdce roku 418 s Theodorichem I.²⁾ Na jejich základě se Gótové usadili v údolí Garonny mezi Toulouse a Bordeaux. Zdá se, že došlo k vzájemné výměně zajatců. Theodorus, přítel budoucího císaře Avita, byl římským zajatcem na dvoře Theodoricha I. (Sidonius Apollinaris, *Carmina* VII 213nn). Existovalo i vojenské spojení; Gótové slíbili, že jejich bojovníci podpoří vojenské operace Římanů. Mnoho bylo napsáno o tom, jaká vojenská tažení Flavius Constantius zamýšlel.³⁾

Nejlepším ukazatelem Constantiových plánů jsou však jistě události, které brzy poté následovaly. Za Wallii se Gótové a Římané společně vypravili do Španělska, aby zlomili tamní moc Alanů a vandalských Silingů (Hydatius 59–60 [67–68]). Po krátké pauze se gótské bojovníky vrá-

tili do Španělska počátkem 20. let 5. století a pokusili se podrobit i vandalské Hasdingy (Hydatius 69 [77]). Vzhledem k tomu, že údolí Garonny bylo vhodným nástupištem pro útok na Hispánii, není třeba příliš pochybovat o tom, že hlavním cílem Římanů byl opětně ovládnutí Pyrenejského poloostrova. To dává smysl ve dvou ohledech. Hispánie představovala bohatou oblast, která odváděla velké daně. A mimoto byli vandalští Hasdingové, spolu se zbytky skupin, které překročily Rýn v roce 406, hlavní barbarskou silou, nepodřízenou ravennské vládě.

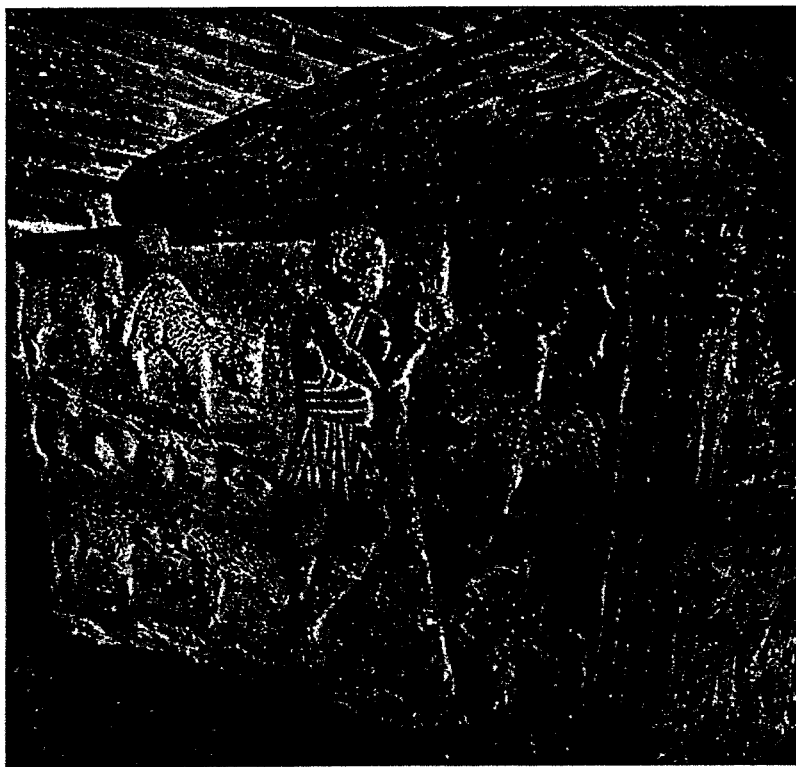
Toto uspořádání zabezpečovalo Góty i ekonomicky. Podle staršího názoru – ve smyslu tzv. systému *hospitalitas* – byly rozšířeny vojenské ubytovací řády a Gótové tak získali půdu, která jim zajišťovala obživu. S takovým pojetím však zásadně nesouhlasí mnozí současní badatelé, kteří poukazují především na doklady z ostrogótské Itálie. Ty podle nich naznačují, že kdykoli římský stát usazoval barbarské přistěhovalce v určité oblasti, předával jim spíše příjmy z daní než samotnou půdu.⁴⁾ Není zde prostor pro detailní diskusi, ale jak ještě uvidíme, Ostrogóti v Itálii asi půdu původně obdrželi (viz 7. kapitola). Zároveň máme k dispozici jeden specifický doklad, podle něhož se „půda k obdělávání“ roku 418 opravdu udělovala. Údaje se sice dochovaly v pozdní zkrácené podobě, ale pocházejí z podrobného soudobého pramene, jemuž nemáme důvod nevěřit. To, že v určitém momentu byla Gótům předána konkrétní půda, vyplývá také z pozdějších vizigótských právních textů.⁵⁾

V ideálním případě bychom nyní sáhli k výsledkům archeologického průzkumu, ale absence gótských nálezů v Akvitánii je známá. Doposud nebyla identifikována žádná gótská pohřebiště ani jiné podstatné pozůstatky. Ale než učiníme závěr, že gótské osídlení nezanechalo v oblasti žádné stopy, musíme si uvědomit, že Akvitánie byla relativně málo prozkoumána. Jen v departementu Pas de Calais bylo prozkoumáno víc pohřebišť než v celé oblasti na jih od Loiry. Svou roli navíc hraje i skutečnost, že Gótům se přisuzují rozlehlá pohřebiště s „řadovými hroby“ (*Reibengräber*) a bohatou hrobovou výbavou, která se v Akvitánii skutečně nenašla. Tento typ pohřebišť byl relativně rozšířen v Porýní, ale také, jak uvidíme, ve Španělsku, a na základě tamních výzkumů se dnes považuje za specificky „germánský“. Pozdní černjachovská a podunajská pohřebiště však naznačují, že gótský pohřební ritus

se vyvíjel k pohřbům nespálených těl s dosti chudou, anebo vůbec žádnou výbavou. Pouze několik hrobů příslušníků elity bylo kolem poloviny 5. století vybaveno mimořádně bohatým inventářem. „Skutečné“ gótské hroby v Akvitánii by tedy byly mnohem méně viditelné – nešlo by o pohřebiště s řadovými hroby, ale o pohřby s chudou výbavou. Absence gótských hrobů v Akvitánii proto neznamená, že tam nesídlilo velké množství Gótů, ani že by další výzkum nemohl jejich pozůstatky objevit. Například není pochyb o tom, že Ostrogóti pobývali masově v Itálii (20 000–30 000 dospělých mužů), ale standardní moderní archeologická monografie identifikuje pouze 126 hrobů, které by mohly být gótské.

Ve skutečnosti máme k dispozici pozoruhodné a rozmanité archeologické doklady. Akvitánie byla v 5. století prosperující zemí, pokud lze prosperitu měřit uměleckou produkcí pro místní elitu. Bylo odkryto přes 300 venkovských sídel s mozaikami z 5. století, více než kdekoli jinde v západní části říše, a ve stejném období vznikly i nejstarší příklady slavných akvitánských sarkofágů. Prosperita zdejší elity musí proto odrážet všeobecné podmínky vytvořené v této oblasti vizigótským osídlením, možná přímo kupní sílu gótské elity a ovšem též místních galořímských pozemkových vlastníků. Kolem roku 418 byli Gótové, nebo alespoň jejich část, křesťany, byli bohatí a vstřícní k radostem, které skýtala římská kultura. Například o Vandalech se ví, že měli v oblibě římské mozaiky, a gótské králové později podporovali římskou kulturu. V oblasti řeky Garonny byly také nalezeny čtyři předměty pocházející z prostředí černjachovské kultury – tři hřebeny (v Beaucaire-sur-Baise, Seviaku a Baptexte) a samostřílová spona (v Le Canet). Všechny byly objeveny ve venkovských sídlech. Význam podobných nálezů nelze zveličovat, ale dostupný archeologický obraz podporuje představu rozvinutého gótského osídlení, jehož populace vlastnila v Akvitánii půdu a využívala bohatství zdejšího kraje.⁶⁾

Nevíme, zda dal římský stát vizigótskému králi Theodorichovi I. nějaké oficiální administrativní pravomoci nad jihozápadní Galii, ale podle mne je to nepravděpodobné. Napodobeniny oficiálních římských mincí ražených v Galii před rokem 450 byly někdy připisovány Gótům, avšak bez jakýchkoli důkazů.⁷⁾ Z jednoho dopisu Sidonia Apollinara (*Epistu-*

Příklad akvitánského sarkofágu

lae II 1, 3) a z tzv. *Eurichova zákoníku* (*Codex Euricianus* 277) bylo také někdy vyvozováno, že Theodorich I. vydával zákony. Ale Sidonius vytvářel slovní hříčky, když srovnával římské zákony Theodosia II. (*Codex Theodosianus*) s nelegálními zákony Theodorichovými, a je vysoce pochybné, zda ty Theodorichovy vůbec reálně existovaly. Podobně mnozí argumentují, že *Eurichův zákoník* byl vlastně vydán Eurichovým synem Alarichem II. (484–507) a obrat „na zákony mého otce“ se tudíž nevztahuje na Eurichova otce Theodoricha I., ale na samotného Euricha.⁹⁾

Doklady o zdaňování podávají podle mne podobný obrázek. Marseillský kněz Salvianus podrobně popsal, jak kvůli daňové zátěži bohatí i chudí přechali ke Gótům (*De gubernatione Dei* 5). Někteří z toho vyvozovali, že počátkem 40. let 5. století vládl Theodorich autonomnímu celku, na němž neměli římscí daňoví odhadci žádný vliv. Salvianus si však nestěžoval na samotnou výši daní, ale spíše na jejich nerovnoměrné rozdělování. Nikdy vlastně neříká, že by daně na území Vizigotů byly nižší. Spíše to bylo tak, že bohatí Římané nutili své sousedy platit více, než měli, což ovšem není totéž, jako kdyby měl Theodorich právo vyměřovat na svém území výši daní. I když můžeme předpokládat, že Theodorich později stále více ovlivňoval všechny stránky života na tomto území, přesto velice pochybuji, že by v roce 418 získal autonomní administrativní moc nad oblastí kolem řeky Garonny.

Zhruba do roku 450 se o gótské politice dochovalo jen několik kronikářských záznamů. Ty ukazují, že Gótové byli aktivní ve dvou směrech. Na jedné straně pronikali do Španělska, obvykle z příkazu římského státu. Bojovat s nájezdníky z roku 406 bylo součástí původní Walliovy dohody s Flaviem Constantiem a Gótové se pro tento účel nechávali příležitostně zaměstnávat i později. V roce 422 – čtyřletá mezera možná odráží komplikovanost gótského usídlování za Garonnou – se pod velením římského vojévůdce Castina vydali na velkou expedici, při níž napadli vandalské Hasdingy, žijící v jihošpanělské provincii Baetica. Desetiletí nestability v impériu a dlouhá gótská vzpoura (viz níže) vedly k tomu, že tažení muselo být přerušeno a jakékoli opakování této strategie bylo až do 40. let 5. století odloženo. V roce 446 se gótské jednotky vypravily do Hispánie znovu a pod Vitovým velením napadly Svěby v provincii Carthaginensis. Všechna tato tažení skončila s proměnlivými výsledky. Zatímco v druhé dekádě 5. století byli Gótové velmi úspěšní, roku 422 a 446 jejich útoky ztroskotaly. Náš španělský pramen svádí neúspěch na gótskou zradu, což může nebo nemusí být pravda.⁹⁾

Druhou oblastí gótské aktivity byla jižní Galie. Tady byly jejich cíle přehnaně expanzivní. Využívali každého záchvěvu politické nestability v západním impériu a již v letech 425 a 430 ohrožovali Arles (Prosper Tiro 1290 [k roku 425]; Hydatius 82 [92]). V letech 436–439 navíc vedli

delší a vážnější konfrontaci s římským státem. Jejich oddíly napadly Arles i Narbonne (436–437), ale nakonec byly vytlačeny až k Toulouse, což se císařskému veliteli Litoriovi podařilo jen s pomocí hunských oddílů. Když byl Litorius zajat, uzavřely obě strany mírovou smlouvu a o žádných problémech pak neslyšíme až do roku 451.¹⁰ Ve světle těchto expanzivních snah není nikterak překvapující, že Theodorich občas sledoval ve Španělsku vlastní zájmy. Hydatius mluví např. o Gótovi zvaném Vetto, který přišel „se zrádnými úmysly“ roku 431 k Svěbům (Hydatius 87 [97]). Nevíme, o co přesně šlo, ale nejpravděpodobnější je, že Theodorich chtěl dosáhnout nějaké nezávislé dohody se Svěby. Později, někdy v letech 446–448, totiž gótský král skutečně opustil svou prořímskou politiku a uzavřel se svévkým králem Rechiariem separátní mír. Oba ho zpečetili rodovým spojením – Theodorichova dcera se provdala za Rechiaria, jemuž byly jako projev uznání předány darem zbraně (Hydatius 132 [140]).

Co Gótové očekávali od těchto konfrontací? Merobaudova druhá chvalořeč na Aëtia, pronesená pravděpodobně 1. ledna 446, vykládá celou věc tak, že přinejmenším ve 30. letech 5. století usilovali o podrobení dalšího území. Pouze díky Aëtiovu zásahu se podařilo zabezpečit hranice mezi Římany a Góty a obnovit původní *status quo*.¹¹ Zdá se, že průběh událostí toto pojetí potvrzuje, jelikož nepřátelství zahájili roku 436 Gótové, když se pokusili zmocnit Narbonne. Později město obsadili (viz níže), k čemuž mohli mít vícero důvodů. Město a jeho závislé území byly bohaté a Gótové zřejmě chtěli toto bohatství kontrolovat. Narbonne mělo také strategický význam. Umožňovalo přístup ke Středomoří, a ještě významnější bylo, že kontrola nad ním otevírala pohodlnější cesty do Hispánie.

Současný útok na Arles však neznamená, že by dobytí tohoto města bylo jejich cílem. Arles bylo sídlem galské prefektury a tím, že ho napadli, mohli Gótové ohrozit římskou administrativu na nejzranitelnějším místě a donutit ji k akceptování různých požadavků. To byla také Alarichova strategie při tažení na Řím (viz 4. kapitola), k níž kromě snahy získat půdu přistupovaly i další motivy. Smlouva z roku 418 nezařučovala Theodorichovi I. ani vysokou hodnotu, ani (pokud víme) roční platby ve zlatě pro jeho stoupence; zajišťovala mu pouze sídla na pe-

riférii impéria. Jako taková se blížila spíše k minimu Alarichových požadavků. Vedle další půdy k osídlení mohly gótské požadavky zahrnovat roční dávky a možnost reálně ovlivňovat chod impéria. Pokud tomu tak bylo, museli být Gótové trpce zklamáni, protože až do roku 450 zůstal Theodorich bez hodnosti *magistra militum* a jeho bojovníci i nadále přebývali na okraji římského světa u břehů Atlantiku.

Zrození království (asi 450–476)

Tuto situaci změnilo po roce 450 události, uvedené do pohybu celkovým vývojem římské říše i ambicemi různých „barbarských“ vůdců. Tři gótské skupiny sjednocené Alarichem byly pouze součástí mnohem rozsáhlejšího historického procesu, který vyvolal hunský postup do střední a východní Evropy. Celá řada cizích skupin byla vržena na římské území, kde si jejich předáci snažili vybudovat nové postavení. Současně s osídlováním a periodickými vzpourami Gótů v jižní Galii expandovali v Hispánii Svěbové (zvláště ve 40. letech 5. století) a v severní Africe Vandalové (po roce 428). Severovýchodní a jihovýchodní Galii pak ohrožovaly vpády Franků a Burgundů, kulminující zejména ve 30. letech 5. století. Aby čelil nebezpečím, které říši ohrožovaly, uchýlil se vojevůdce Aëtius k tomu, že do svých armád začal paradoxně zařazovat Huny. Široce je použil proti Burgundům ve 30. letech 5. století a částečně je nasadil i proti Gótům (šlo o zmíněné Litoriovo tažení).¹²

Tento nepřilíživě perspektivní strategický počín, který měl zabezpečit alespoň minimální rovnováhu, se obrátil proti svým původcům na počátku 40. let 5. století, kdy hunská říše dosáhla za Attilovy a zpočátku i Bledovy vlády zenitu své moci. S dalším upevňováním hunských pozic rozšířil Attila své ambice. Ve 40. letech 5. století zahájil sérii útoků na římský Balkán a roku 451 se nakonec obrátil směrem do Galie.¹³ To donutilo Aëtia změnit dosavadní politiku a vytvořit obranné spojení proti Hunům. Jistou úlohu v něm sehráli Burgundi a Frankové, ale ústřední role náležela Vizigótům. Bitva s Huny byla svedena koncem června nebo počátkem července roku 451 na Katalaunských polích v Champagni, kde slavně padl starý vizigótský král Theodorich I. (*Getica* 191–215). Hunské ambice byly definitivně zkroceny a Attila ustoupil do Velké maďarské nížiny.

Skutečný význam těchto událostí nespočívá ani tak v porážce Hunů, jako spíše v tom, že Góty opět uvedly do popředí imperiální politiky. A Gótové tam již natrvalo zůstali. Pomohl jim přitom zvláště fakt, že po Attilově smrti v roce 453 a následném rozpadu hunské říše nemohli Římané pokračovat v Aetiově politice ze 30. let 5. století, kdy s pomocí Hunů zadržovali přistěhovalecké skupiny v západní Evropě. Byli tak nuceni revidovat své dosavadní politické metody. Jelikož přistěhovaanci nemohli být zadržováni s použitím vnější síly, jedinou životaschopnou alternativou bylo včlenit všechny nebo alespoň některé skupiny do politického systému západořímské říše. Gótové a Burgundi z jižní Galie zvýšili poté své požadavky, ale totéž učinili i Vandalové ze severní Afriky.¹⁴⁾

Za císařů Petronia Maxima (březen/květen 455), Avita (455–456) a Maioriana (457–461) nedosáhli Gótové, kterým tehdy vládl Theodorich II., žádných územních zisků. Podařilo se jim však posílit svou pozici a stát se jedním z hlavních účastníků politického zápasu v západním impériu. Petronius Maximus s nimi jako první navázal styky (Sidonius Apollinaris, *Carmina* VII 392nn), byli hlavními podporovateli Avita (*tamtéž* VII 508nn) a též Maiorianus považoval za nutné začlenit je do svého politického systému.¹⁵⁾ Za odměnu mohli stále svobodněji intervenovat v Hispánii. Od roku 455 útočili na dosud stabilní království Svěbů a vedli rozsáhlou a výnosnou válečnou kampaň. Zřejmě přitom stále spolupracovali s impériem, protože Hydatius se zmiňuje o vojscích, jimž velel vždy jeden Gót a jeden Říman.¹⁶⁾

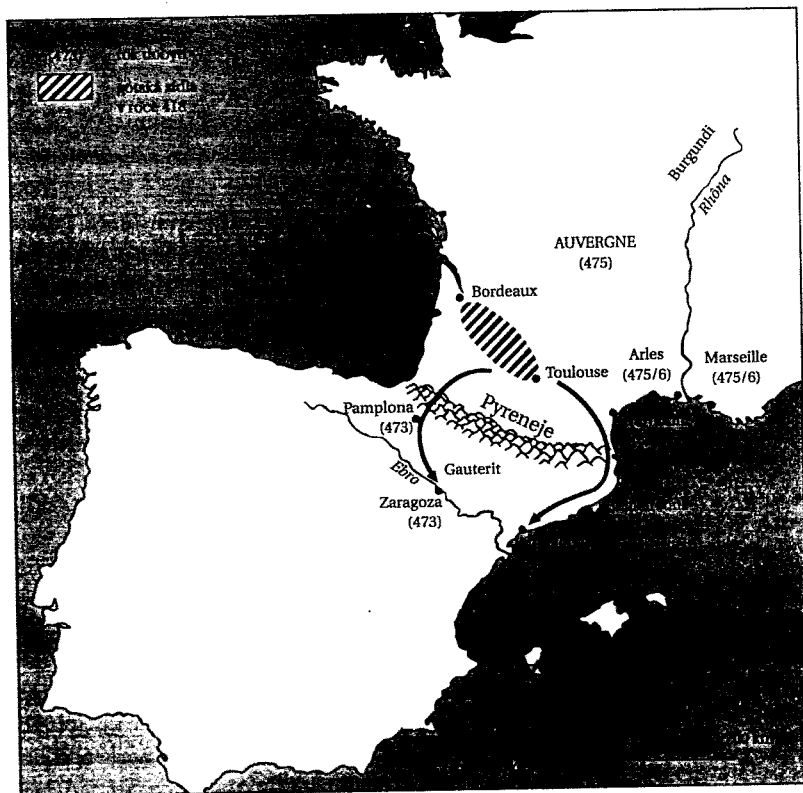
Za vlády Libia Severa (461–465) došlo k dalším výbojům. Výměnou za svou podporu získali Gótové v letech 462–463 Narbonne (Hydatius 212 [217]). Jak jsme viděli, bohatství a zeměpisná poloha tohoto města je přitahovaly již dříve. Asi v téže době začal vést Theodorich II. samostatnou politiku vůči nepoddajným Svěbům. Je možné, že vyměnil římského velitele Nepotiana za svého muže Arboria (Hydatius 208 [213]; text je ale poněkud nejasný). Bezpochyby však vyslal mnoho vyslanců k Svěbům, kteří stejně tak vysílali svá poselstva přímo k němu (viz např. Hydatius 215 [219]). Výhodná pro něj byla i Aegidiova vzpoura v galské armádě, vyvolaná odstoupením Narbonne ravenskou vládou. Po Aegidiově smrti rozšířili Gótové svou moc do oblasti

Loiry, třebaže zpočátku utrpěli jisté nezdar – zahynul např. králův bratr Frederich.¹⁷⁾ Díky své spolupráci s řadou císařů, panujících po roce 455, získali Gótové nejen bohatství a území, ale také kontrolu nad událostmi ve Španělsku.

Gótové však nebyli jedinou skupinou v západořímské říši, která získávala různé výhody. Například Burgundi obdrželi po své výpravě do Hispánie nové a lepší území v Savojsku, čímž odňali ústřední říšské vládě další vzkvétající zemědělskou oblast.¹⁸⁾ Po roce 454 se tak v západní říši vytvořil začarovaný kruh, v němž se nacházelo příliš mnoho skupin, handrkujících se při dělení vysychajících finančních zdrojů. Za takových okolností nebylo oslabené impérium schopno zabránit vzestupu dalších sil v okrajových oblastech. Zvláště hrozné byly výboje Keltů z Armoriky a úspěchy Franků ve severní Galii v 60. letech 5. století.¹⁹⁾ S tím, jak soupeři spíše přibývali, než aby mizeli, ztrácela idea impéria rychle na významu, jelikož centrum nebylo schopno kontrolovat, co kdo požadoval. Na konci 60. let 5. století došli proto všechny skupiny k poznání, že západní impérium nestojí za další boj.

První to pochopil Eurich, který zavraždil svého bratra Theodoricha II. a roku 466 se zmocnil vlády nad Vizigóty. Postupoval opatrně, a teprve ve chvíli, kdy pozici císaře Anthemia oslabil porážka od Vandalů (468), odhodil všechnu předstíranou poslušnost.²⁰⁾ Od roku 469 vedl řadu tažení, při nichž se snažil rozšířit své državy. Pozoruhodný popis jeho rozhodnutí se zachoval u Jordana: „Když vizigótský král Eurich viděl, že na římském trůně dochází k častým změnám, usiloval sám o ovládnutí Galie“ (*Getica* 237). Tato věta dobře vystihuje poznání, že západní říše je po čtyřech staletích opotřebovanou silou a že přišel čas sledovat vlastní, zcela nezávislé cíle.

Eurichova tažení byla mimořádně úspěšná a král při nich ovládl většinu jižní Galie. Do roku 475 se zmocnil významných měst v Provence – Arles a Marseille –, ale vzápětí je vyměnil za Auvergne, což vyvolalo velkou nelibost jednoho zdejšího obyvatele, Sidonia Apollinara (viz níže). Další kampaň v roce 476 však obnovily Eurichovu kontrolu nad oběma městy. Zároveň gótské armády obsadily větší část Hispánie. V roce 473 přešel *komes* Gauterit s jedním oddílem přes západní Pyreneje a přijal formální kapitulaci některých španělských měst, zvláště Pam-

Eurichovy výboje

plony a Zaragozy (Caesaraugusta). Druhý kontingent, vedený Heldefredem, v téže době obklíčil Tarragonu a dobyl pobřežní města provincie Tarraconensis. Do 80. let 5. století se Eurichova kontrola rozšířila na celý poloostrov, s výjimkou svěbského království na severozápadě.²¹⁾

Tyto události se neodehrály ve vzduchoprázdnu. Také ostatní skupiny, zvláště Frankové, si na bývalém římském území založily své vlastní nezávislé říše. Moc západního císaře se jednoduše rozplynula, když ho

přestali podporovat jeho hlavní spojenci, zejména východní Římané a Burgundi. Bylo příznačné, že to byla italská armáda, která se vzdala poslední. Její římský velitel Orestes stihl ještě provést převrat a novým císařem ustanovit svého syna Romula (475–476), ale během jediného roku ztratil kontrolu nad svými vojáky. Vzhledem k tomu, že všechny zdroje byly tehdy uchváčeny ostatními, není překvapivé, že neklid byl způsoben nedostatkem peněz. Panující nespokojenosti využil muž jménem Odoaker, který zorganizoval další puč. Při něm byl Orestes zavražděn a Romulus Augustulus sesazen. Odoaker pak vyslal poselstvo do Konstantinopole, které pouze konstatovalo to, co bylo zřejmé – na dále už nebylo třeba žádného západního císaře (Malchos, frag. 14).²²⁾

Tímto aktem přestala římská říše v západní Evropě existovat a při jejím pádu – i když to záměrně prováděli až v době Eurichově – hráli Vizigóti hlavní roli. Vojenské akce, zaměřené na stanovení a rozšíření politických hranic, byly nicméně jen jedním aspektem při utváření gótského království. Stejnou důležitost mělo zajištění věrnosti římských elit, které byly nejlépe schopny zabezpečit funkční vládní mašinérii a spravovat nový politický celek, vybojovaný gótskými zbraněmi.

Gótské králové a římské elity

Římská pozemková nobilita pozdního císařství byla hluboce přesvědčena o své vlastní kulturní nadřazenosti nad „barbary“. Zatímco římské občané a jejich společnost se chovali „racionálně“, barbary všichni považovali za oddané fyzickým vášním. Byli tak (v římských očích) bez víry a stálosti, a zaměřovali se pouze na ukájení svých tělesných žádostí (sex, násilí a alkohol).²³⁾ Na tomto pozadí je sblížení gótských králů a galořímské elity v 5. století historickým fenoménem zasluhujícím nejvyšší pozornost.

Do roku 450 sblížovaly Góty a Římany různé motivace. Některé příslušníci galořímské elity se snažili Góty využít v politických rozepřích s ústřední vládou. Tak třeba „gótský uzurpátor“ Attalus, podporovaný v 2. desetiletí 5. století Athaulfem, získal na svou stranu část galořímské aristokracie. Muži jako Paulinus z Pelly spatřovali v Gótech sílu, která by je mohla vynést k moci, třebaže ve hře jistě byly i další motivy. Paulinus z Pelly nemusí nutně lhát, když tvrdí, že navázal kontakt s Attalem, protože považoval mír s Góty za nejlepší možnou

politiku (*Eucharisticos Deo* 290nn). Po roce 418 museli všichni galořímské statkáři v oblasti Garonne buď navázat kontakty s Góty, anebo jednoduše odejít. Například mnoho pozemků Paulina z Pelly bylo situováno kolem Bordeaux, což možná vysvětluje, proč se jeho dva synové přestěhovali na vizigótský dvůr (*Eucharisticos Deo* 499nn). To, že několik let po usídlení byl Paulinus odškodněn za jeden ze svých bývalých statků, mohlo být výsledkem nějakého úspěšného lobbyingu (*tamtéž* 570nn, srv. 514–515). Další druh kontaktů byl nedobrovolný. Jak jsme viděli, jakýsi Theodorus skončil jako rukojmí na vizigótském dvoře. Jeho nesnáze jsou vskutku symbolické pro celkovou situaci v jihozápadní Galii. Ať už se to však místním Galořímanům líbilo či ne, Gótové u nich byli usídlení ústřední římskou vládou, a oni se museli s touto situací nějak vyrovnat.

V období let 418–450 se tedy mezi gótským králem a římskými pozemkovými vlastníky začalo rozvíjet manželství z rozumu. Neslyšíme ale o žádných významných Římanech, kteří by králi sloužili jako poradci nebo vojeňští velitelé, jak tomu bylo později. Sidonius Apollinaris, který popisuje dvůr Theodoricha II. kolem roku 455, dokonce ani nenaznačuje, že by tam byli ve větší míře přítomni Římané (*Epistulae* I 2). Muži, kteří budou v 60. a 70. letech zastávat významné pozice na vizigótském dvoře – zejména Leo z Narbonne a básník Lampridius – působili v 50. letech 5. století ještě v římských službách.²⁴⁾ Není zde místo pro širší diskusi, ale přesto se domnívám, že omezené sblížení mezi Galořímany a Góty, pozorovatelné před rokem 450, bylo zapříčiněno novou, nebo lépe řečeno, obnovenou imperiální institucí. V roce 418, právě když byli Gótové usídlení v Akvitánii, obnovila císařská vláda (sídlící nyní v Ravenně) každoroční shromáždění rady galských provincií.²⁵⁾ To nebyla náhodná časová shoda. Detaily o usídlení byly možná projednány (nebo zveřejněny) na prvním shromáždění rady a tato instituce pak působila jako kontaktní fórum mezi ústřední císařskou vládou a místními římskými elitami. Podle mne bylo jejím specifickým účelem čelit novému druhu odstředivých sil, představovaných možnou aliancí Galořímanů a Gótů, jako tomu bylo za Attalova režimu.

Po roce 450 se však okolnosti dramaticky změnily. Zápisky Sidonia Apollinara ukazují, že stále větší část římských statkářů v jižní Galii by-

la vtahována do gótské sféry vlivu. Od roku 470 se setkáváme s Římany ve vojenských úřadech, do nichž je dosadili gótské králové (*Eurichův dux Hispaniae* z doby kolem roku 477 se jmenoval Vincentius, *Eurichův* velitel v Galii na počátku 70. let Victorius, a kromě nich známe ještě Calminia a Namatia). Také nespokojení římské úředníky začali jednat s Góty. Arvandus, právě ustavený prefekt praetoria a tím i nejvyšší civilní úředník v Galii, radil v roce 468 *Eurichovi*, aby svrhl vládu „Řeka“ Anthemia, a rozdělil si Galii s Burgundy (*Sidonius Apollinaris, Epistulae* I 7, 5). Ještě zřetelnější zradu spáchal muž jménem Seronatus, který byl možná náměstkem (*vicarius*) galského prefekta. V jednom *Sidoniově* dopise se uvádějí jeho podezřelé úzké kontakty s vizigótským králem *Eurichem* (*Seronatus* byl před rokem 475 odsouzen a popraven). S tím, jak se dávaly do pohybu *Eurichovy* kampaně, získávalo stále více Římanů vysoké civilní úřady v království. Prvním známým případem je Leo z Narbonne, který byl kolem roku 475 hlavním *Eurichovým* rádcem. Jeho postavení muselo být vskutku významné, protože *Ennodius* nás zpravuje o tom, že při návštěvě italského poselstva u vizigótského dvora vedl celé jednání výhradně Leo, zatímco *Eurich* v pozadí si jen něco mumlal gótsky (*Život biskupa Epifania* 85).

Krátká vláda *Avitova* (455–456) zde fungovala jako klíčový katalyzátor. V roce 451 *Avitus* dohodl gótskou účast ve válce proti *Attilovi* a po svém jmenování vrchním velitelem římské armády jednal na gótském dvoře jménem císaře *Petronia Maxima*. Ten byl zabit při plenění Říma vandalským králem *Geiserichem* (455), zatímco *Avitus* stále vyjednával. Následné *Avitovo* prohlášení za císaře se nejprve odehrálo mezi Góty a teprve později, 9. července 455, bylo potvrzeno na galořímském shromáždění v Arles. To nám naznačuje, že *Avitův* režim v podstatě představoval spojení Gótů s galořímskými aristokraty. Díky *Sidoniu Apollinarovi* si můžeme udělat představu, jak vypadal gótský dvůr za *Theodoricha II.* (*Epistulae* I 2; srv. *Carmina* VII). Král byl prý vzdělaný v římském právu a literatuře, na dvoře vládla spořádanost a neukázněné chování, zvláště opilství, nebylo tolerováno. Tímto popisem, který neodpovídal tradičním římským předsudkům vůči „barbarům“, naznačoval *Sidonius* svým římským krajanům, že gótský král je důvěryhodný politický spojenc, který vstoupil do světa římské civilizace. Silně mi to

připomíná slova paní Thatcherové, jež vyřkla po první schůzce s bývalým sovětským prezidentem Gorbačovem: „S tímto člověkem se můžeme dohodnout.“ Za Avita se z Gótů a Galořímanů stali poprvé političtí spojenci a tyto vazby získaly též pevnou ideologickou legitimitu. V příštích letech, kdy si Avitovi nástupci znovu a znovu kupovali gótskou podporu, proces legitimizace dále pokročil. Maiorianus svolil ke společným tažením s Góty a Libius Severus jim odstoupil Narbonne. To vše usnadnilo přechod Římanů do gótských služeb. Stalo se dokonce zvykem, že římstí pozemkoví vlastníci žádali Góty, aby prostředkovali v jejich sporech. Bratr Theodoricha II. Frederich prosil papeže jménem jedné římské skupiny v Narbonne, aby zaujal stanovisko k sporné volbě biskupa v tomto městě.²⁶⁾

Proces politického sblížení však neprobíhal zcela hladce. Zatímco někteří Galořímané byli ochotni spolupracovat s gótskými králi, jiní nikoli, zvláště když Gótové odvrhli svou věrnost impériu. Sidonius sám ochotně spolupracoval s Góty a dokonce je oceňoval, když byli hlavní oporou Avitova režimu. Byl také ochoten akceptovat gótskou teritoriální expanzi (např. odstoupení Narbonne), pokud byly tyto změny potvrzeny císařskou autoritou. Protestoval však, když Gótové ovládli jižní Galii bez souhlasu ústřední vlády.²⁷⁾ Římstí aristokraté z jižní Galie (a dokonce i sám Sidonius po návratu z exilu) byli ochotni podřídit se gótské moci, pakliže by jim nezbývala jiná možnost. Tato změna politické orientace měla mimořádnou důležitost – znamenala rozbití zájmové koalice, na níž byla západořímská říše založena. Nebylo to však ani rychlé, ani hladké. Pokud si chtěli udržet svůj status elity, neměli pozemkoví vlastníci jinou možnost, než se přizpůsobit. Expanzivní ambice Gótů a jiných přistěhovaleckých skupin podkopaly schopnost římského impéria vykonávat v západní Evropě centralizovanou vládu. V tomto procesu se zrodil první gótský nástupnický stát, založený na gótských zbraních a sociální i politické síle římské elity v jihozápadní Galii.

Gótské království

Správní soustava nového království v mnoha ohledech napodobovala svou imperiální předlohu. Ústřední byrokracie byla však výrazně zredukována. Gótské království nepřevzalo nic ze škály ústředních dvorských úřadů římského státu (*scrinia, agentes in rebus, res privata, sacrae largitiones*). V provinciální administrativě si nicméně ponechali tradiční říšskou funkci hlavního civilního úředníka, prefekta praetoria, alespoň pro své španělské provincie. O tomto hodnostáři se zmiňuje *Alarichův breviář*, a jeden nositel této funkce, Stephanus, je jmenován i na jiném místě (*PLRE* III 1183). Zda byla také galská oblast spravována před rokem 507 prefektem, není jasné. Jinak provincie fungovaly jako dříve. V čele každé z nich stál zřejmě *rector* či *iudex* (správce nebo soudce), který zaměstnával úřednické pomocníky organizované do *officií*.²⁸⁾

Gótské království převzalo i římský systém výběru daní, třebaže jen ve zjednodušené formě. Nadále se platila pozemková daň i clo a po pěti letech se prováděly daňové odhady (*collatio lustralis*). Nejdůležitější hospodářskou jednotku přitom představoval, nebo se jí rychle stal, venkov, nikoli města. Vybírání daní u Vizigótů dobře osvětluje spis *De fisco Barcinonense* z konce 6. století, nelze však zjistit, jak rychle se popsany model vytvořil. Do roku 592 se Barcelona stala střediskem finančního okrsku, zahrnujícího Tarragonu, Egaru, Geronu a Ampurias. Dva královští účetní (*numerarii*) byli odpovědní za stanovení výše daní a tvorbu odhadů. V každém městě byl místní účetní (zvaný rovněž *numerarius*), volený občany a odpovědný za výběr peněz. Obvykle se předpokládá, že Gótové v novém království nebyli zdaňováni. Římané, představující naprostou většinu populace, však jistě platit museli. Při propouštění z otroctví a udělování římského občanství se totiž jména osob ihned zapisovala do daňových soupisů.²⁹⁾

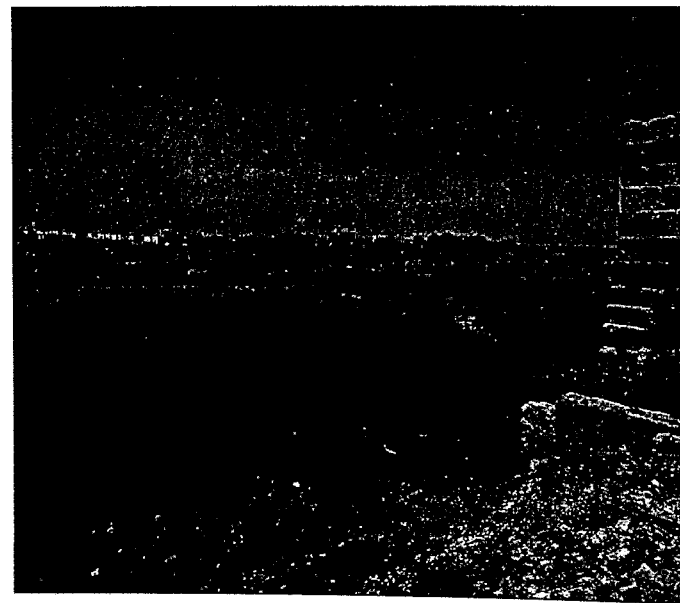
Na právním poli byl římský odkaz také patrný. V roce 506 byl vydán jménem Eurichova syna Alaricha II. tzv. *Alarichův breviář* (neboli *Lex Romana Visigothorum*). Jako právní text striktně vycházel z *Theodosiova zákoníku*. Přebytečná legislativa byla vynechána, a k specifickým zákonům byl přidán komentář, který prozrazuje spíše jazyk provinciálních právníků než jazyk právníků císařského dvora. Používal se i výběr no-

rem z císařské legislativy (založené na *Theodosiově zákoníku*) či materiál dřívějších právních znalců. Protože se legislativa, právní praxe a právní principy *Breviáře* jen málo lišily od obvyklých římských norem, mohli bychom vyslovit domněnku, že *Breviář* sloužil římským obyvatelům vizigótského království. Ačkoli by tomu nasvědčoval i politický kontext (viz níže, str. 219), je velmi pravděpodobné, že ustanovení o vlastnickém právu se vztahovala též na Góty.

Současně s tím se rozvíjela i druhá součást psaného práva – nařízení a výnosy gótských králů, týkající se širokého spektra problémů. V 7. století byla tato nařízení shromážděna v tzv. *Vizigótském zákoníku*, jenž byl pravidelně aktualizován a vkládaly se do něj další a další královské výnosy. Některá vydání *Zákoníku* poskytují kompletní řadu norem od doby krále Rekkeswintha (649–672), ale zásadní význam má především nejstarší projev této tradice – tzv. *Eurichův zákoník*.

Otázka zní: vztahoval se *Eurichův zákoník* na všechny obyvatele království nebo jen na Góty? Řečeno právním žargonem, bylo to teritoriální nebo osobní právo? Názory odborníků se velmi liší. Nikdo nepochybuje o tom, že byl primárně určen Gótům, ale někteří badatelé soudí, že se ustanovení zčásti týkala i Římanů. Můj názor se v podstatě kloní k druhé možnosti. Další aspekt vychází z prvního. Gótské království 4. století a doby starší nevládli svým gótským poddaným písemnými výnosy. To byl výhradně římský zvyk. Jeho přetrvání za vizigótských králů, stejně jako uchování jakékoli specificky římské legislativy, je dobrým dokladem toho, do jaké míry nové království navázalo na právní tradici rozpadlého impéria.³⁰⁾

Zatímco vizigótské království vybojovaly jednoznačně gótské zbraň, dobytá území byla spravována podle římských zvyklostí. Byrokratičtí úředníci a jejich pomocníci, daňový systém založený na puntičkářských písemných záznamech, a psané právo, to vše bylo Gótům cizí. Tyto vyspělé nástroje vlády byly římského původu a nyní začaly sloužit gótským králům. Již jsme viděli, jak se galořímské statkáři více či méně ochotně s Góty szili. Jejich potomci v tom i nadále čile pokračovali. V úvodu k *Breviáři* se zmiňuje role, kterou při jeho formulování hráli Timotheus a Anianus, pravděpodobně provinciální římské právníci, jež se asi příliš nelišili od jiných komentátorů *Theodosiova zákoníku*.

Římský most v Méridě opravený králem Eurichem

Ze sklonku 5. století se také dochovaly dopisy Ruricia z Limoges, adresované různým vlivným Římanům ve vizigótském království (např. Elaphiovi, Praesidiovi, Rustikovi a Eudomiovi – srv. *Epistulae* II 7, II 12, II 20, II 39; viz též *Epistula ad Ruricium* 7). Jako *iudices* a *rectores* poskytovali tyto muži administrativní rady a návody gótským králům.

Výsledkem bylo, že se charakter gótské vládní soustavy dále vyvíjel. Vydáváním psaných nařízení jako součástí pokračujícího římského právního systému dokončili gótské králové svůj přerod ve skutečné monarchie. Podobné jevy jsou viditelné i jinde. Známý nápis z roku 483 připomíná Eurichovu roli při opravě mostu přes řeku Guadianu ve španělské Méridě (viz obrázek na str. 203).³¹⁾ Budování veřejných staveb bylo tradiční činností římských císařů. Ideologicky vzato se gótské vlády stále více přibližovali svým římským protějškům. V sebedefinující

ideologii římské elity byla vláda psaného zákona považována za hlavní záruku civilizovaného, spořádaného způsobu života. Vydání *Alarichova breviáře* tak mělo zřetelný ideologický podtón. Mezi jiným to signalizovalo, že vizigótský stát bude pokračovat v Bohem ustanoveném, občanském pořádku, který existoval v bývalém impériu.

Přes svou nekatolickou víru jednali vizigótská králové v souladu s tímto pojetím královské vlády. Alarich II. pocítoval určitou míru odpovědnosti za fungování katolické církve a vyvozoval z toho i důsledky. Roku 506 svolal do Agde všeobecný koncil katolických biskupů svých galských provincií. Dochovaná korespondence biskupa Caesaria z Arles objasňuje, že tento koncil měl být první z řady. Byly již podniknuty kroky ke svolání generálního koncilu galských a hispánských biskupů v příštím roce (*Epistulae* 3). Od dob Konstantina Velikého se církev stále více stávala státní institucí. Císaři si nárokovali stále těsnější vztah k bohu, zasahovali do jmenování biskupů a předsedali osobně nebo skrze své představitele církevním synodám. Reakce katolické církve na náboženské aktivity nekatolického křesťanského krále bude podrobněji zkoumána později. Prozatím stačí poznamenat, že z ideologického i institucionálního hlediska může být rodící se vizigótský stát charakterizován jako zjednodušená verze římského imperiálního modelu. To je však jen neúplné konstatování. Vzájemné ovlivňování Římanů a Gótů neskončilo po vytvoření nového království v polovině 70. let 5. století. Role a funkce uvnitř království se dále vyvíjely a s tím se i život obou partnerů dále měnil.

Gótové ve vizigótském království

Vizigóti, kteří se usídlili roku 418 v povodí Garonny, byli směsicí tří původně nezávislých gótských skupin: Tervingů, Greutungů a Radagaisových stoupenců, kteří vpadli v letech 405–406 do Itálie. Mezi vůdci těchto velkých skupin a pozdějšími králi nebyla přímá spojitost. Alarich I. a jeho švagr Athaulf královskou moc dočasně stabilizovali. Roku 415 však Sergerich zavraždil Athaulfa i s jeho bratrem a dětmi a sám byl po sedmidenní vládě zabit. Další král Wallia během dvou let zemřel a teprve třiatřicetiletá vláda Theodoricha I. konečně založila dynastickou kontinuitu. Zdá se, že Theodorich měl za ženu Alarichovu dceru (*PLRE* II 1070), ale není důvod si myslet, že byl kvůli tomu zvolen králem.

Za těchto poměrů není příliš překvapivé, že jistá vnitřní nestabilita je u Vizigótů patrná i po roce 418. Někteří Gótové doprovázeli Vandaly do severní Afriky (Possidius z Calamy, *Život sv. Augustina* 28, 4) a zřejmě tedy došli k závěru, že život s Vandaly vypadá nadějněji. Gótové náčelníka Anaolsa, kteří roku 430 plenili kraj kolem Arles (Hydatius 82 [92]), se možná vymanili z Theodorichovy moci. A dozvídáme se též o jistém Veterichovi, dost možná Gótovi, který ve 30. letech 5. století bojoval s Římany proti Theodorichovi I. (Prosper Tiro 1337 [k roku 439] = *CM* 1, 477). Jak jsme viděli, vážným důvodem pro přechod gótské nobility do římských služeb byly prohrané mocenské boje. To platilo před rokem 418 (viz výše, str. 148n) a platilo to i později. Aëtiova manželka pocházela z gótského královského rodu, ale jejím synovi byla „uzavřena cesta ke gótskému trůnu“.³²⁾ Nejvýznamnějším vojevůdcem západořímské říše byl po roce 455 Rikimer, vnuk gótského krále Wallii (Sidonius Apollinaris, *Carmina* II 361–362).

Ani skutečnost, že Theodorichova vláda byla výjimečně dlouhá a že po něm postupně panovali tři jeho synové – Thorismund, Theodorich II. a Eurich – nás nesmí svádět k tomu, abychom politické poměry u Gótů považovali za spořádané. Synové se o moc svářili a vzájemně se zabíjeli, což nesevčí jen o rodovém sklonu k bratrovraždám. Ve španělském království 6. a 7. století byla hlavní příčinou nestability mocná gótská nobilita (viz 8. kapitola). V 5. století veleli Gótové nekrálovského původu vojskům (např. Suniericus, Heldefredus a Gauterit), a podle očekávání je nacházíme v pozici královských rádců a při uplatňování svých patronátních práv (Sidonius Apollinaris, *Carmina* VII 441nn; *Epistulae* I 2, 9). Za vraždami Thorismunda a Theodoricha II. se pokaždé skrývaly ambice těchto významných mužů, provázené vytvářením soupeřících frakcí.³³⁾ Režimy byly budovány na schopnosti určitých monarchů vytvářet mezi jejich mocnými a nespoutanými poddanými fungující koalice.

Politický experiment Theodoricha II., který předal svému bratru legální podíl na moci, si zaslouží pozornost.³⁴⁾ Byl to jistě pokus předejít jakékoli bratrské zášti, která by nabídla protivníkům příležitost, aby se semkli kolem příslušníka královského rodu. Není pravděpodobně náhoda, že Frederichova smrt v bitvě, měnící mocenskou rovnováhu, před-

cházela vraždě samotného Theodoricha. V tomto smyslu bych také interpretoval popravy dvou předních šlechticů, Goiaricha a Veily, které v letech 510 a 511 nařídil syn Alaricha II. Gesalich (*Chronica CaesarAugustana* k roku 510 a 511 = CM 2, 223). Vizigótská nobilita měla v těchto letech na výběr, ke komu se připojí, a Gesalich ji zřejmě podezřívá z neloajality. Kdyby Theodorich I. neměl tolik synů, opozice by nabyla formy otevřenějších akcí proti dynastii, tak jak k tomu došlo později.

S vnitřními gótskými spory a zápasy nepochybně souvisí i nejdratičtější změna, která nastala od roku 418 – přesun značného množství populace do Španělska. Naším nejdůležitějším pramenem je *Zaragozská kronika*, popisující léta 450–568. Podle jejího jednořádkového zápisu přišli Gótové do Hispánie roku 494 a o tři roky později se tu také usídlili (*Gothi intra Hispanias sedes acceperunt*, tj. *Gótové získali sídla v Hispánii* [CM 2, 222]). Jakou formu mělo toto osídlení? A proč se dvacet let po Eurichových taženích, která přivedla Španělsko pod vizigótskou nadvládu, podstatná část populace přesunula do Španělska?

Dokladů není tolik, jak bychom si přáli, ale již při zběžném pohledu na jazyk uvedené kroniky lze z termínu *sedes* vyvodit, že Gótové obdrželi vlastní půdu. Totéž naznačují i některé vizigótské zákony. Většina z nich se dochovala až ve *Vizigótském zákoníku* ze 7. století, ale jistě byly vydány mnohem dříve. Tento materiál obsahuje výslovné zmínky o původním rozdělení ekonomických zdrojů mezi gótské přistěhovalce a hispanořímské obyvatelstvo. Nevidím důvod, proč tento doklad nepřijmout, a pouze bych poznamenal, že půda tehdy představovala skutečný hospodářský kapitál, zatímco daňové odvody pouze úrok z tohoto kapitálu. Těžko mohu uvěřit tomu, že by se gótské dobyvatelé spokojili s něčím menším než s vlastní půdou. Jen ona představovala skutečnou odměnu za věrnost, kterou bojovníci prokázali svým vůdcům během dlouhých let válčení.³⁵⁾

V devadesátých letech 5. století byl život v Akvitánii v jistém směru negativně poznamenán. Francká moc severně od Loiry neustále sílila a po roce 490 se hrozivě vznášela nad vizigótskými državami v povodí Garonny. V roce 496 pronikli Chlodvíkovi Frankové až k Saintes na jihu, a v roce 498 se dokonce zmocnili města Bordeaux spolu s jeho gótským správcem (*dux*). O několik let později následovala mírová smlou-

va, která Góty možná donutila k placení dávek, a zároveň se Frankové obrátili proti Alamanům, Durynkům a Burgundům, jejichž území si zčásti podmanili.³⁶⁾ Vzestup Franků byl jedním z důvodů, proč si Gótové hledali nová sídla ve Španělsku. Další důvod nám naznačuje historie vizigótského království.

V roce 418 byli Gótové usídleni v poměrně stísněné oblasti kolem řeky Garonny. Pravděpodobně obdrželi půdu, ale pod bdělým dohledem římského státu. Důležitým prvkem při následném vytvoření říše bylo získání Galořímanů pro gótskou věc. A gótské králové vyvinuli veškeré úsilí, aby uvedeného cíle dosáhli. To ovšem muselo (stejně jako okolnosti původního osídlení) limitovat množství půdy a dalšího bohatství, jež mohli jednotliví Gótové nabýt. K získání podpory římských statkářů se muselo dodržovat mnoho z litery římského práva. Již jsme se setkali s překvapením Paulina z Pelly, když ho Gótové finančně odškodnili za jeho bývalý statek, který jednoduše odepsal.

Nové území v Hispánii bylo mnohem větší než staré državy kolem Garonny a nabízelo mnohem více příležitostí ke získání půdy. Španělsko bylo také dobyto v době, kdy římské impérium přestalo být přímou hrozbou. Přestože si Gótové museli uvědomit, že by bylo efektivnější spolupracovat s místními hispanořímskými elitami, potřeba získat podporu římských statkářů již nebyla tak naléhavá, jako tomu bylo v Galii. Mám proto dojem, že Španělsko Góty lákalo nejenom kvůli větší bezpečnosti, ale také kvůli bohatší kořisti.

Podstatná část místního hispanořímského obyvatelstva reagovala na poměry vládnoucí v 5. století vlastním ozbrojováním a sebeobranou. Tyto iniciativy měly mnoho forem – od místních svépomocných sil sebeobrany až po ozbrojené bandy, které olupovaly své sousedy. Některé z těchto skupin označoval římský stát výrazem *bagaudi* (ve smyslu lupiči či bandité), jiné se nalézaly v nejasném postavení. Odpor proti gótským spojencům byl považován, i když měl rozumné důvody, za rebelii. Není divu, že mnoho těchto skupin mělo svou základnu ve městech nebo pevnostech (např. Hydatius 81 [91]). Města jim skýtala nejenom zdroj příjmů, ale i ochranu před útočníky.

Po obsazení země Vizigóty tyto domobrany jednoduše nezmizely. Od díly *bagaudů* operovaly v Tarragoně a Aracelli (Hydatius 117 [125], 120

[128], 133 [141], 150 [158]) a „vzbouřenci“ Burdunelus a Petrus byli popraveni roku 496 v Toledu a roku 506 v Tortose (*Chronica CaesarAugustana* k roku 496/7 a 507 = *CM* 2, 222–223). Zvláště Burdunelovu akci můžeme považovat za přímou odpověď na příchod Vizigótů, za výraz obav nad budoucností, kterou měli v rukou dobyvatelé. Ačkoli mnohé z tehdejších událostí nám zůstává skryto, skýtalo potlačení místní politické nezávislosti řadu příležitostí, jak rychle nabýt majetku.³⁷⁾

Kde se Gótové usídlili? Obvykle se uvádí, že tuto otázku zodpovídají archeologické nálezy. Na náhorních plošinách Staré a Nové Kastilie a místy i jinde bylo identifikováno okolo 70 velkých řadových pohřebišť. Několik z nich bylo prozkoumáno. Uspořádání hrobů do řad je považováno za typický germánský zvyk, protože v severní Galii a Poryní vznikla v době stěhování národů četná analogická pohřebišť. K tomu navíc přistupuje i skutečnost, že obsah a datování španělských řadových hrobů jejich vizigótský původ rozhodně nevyklučuje. Nálezy z rozsáhlého pohřebiště v Duratónu, kde bylo odkryto asi 666 hrobů se zhruba tisícovkou pohřbených jedinců, jsou svým rázem reprezentativní i pro ostatní, menší pohřebišť. Pokud jde o mužské hroby, není tu nic specificky gótského či římského. Po delší období byly však některé z žen, jejichž počet dosahoval až 20 % všech jedinců, pohřbeny v oděvu upraveném podle typicky gótské módy. Tuto módu, značně připomínající podunajský styl, představovala hlavně pláštěnka, sepnutá na ramenou párem spon, a opasek s velkou ozdobnou přezkou. Nejenže to odpovídá standardnímu gótskému modelu od dob wielbarské kultury, ale spony a přezky mají i skutečně germánský charakter. Jejich tvary a výzdoba představují další vývojovou etapu podunajského stylu, který byl normou pro germánské skupiny pobývajících v 5. století ve středním Podunají. Existují spory o chronologické detaily, ale všichni se shodují na tom, že ženské hroby v gótském stylu je třeba datovat zhruba do let 480/90 až 560/80 n. l. Uvádí se, že jak forma pohřebišť, tak jejich stáří i inventář svědčí o tom, že španělská řadová pohřebišť odrážejí migraci Vizigótů.³⁸⁾

Data jsou poměrně přesná, ale při srovnání s písemnými prameny můžeme nabýt dojmu, že první hroby se objevují poněkud příliš časně.³⁹⁾ Některé nálezy připomínají podunajské analogie, které jsou ty-

pické spíše pro polovinu 5. století než pro dobu kolem roku 480. *Zaragozská kronika* však neposkytuje žádné bližší údaje o okolnostech migrace, a my se proto musíme spokojit s předpokladem, že ke stěhování Vizigótů docházelo patrně již dříve a že kronika tyto přesuny nezaznamenala. Jak jsme viděli, od poloviny 5. století Gótové do Španělska nesporně pronikali.

Mnohem vážnějším problémem je ovšem celková forma pohřebišť. Dříve převládalo dogma, že galská řadová pohřebišť skrývají pozůstatky germánských přistěhovalců z doby stěhování národů. Jakmile byl stejný pohřebišť objeven také ve Španělsku, bylo tedy přirozené ztotožnit je s Góty. My ale víme, že podobná pohřebišť nebyla nalezena nikde v Akvitánii, kde Gótové sídlili dlouhá léta, přinejmenším od roku 418. Předpoklad, že španělské řadové hroby jsou památkami na Góty, tak vyvolává velmi obtížnou otázku. Proč Gótové po svém příchodu do Španělska přijali nový způsob pohřbívání, který nepoužívali v Akvitánii? Tato otázka nebyla zatím uspokojivě zodpovězena. Zároveň před námi vyvstává další problém. Protože na celé náhorní plošině nebyl objeven jiný typ pohřebišť, musíme předpokládat (pakliže tato pohřebišť dáme do souvislosti s Góty), že všechno místní obyvatelstvo bylo vyhnáno, aby uvolnilo prostor novým příchozím. To je však nanejvýš nepravděpodobné. Myšlenka, že pohřebišť na náhorních plošinách jsou bezprostředním odrazem příchodu Gótů do Španělska, je tudíž nepřesvědčivá.⁴⁰⁾

Na druhé straně se pohřebišť poprvé objevují v době, kdy Gótové přišli na poloostrov, a hrobová výbava má zčásti zřetelně germánské rysy. Mezi hroby a příchodem Gótů by tedy měla být nějaká spojitost. Nabízí se dvě možná vysvětlení. První naznačuje slavný aforismus ostrogótského krále Theodoricha: „Chudý Říman napodobuje Góta, bohatý Gót Římana“ (*Anonymus Valesianus* 61).⁴¹⁾ Pokud tento výrok vezmeme jako vodítko, můžeme dojít k závěru, že španělská řadová pohřebišť představují reakci Hispanořímanů na gótskou nadvládu. Spíše než o hroby samotných Gótů by pak šlo o hroby „Pseudogótů“, tj. těch, kteří se snažili napodobovat nové pány země. V souladu s tím byly nedávno vysloveny názory, že galská řadová pohřebišť odrážejí vývoj místní galořímské společnosti.⁴²⁾